

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

ХІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 грудня 2024 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

19-20 грудня 2024 року

**Львів
2024**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 19-20 грудня 2024 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2024. – 191 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються концептуальні шляхи розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

АРХІТЕКТУРА.....	8
Гудзь С. ВИКОРИСТАННЯ 3D ДРУКУ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ.....	8
БІОЛОГІЧНІ НАУКИ	11
Бобошко Ю.В. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПІДЛІТКІВ.....	11
Москалюк Н.В., Мальована Л.П. ВОДОУТРИМУЮЧА ЗДАТНІСТЬ ЛИСТКІВ ПЕРЦЮ СОЛОДКОГО ЗА ВПЛИВУ РЕКУЛЬТИВАНТУ КОМПОЗИЦІЙНОГО TREVITAN®	12
Наздрачова К.Г. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ ПРИ РЕГУЛЯРНОМУ ЗАЙНЯТТІ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ.....	15
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ.....	19
Antipenko I.V., Zaglynskyi S.V. LEGAL BASIS OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF CIVIL SERVANTS.....	19
Antipenko I.V., Moskalenko A.G. IMPLEMENTATION OF EUROPEAN LAW INTO NATIONAL LEGISLATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION...22	22
Antipenko I.V., Peshko V.V. MORAL REQUIREMENTS FOR REPRESENTATIVES OF PUBLIC AUTHORITIES.....	25
Бондаренко Є.Р., Андрусяк О.В. ЄДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РІЗНИХ ДОСВІДІВ ВІЙНИ: РОБОТА З ІДЕНТИЧНІСТЮ В ОСНОВНИХ АСПЕКТАХ КОГНІТИВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ.....	27
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.....	33
Zakharova K. F. TRANSFORMATION OF ECONOMIC EDUCATION: FROM THEORY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRACTICE	33
Гандзюк В.О. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	37
Гандзюк В.О. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ	40
Демчук Я. ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАПАСІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	43
Лукаш С.В. ДОСВІД НІМЕЦЬКОЇ КОМПАНІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У ВИРОБНИЦТВО ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ.....	46

<i>Луньова Т.</i> ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	49
<i>Педенко Т.</i> ЛІДЕРСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ.....	52
ІСТОРИЧНІ НАУКИ.....	54
<i>Кульбака О.Є.</i> ХАРАКТЕРНІ РИСИ ДИЗАЙН ІНТЕР'ЄРУ МУЗЕЇВ ГОНЧАРСТВА..	54
КУЛЬТУРОЛОГІЯ	57
<i>Любочкін А.С.</i> СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ АРТ-ФЕСТИВАЛІВ	57
МЕДИЧНІ НАУКИ.....	60
<i>Дильдіна А., Миронюк Р.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЯК ЄДИНОГО ЦІЛОГО І ЙОГО СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ.	60
<i>Штикер А.С., Голозубова О.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ЖОВТЯНИЦЕЮ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ.....	61
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	64
<i>Вишнякова Ю.С.</i> МЕТОДОЛОГІЯ ВИКЛАДАННЯ АКТОРСЬКИХ ТРЕНІНГОВИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ	64
<i>Гамерська І.С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я	67
<i>Каракуля С.В.</i> МОЖЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	69
<i>Максимів М.</i> РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	72
<i>Малица Ю.І.</i> ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ	74
<i>Манюк Юлія-Марія В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	80
<i>Мурин Дарина-Ольга В., Гай В.Р.</i> ЧИ ВАЖЛИВА АРТИКУЛЯЦІЙНА ГІМНАСТИКА?.....	84
<i>Солдат Ю.А., Гай В.Р.</i> ВПЛИВ СЕНСОРНОЇ АФАЗІЇ НА МОВЛЕННЯ ДИТИНИ..	86

<i>Солдат Ю.А., Гай В.Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ.....	88
<i>Шаповал Л.П.</i> ЗНАЧЕННЯ І МІСЦЕ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	91
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	94
<i>Кутасевич І.О., Сєдачова К.Г.</i> ПОЛІТИКА ВИРОБНИЦТВА БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В СВІТІ ТА В УКРАЇНІ	94
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	96
<i>Задорожна О.О., Коваленко І.Е.</i> ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	96
<i>Карповець М.В.</i> АВТОБІОГРАФІЧНИЙ ПЕРФОРМАНС У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: ДО ПСИХОЛОГІЇ (САМО)РОЗУМІННЯ.....	99
<i>Луцюк А.С.</i> МЕТОДИ САМОДОПОМОГИ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ ТРИВОГИ .	101
<i>Мороз В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ	103
<i>Сивак П.М.</i> МОТИВАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ВІДВІДУВАЧІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ШКОЛИ.	105
<i>Струнь А.О.</i> ПСИХОЛОГІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	107
<i>Тулуман О.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	109
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	112
<i>Голотюк М.В., Пилипака Т.С., Валецька О.В.</i> АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЗБЕРІГАННЯ ТА ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ...	112
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ	114
<i>Мирошніченко В.С.</i> МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	114
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	117
<i>Maksimova N., Hahanov V.I.</i> THE REPRESENTATION OF SPACE, TIME, AND PARALLEL PROCESSES THROUGH THE LOGICAL VECTOR GRAPH THEORY FOR MODELING	117

<i>Білько М.В., Ревуцький Ю.О., Кучеренко В.М.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ АЛКОГОЛЬНОГО НАПОЮ НА ОСНОВІ ВОДНО-СПИРТОВОГО ЕКСТРАКТУ ІЗ ВИЧАВКИ ВИНОГРАДУ ІЗАБЕЛЛА	120
<i>Клязника Т.О., Пальчиковський І.Р., Росінський М.Ю.</i> ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ.....	123
<i>Пузіков С.В., Сєдачова К.Г.</i> ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПІДВОЗУ ПАЛИВА ТА БАТАРЕЙ ДЛЯ ШАТЛІВ ТА МАРСОХОДІВ	127
<i>Талавер О.В.</i> ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ МІЖ ТРАДИЦІЙНОЮ ТЕЛЕМЕТРІЄЮ ТА ДЕТАЛЬНИМИ ІНСАЙДАМИ: НОВІТНІ ДОСЯГНЕННЯ ОРЕНТЕЛЕMETRY PROFILING	129
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ.....	131
<i>Перемишлев М.К.</i> СУЧАСНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛОВОГО ТРЕНУВАННЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	131
<i>Скляр В.В.</i> ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ	134
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	136
<i>Вовк Т.П., Романенко Н.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ: ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ АСПЕКТИ	136
<i>Лахманова К.Ю.</i> ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ “ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ’Я ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ” В УМОВАХ ВІЙНИ В ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МООВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ДОСЛІДЖЕНЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ)	139
<i>Шакура Ю.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ	141
ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ.....	150
<i>Ашомка А.П.</i> ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ У СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ПІДХОДАХ	150
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	154
<i>Денисюк К.А.</i> КІБЕРЗЛОЧИННИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ЦИФРОВИМИ ЗАГРОЗАМИ.....	154

Конончук Б.Р. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ	156
Костюченко Н.Д. ВІДКРИТІСТЬ (ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ) СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ.....	158
Костюченко Н.Д., Звенигородський О.М. ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОСУДДЮ	161
Лугина Є.Ю., Керноз Н.Є. ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ ЩОДО СУДОВОГО ЗБОРУ: ПРОБЛЕМНІСТЬ.....	164
Меркулов С.О. ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	168
Серемчук К.В., Копилов Е.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ	172
Серемчук К.В., Копилов Е.В. ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ В ПРОТИДІЇ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	175
Сизоненко В.Ю., Телійчук В.Г. ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ.....	178
Сизоненко В.Ю., Телійчук В.Г. ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ	181
Струнь А.О. ПРАВОВІ НАСЛІДКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ	184
Трегуб О. СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНЕ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР.....	186
Чумаченко В.Ю. ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	190

АРХІТЕКТУРА

Гудзь Софія

*здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальність 123 Комп'ютерна інженерія*

Вінницький технічний фаховий коледж

ВИКОРИСТАННЯ 3D ДРУКУ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

3D-друк, або адитивне виробництво, став справжнім проривом у багатьох галузях, і архітектура не стала винятком. Ця технологія відкриває нові горизонти в проектуванні, моделюванні та будівництві, дозволяючи створювати унікальні форми, зменшувати витрати та оптимізувати процеси. У сучасній архітектурі 3D-друк використовується як для створення концептуальних макетів, так і для зведення повноцінних будівель.

Застосування 3D-друку в архітектурі:

1. Створення архітектурних макетів

Одним із найпоширеніших застосувань 3D-друку є виготовлення архітектурних моделей. Завдяки цій технології архітектори можуть швидко створювати точні копії своїх проектів у зменшеному масштабі. Такі макети використовуються для:

- презентацій замовникам;
- тестування дизайнерських рішень;
- аналізу просторових та функціональних характеристик.

Раніше створення макетів вимагало багато часу та залучення спеціалізованих майстерень. Зараз, завдяки 3D-друку, архітектурні моделі можна виготовляти прямо в офісі за допомогою настільного 3D-принтера. Наприклад, компанії активно використовують цю технологію для точного відображення складних конструкцій, таких як фасади, куполи або нестандартні елементи декору.

2. Будівництво житлових будинків

Одним із найбільш революційних напрямків є використання 3D-друку для зведення будівель. Перші будинки, надруковані на 3D-принтерах, з'явилися у 2010-х роках, і відтоді технологія активно розвивається. Наприклад, компанії в Китаї та Нідерландах вже побудували десятки будівель, використовуючи спеціалізовані принтери, здатні наносити шари бетону або інших матеріалів. Основні переваги цього методу:

- швидкість будівництва - невеликі будинки можна зводити за кілька днів;
- зменшення витрат на матеріали та робочу силу;
- екологічність - використання перероблених матеріалів і зменшення будівельних відходів.

У Європі та США вже існують компанії, які пропонують послуги 3D-друку будинків на замовлення. Такі будівлі мають міцність, що відповідає стандартам, і можуть бути оснащені всіма необхідними комунікаціями.

3. Виробництво функціональних деталей

Традиційні методи будівництва обмежені стандартними формами та матеріалами. Однак 3D-друк дозволяє створювати складні геометрії, які раніше були недоступними. Наприклад, за допомогою адитивного виробництва можна виготовляти:

- унікальні фасадні панелі;
- складні перетинки та арки;
- елементи внутрішнього декору, такі як лампи, стелі або стінові панелі.

Окрім цього, 3D-друк дозволяє значно скоротити час на виробництво деталей. Наприклад, замість тривалого процесу формування бетону можна відразу друкувати готові елементи, які легко інтегруються у загальну конструкцію.

Переваги 3D-друку в архітектурі

1. Гнучкість дизайну

3D-друк відкриває безмежні можливості для архітекторів і дизайнерів. Завдяки цій технології можна реалізовувати проекти з унікальними формами та складними конструкціями, які важко (або неможливо) виконати традиційними методами. Наприклад, параметричний дизайн, який базується на математичних формулах, легко втілюється за допомогою адитивного виробництва.

2. Економія часу та ресурсів

Процес створення архітектурних елементів за допомогою 3D-принтера значно швидший, ніж традиційні методи. Крім того, технологія дозволяє використовувати матеріали максимально ефективно, що зменшує витрати. Наприклад, у будівництві використовується точна кількість бетону, необхідна для кожного елемента, без зайвих відходів.

3. Екологічність

Зменшення відходів є одним із ключових факторів популярності 3D-друку. У сучасному світі, де сталий розвиток стає пріоритетом, ця технологія дозволяє зменшити негативний вплив на довкілля. Крім того, для друку все частіше використовують екологічно чисті матеріали, такі як біопластики або перероблені відходи.

4. Виклики та перспективи

Попри численні переваги, технологія 3D-друку ще має свої обмеження. Наприклад, висока вартість обладнання та матеріалів може бути перешкодою для малих компаній. Крім того, не всі матеріали, які використовуються у традиційному будівництві, можна адаптувати для друку.

Однак розвиток цієї технології продовжується. З кожним роком з'являються нові рішення, які роблять 3D-друк доступнішим та ефективнішим. Наприклад, створення багатофункціональних принтерів, здатних друкувати з декількох матеріалів одночасно, відкриває нові перспективи для архітектури.

Висновок

3D-друк стає невід'ємною частиною сучасної архітектури, пропонуючи інноваційні підходи до дизайну, моделювання та будівництва. Технологія дозволяє зменшувати витрати, підвищувати ефективність та створювати екологічно чисті будівлі. Незважаючи на певні виклики, перспективи розвитку 3D-друку в архітектурі виглядають надзвичайно обнадійливими. У майбутньому ця технологія може стати стандартом у проектуванні та будівництві, сприяючи появі нових, інноваційних рішень у міській та житловій архітектурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 3D друк в архітектурі та будівництві - переваги та методи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://utsav.com.ua/uk/blog-uk/yak-i-navishcho-vikoristovuvati-3d-druk-pri-stvorenni-arkhitekturnikh-maketiv.html>.
2. 3D-друк будинків - як зміниться архітектура: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pragmatika.media/skorochennia-vytrat-ekonomiia-chasu-ta-zmenshennia-vidkhodiv-chy-mozhe-3d-druk-zminyty-arkhitekturu-zhytlovykh-budynkiv/>.
3. Майстерність у деталях - 3D-друк в архітектурі: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://3dway.com.ua/blog/3d-printing-in-architecture>.
4. 3D-Друк у будівництві: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.siv-group.com/uk/2023/06/07/3d-druk-v-budivnytstvi/>.

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бобошко Ю.В.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена дослідженню процесу формування здорового способу життя (ЗСЖ) у підлітків. В матеріалі розглядаються основні чинники, що впливають на звички до здорового поведінки, та описуються основні підходи до формування ЗСЖ.

Ключові слова: *здоровий спосіб життя, підлітки, звички, профілактика хвороб.*

Вступ У сучасних умовах проблема формування здорового способу життя (ЗСЖ) у підлітків залишається однією з найбільш актуальних. Підлітковий вік є чутливим періодом, коли закладаються основні звички та поведінкові моделі, що впливають на здоров'я у майбутньому.

Метою цієї статті є дослідження засобів та підходів до формування ЗСЖ у підлітків з урахуванням специфіки цього віку.

Основна частина

1. Чинники, що впливають на формування здорових звичок

Для формування звичок до здорового способу життя профільні дослідження виділяють такі ключові чинники:

1.1. Сім'я Вплив сімейних цінностей та звичок. Сім'я є першим джерелом формування цінностей та поведінки.

1.2. Школа Роль учбових закладів у профілактиці негативних звичок (паління, алкоголь, наркотики) та сприянні здоровій активності.

1.3. Соціальне середовище Вплив друзів, засобів масової інформації та модних трендів.

2. Підходи до формування ЗСЖ

2.1. Освітні програми Впровадження спеціальних курсів та тренінгів щодо здоров'я у школах.

2.2. Спортивні заходи Запровадження масових спортивних заходів, клубів та секцій.

2.3. Профілактика шкідливих звичок Застосування антистресових програм та роботи з психологом.

Висновки Формування здорового способу життя у підлітків є важливим етапом для забезпечення їхнього фізичного та психічного здоров'я в майбутньому. Сім'я, школа та соціальне середовище відіграють ключову роль у вихованні корисних звичок. Ефективність заходів залежить від інтеграції освітніх програм, популяризації спорту та профілактики шкідливих звичок. Розробка комплексного підходу до виховання здорового способу життя має бути пріоритетним завданням освітніх та соціальних інституцій.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку довгострокових результатів впровадження програм з формування ЗСЖ у підлітків, аналіз впливу нових цифрових технологій на здоровий спосіб життя, а також вивчення взаємозв'язку між психічним благополуччям та фізичною активністю.

Москалюк Наталія Володимирівна
к. пед. н., доцент кафедри ботаніки та зоології
Мальована Лілія Петрівна
студентка II курсу хіміко-біологічного факультету

Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка

ВОДОУТРИМУЮЧА ЗДАТНІСТЬ ЛИСТКІВ ПЕРЦЮ СОЛОДКОГО ЗА ВПЛИВУ РЕКУЛЬТИВАНТУ КОМПОЗИЦІЙНОГО TREVITAN®

Війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери життя, зокрема, і на сільське господарство, яке є одним з ключових секторів економіки країни. Сільгоспвиробники зіштовхнулися з низкою серйозних проблем: загрози для виробництва, зменшення посівних площ, зростання цін, порушення постачання, мінування земель тощо. Західна Україна має сприятливий клімат для вирощування. Регіон має розвинену інфраструктуру, що сприяє швидкій доставці продукції на внутрішній та зовнішній ринки. Помірний клімат, достатня кількість опадів та родючі ґрунти створюють оптимальні умови для отримання високих врожаїв якісної продукції.

Солодкий перець (*Capsicum annuum* L.) – це яскравий і корисний овоч, який часто використовується в кулінарії, який крім смакових якостей, має значну харчову цінність, багатий на вітаміни, антиоксиданти є джерелом калію, який важливий для нормального функціонування серця та нервової системи, сприяє нормалізації роботи шлунково-кишкового тракту, знижують рівень холестерину в крові та позитивно впливає на наше здоров'я [5]. Регулярне вживання перцю сприяє зміцненню здоров'я, підвищенню імунітету та профілактиці багатьох захворювань.

Таким чином, проведення досліджень з перцем солодким на західній Україні є важливим кроком для розвитку аграрного сектору регіону та країни в цілому.

Метою роботи було виявити вплив рекультиванту композиційного TREVITAN® на показники водоутримуючої здатності листків перцю солодкого гібриду Геркулес.

Зміна клімату, яка характеризується підвищенням температури та зниженням кількості опадів суттєво впливає на всі фізіологічні процеси рослин, зокрема і на їх водний режим. Матеріалом дослідження слугував перець солодкий гібриду Геркулес (середньоранній гібрид) і рекультивант композиційний TREVITAN® (PKT).

Рекультивант композиційний TREVITAN® розроблено Товариством з обмеженою відповідальністю «ТРЕВІТАН УКРАЇНА» згідно ТУ У 20.1-44141048-002:2021 [4]. У складі PKT наявні органічні речовини, масова частка яких 55,0 – 75,0 %, гумінові та фульвокислоти, нітроген, фосфор, калій та водорозчинні солі (Ca, Mg, Fe, Mn, Zn, Cu, Co), масова частка яких становить 0,5 – 1,0 % [3]. Застосування органо-мінеральних добрив набуває великої популярності у зв'язку з прагненням зробити сільське господарство екологічно безпечним, ефективним та економічним. Саме тому, органо-мінеральні добрива часто називають «технологіями майбутнього» чи інвестиціями в майбутнє [1].

Сучасні органо-мінеральні добрива представляють собою особливі змішані композиції, які включають в себе як органічні, так і мінеральні компоненти. Ці добрива розроблені для покращення родючості ґрунту та підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

Дослідження проводили упродовж 2023–2024 року на чорноземі типовому важкосуглинистому агробіологічній лабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у двох варіантах та чотирьох повтореннях. Розсаду перцю солодкого контрольного варіанту перед висадкою зволожували водою з водогону, а дослідних – РКТ згідно норм виробника. Технологія вирощування культури перцю солодкого була типовою для Лісостепу України [2]. Висадка розсади була здійснена 21 травня 2024 року. Упродовж вегетаційного періоду визначали водоутримуючу здатність листків за методом А. Арланда, який ґрунтується на визначенні втрати води рослинами, що починають в'янути. Водоутримуючі сили зумовлені наявністю в цитоплазмі клітини осмотично-активних речовин, проникністю плазмолемми, тонопласту та інших клітинних мембран, станом внутрішньоклітинної води [6].

У результаті проведених досліджень у стадії формування плодів і дозрівання плодів встановлено, що РКТ сприяв утриманню води біоколіодами цитоплазми листків перцю солодкого упродовж онтогенезу. У стадії формування плодів листки перцю солодкого, обробленого РКТ втрачали на 19,2 % (через 2 год), 17,4 % (через 4 год), 9,8 % (через 6 год) менше води порівняно з контролем. Очевидно, в листках рослин дослідного варіанту в результаті позакореневого підживлення накопичувалось більше осмотично активних речовин. Через 24 год листки втратили значну кількість води і вірогідної різниці між контролем та дослідним варіантом не визначено. Дослідження встановило, що у стадії дозрівання плодів за впливу РКТ втрата води листками на 2,7 % була нижчою порівняно з контролем через 2 год листки, на 3,6% – через 4 години, на 2,8% – через 6 годин та на 3,9% – через 24 години. За загальним вмістом води в зазначену вище фазу листки контрольних та дослідних рослин істотно не відрізнялися між собою.

Отже, використання препарату TREVITAN® для обробки розсади перцю суттєво покращило її здатність протистояти посухи. Завдяки цьому, клітини листків стали краще утримувати воду, що позитивно вплинуло на загальний стан рослин. Використання екологічно безпечного препарату рекультивант композиційний TREVITAN® у сільському господарстві є перспективним напрямком подальших польових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Василенко М. Г. Органо-мінеральні добрива підвищують урожай і поліпшують якість продукції. Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2015. Вип. 58 (1). С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pgzt_2015_58%281%29 (дата звернення: 13.09.2024).
2. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2021 рік / М–во аграр. політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reystyr-sortiv-roslyn> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Дзєндзель А. Ю. Вплив органо-мінерального добрива «Smart» композит Марцінішин на показники водообміну листків помідора їстівного (*Lycopersicon esculentum* Mill.) Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Біологія. 2021. Вип. 81(4). С. 72–81. DOI: 10.25128/2078-2357.21.4.10 4.

4. Дзєндзєль А., Пида С. Фізіологічні основи регуляції росту та продуктивності помідора їстівного (*Lycopersicon esculentum* Mill.) за впливу орґано-мінеральних добрив : моноґрафія / Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2024. 140 с.

5. Перець солодкий. Біологічні особливості. URL: <https://zemliak.com/kultury/713-perec-solodkiy> (дата звернення: 06.12.2024).

6. Скрильник Є. В. Застосування орґано-мінеральних добрив в умовах сучасного землеробства. Вісник Харківського державного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія: Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство. 1999. № 2. С. 141–147.

Наздрачова К.Г.
викладач біології та екології

*Кам'янський фаховий коледж фізичного виховання
м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРЧУВАННЯ ПРИ РЕГУЛЯРНОМУ ЗАЙНЯТТІ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

В статті розглядаються актуальні питання взаємозв'язок здорового харчування, зв'язаного з фізичними навантаженнями, а також фундаментальні основи правильного раціону, необхідні людині для підтримки її організму в тонусі.

Ключові слова. *Особливості харчування, здоров'я, фізична культура, тренування.*

Необхідно розуміти, що правильне харчування - це не тимчасове споживання окремих продуктів, а спосіб життя. При отриманні високих силових навантажень цей компонент потрібний організму. Він дозволяє зміцнити м'язову масу і вивести його на оптимальні показники. У сучасному суспільстві проблема дотримання режиму правильного харчування в сукупності з частими фізичними навантаженнями стоїть досить гостро. Люди все частіше випробовують різні погіршення здоров'я у вигляді стресів, втоми, зниженої життєздатності, а також піддаються різній апатії і депресіям, що в цілому значно погіршує біологічно закладені здібності людини. Правильне харчування - це живлення, яке забезпечує ріст, оптимальний розвиток і життєдіяльність людини в сукупності з фізичними навантаженнями, спрямованими на зміцнення його здоров'я і профілактиці різних захворювань. Необхідне дотримання основ здорового харчування у поєднанні з регулярними фізичними навантаженнями покращує якість життя, а також скорочує ризик хронічних захворювань і розладів [2], [3].

Головними принципами правильно харчування являються:

- виключення переїдань з помірним заповненням калорій відповідно до витрат енергії і потреб організму в отриманні поживних речовин;
- заповнення потреб організму в життєво-важливих елементах, знаходження яких в продуктах харчування дозволяє оптимізувати процес обміну речовин з довкіллям;
- різноманітність і висока біологічна цінність продуктів харчування [4].

Виходячи вищеперелічених принципів, необхідно виконувати вказані рекомендації і докладати усі необхідні зусилля, щоб харчування було системним і повноцінним, особливо при регулярному зайнятті фізичної культури.

На сьогодні існує безліч випадків підтвердження тому факту, що дотримання принципів правильного харчування з урахуванням помірних фізичних навантажень, дозволяє ефективно підходити до питання лікування хвороб і зміни генетичної схильності до різних видів захворювань. Зростання хронічних захворювань, що збільшується, останнім часом безпосередньо є наслідком зміни складу нашого харчування з переважаючою, зростаючою процентною долею в нашому раціоні, так званого "фастфуду". Усе це призводить до функціональних збоїв не лише ряду органів людини, але і усього організму. Згубний вплив роблять недолік або надлишок їжі, а також неякісні по складу продукти харчування, отримані з генетично модифікованих організмів [2], [5].

Існує два види живлення: ендогенне - за рахунок всмоктування поживних речовин в організмі і екзогенне - за рахунок поживних речовин вживаних із зовнішнього середовища. На сьогодні у людини значною мірою ослаблений інстинкт до ендогенного живлення, що робить згубний вплив для організму в цілому. Підвищення рівня знань про обмінні процеси, що проходять в організмі, в цілому повинні привести до підвищення загальної культури людини, а саме до підвищення культури здорового способу життя, невід'ємною частиною якого є правильне харчування в сукупності з фізичними навантаженнями.

Їжа - це енергетичне паливо для нашого організму. Тому, щоб бути здоровим, ми повинні знати про нього не обивательський, а грамотно і сучасно. Задоволення потреби в необхідному споживанні їжі для підтримки життєздатності є одним з найважливіших інстинктів організму, тому від кількості і складу, часу їди залежить наше життя в усіх її аспектах і проявах. Поживні речовини потрібні кожній людині щодня, а потреба залежить від віку людини, статі, зайняття, кліматичних умов і навіть пори року. Щоб процес обміну речовин був збалансованим, живлення має бути різноманітним.

Белику роль в циклі здорового способу життя являється обмінні процеси організму, такі як асиміляція і дисиміляція. Для підтримки необхідного рівня обміну речовин людина повинна приділяти особливу увагу закону заповнення, який полягає в постійності прийому з їжею, водою і повітрям поживних речовин, а також виділяти з організму надлишки і продукти розпаду, що утворилися внаслідок протікання обмінних процесів через кишечник, нирки, легені і шкіру. Процес обміну речовин є сукупністю складних фізичних і біохімічних процесів, які відбуваються між клітинами і міжклітинними з'єднаннями. Порушення в процесі обміну речовин можуть протікати непомітно для людини, але часто зустрічаються випадки, при яких порушення набувають форми хвороб [3].

Важливим чинником в організації культури правильного харчування є приймання їжі в певні проміжки часу, оскільки це сприяє виробленню умовного рефлексу в роботі травних залоз шлунку. Шлунковий сік, який виділяється в організмі відповідно до умовного рефлексу особливо негативно впливає на слизову оболонку порожнього шлунку. Тому недотримання правил живлення сприяє виникненню багатьох шлунково-кишкових захворювань. Особливо варто відмітити шкоду переїдання на ніч, оскільки переповнений шлунок чинить тиск на діафрагму і перешкоджає нормальній роботі серцевого м'яза [2], [4].

Кількість їжі, що приймається, а також її біологічна цінність залежать від таких чинників, як тип фізичного навантаження (високоінтенсивні або низкоінтенсивні тренування), а також в який час доби людина займається підвищеною фізичною активністю. Харчові речовини, необхідні для забезпечення життєвих процесів при активних фізичних навантаженнях, приведені в таблиці 1.

Табл. 1

Розподіл харчових речовин

№	Харчові речовини	
1	Білки	80-100 гр (за добу)
2	Жири (ліпіди)	80-100 гр (за добу)
3	Вуглеводи	200-500 гр (на 1 кг ваги вимагається 4-6 г вуглеводів день)
4	Мінеральні речовини	4,5-5,4 гр (за добу)
5	Вітаміни	12 видів (за добу)

У разі, якщо тренування проходить до полудня, то слід розподілити калорійність їжі таким чином: перший сніданок - 25-30%; другий сніданок - 10-15%; обід - 40-45%; вечеря - 25-10%. Якщо тренування, переважно проходить в другій половині дня той розподіл добового раціону виконується із споживанням більшої частини вуглеводів в другу половину дня. За статистикою, велика частина людей, яка регулярно займається фізичними навантаженнями, харчуються тільки три рази в день. У будь-якому випадку розподіляти їжу треба, дотримуючись правила: ситний сніданок, щільний обід і легка вечеря. Не рекомендується їсти на ніч гострі м'ясні блюда, пити каву, какао, міцний чай тощо. Перед сном корисно випити 0,2 - 0,4 літра кефіру або казеїнового протеїна [1], [4].

Отже, обов'язково потрібно включити до раціону здорового харчування на кожен день: злаки, у вигляді каш і мюслі, багаті на повільні вуглеводи, які забезпечать наш організм енергією; свіжі овочі (капуста, морква) забезпечують організм харчовими волокнами – клітковиною; бобові - багате джерело рослинного білка, особливо необхідне тим, хто рідко чи зовсім не вживає м'ясо; горіхи, особливо волоський та мигдаль, благотворно впливають на весь організм і є джерелом поліненасичених жирних кислот омега-3 та омега-6, мікроелементів; кисломолочні продукти: натуральні йогурти (без додавання цукру), кефір, незжирений сир кисломолочний забезпечують кальцієм та покращують роботу ШКТ; морська риба містить білок та незамінні жирні кислоти омега-3; фрукти та ягоди – криниця вітамінів, оздоровлюють шкіру та захищають організм від захворювань; нежирне м'ясо - куряча грудка, кролятина, яловичина - джерело білка.

Часто люди, які починають цікавитися здоровим харчуванням, просто не знають, з чого треба почати. Досить складно в разі перевчити свій організм, а також шкідливо. Різкі стрибки у кількості споживання їжі негативно впливають на здоров'я людини. Починати необхідно з води, яка в першу чергу розподілятиме обмін речовин, у такому разі людині не доведеться кардинально змінювати свій раціон харчування, але звичайно ж, потрібні будуть такі коригування, як:

1. Заміна шкідливої їжі корисною.
2. Правильне харчування може бути однотипним, воно в усіх різне. Людині не варто відмовлятися від улюблених страв, потрібно трохи поміняти їх.
3. Обов'язково має бути сніданок, у ньому мають бути вуглеводи, білок і жири.
4. Обід повинен складатися з білка, овочів, вуглеводів та жирів.
5. Що стосується вечері, то вона може називатися ідеальною, якщо містить білок і овочі.

Висновки.

Розглянувши деякі критерії правильного харчування з поєднанням з фізичними навантаженнями, ми можемо підбити певний підсумок нашим міркуванням. Чим менше вуглеводів, тим більше потрібно білка, тому що термічний ефект їжі у білка в рази більший. З іншого боку, скорочення калорійності раціону підвищує потреба у білку, так як частина білка конвертуватиметься в глюкозу і витрачатиметься як паливо. І нарешті, скорочення калорійності призводить до зниження рівня анаболічних гормонів і підвищення рівня катаболічних гормонів (глюкагону, кортизолу, катехоламінів), що сприяє розщепленню білка, тому слід подбати про додатковий білок, щоб запобігти втраті м'язової маси.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна гігієна / за заг. ред. Є. Г. Гончарука. — К. : Вища школа, 1995. — 552 с.
2. Зубар Н. М. Основи фізфіології та гігієни харчування: Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 336 с.
3. Корзун В. Н. Гігієна харчування : підручник / В. Н. Корзун. — К.: видавничий центр КНТЕУ, 2003. — 236 с.
4. Основи спортивного харчування: навчально-методичний посібник /укл. :П. І. Горюк, А. В. Гакман. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2018. — 74 с.
5. Ципріян В. І. Методика оцінки харчового статусу людини та адекватності індивідуального харчування :учбово-метод. посіб. / — К. : [б.в.], 1999. — 60 с.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Antipenko I.V.,
doctor of Science in Public Administration,
Zaglynskyi S.V.,
master's student,
educational program «Public Management and Administration»,

*State University of
Information and Communication Technologies,
Kyiv*

LEGAL BASIS OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF CIVIL SERVANTS

In the conditions of modern development of public administration in Ukraine, a significant role in ensuring the efficiency, transparency and accountability of government bodies is played by the regulatory and legal support of the activities of a civil servant. Legal regulation of the activities of civil servants is the basis for forming their image, ensuring compliance with ethical standards and implementing the principles of the rule of law. At the same time, the inconsistency of legislation, shortcomings in its implementation and implementation, as well as existing corruption risks jeopardize the effectiveness of the functioning of the state apparatus.

The relevance of the study of the regulatory and legal support of the activities of a civil servant is due to several factors: the requirements of society for public administration (modern society expects high standards of professional ethics, competence and openness from civil servants, and it is regulatory and legal support that should become the basis for meeting these requirements); development of legislation (with constant changes in the legislative framework, the need to adapt norms to new realities and challenges, such as digitalization, requires constant improvement of regulatory legal acts); problems of corruption (corruption manifestations in the activities of civil servants remain a serious problem for Ukrainian society, research into the effectiveness of existing legislation in preventing corruption and strengthening the responsibility of civil servants is extremely relevant); comparative analysis of international experience (studying the experience of other countries in the field of regulatory and legal support of the civil service can help identify effective practices and adapt them to Ukrainian conditions); trends in the modernization of public administration (the transition to new forms of management, in particular the digitalization of public services, requires reviewing and updating existing regulatory and legal acts to ensure their compliance with modern conditions), etc.

An analysis of modern scientific studies proves that the study of legal regulation of civil servants' activities has become the subject of research by a number of domestic scientists, including: V. Averyanov, G. Atamanchuk, I. Bezklubiy, V. Venediktov, M. Kovaliv, V. Ortynskyi, O. Ostapenko, O. Shcherbak, etc. [2].

The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis of the current legislation regulating the activities of civil servants in Ukraine, as well as to identify the main problems, challenges and trends in this area.

According to Article 5 of the Law of Ukraine «On Civil Service», it is noted that the legal regulation of the civil service is carried out by the Constitution of Ukraine, this and other laws of Ukraine, international treaties, the consent to which is given by the Verkhovna Rada of Ukraine, resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the central executive body that ensures the formation and implementation of policy in the field of civil service [1]. So, as we can see, according to the law, the regulatory and legal support of the activities of a civil servant in Ukraine is based on the following key legal acts: the Constitution of Ukraine, which guarantees the basic rights and obligations of civil servants and establishes the general principles of public administration; the Law of Ukraine «On Civil Service», which, in fact, defines the legal foundations, principles and procedure for the implementation of civil service, and also defines the status of civil servants as citizens of Ukraine who hold a civil service position in a state authority, other state body, its apparatus (secretariat), receive a salary from the state budget and exercise the powers established for this position, directly related to the performance of tasks and functions of such a state body, and also adhere to the principles of civil service [1]; the Labor Code of Ukraine, which regulates the labor relations of civil servants, their rights and obligations in the context of labor relations; other regulatory legal acts specified in the law (international treaties, acts, decrees, etc.) [1]. The outlined regulatory legal acts define the principles of civil service, which are based on: legality (a civil servant is obliged to act exclusively within the limits and in accordance with the law); transparency and accountability (the activities of civil servants must be open to public scrutiny and comply with the principles of accountability to citizens); professionalism (ensuring proper competence and compliance of civil servants with the established requirements for their qualifications); ethical standards and behavior of a civil servant (in particular, the code of ethical conduct of a civil servant defines moral norms and principles of ethical behavior of civil servants – impartiality, fairness, avoidance of conflict of interest, integrity).

In addition, the national regulatory and legal framework provides for various types of liability for civil servants: administrative liability for violation of official duties or disciplinary norms (regulated by the legislation on civil service); criminal liability (in case of committing crimes, in particular, corruption acts, civil servants bear criminal liability in accordance with the Criminal Code of Ukraine); disciplinary liability (may be applied for violation of labor discipline or ethical norms).

In many countries, the regulatory and legal regulation of the civil service is based on the same principles as in Ukraine, but there are specific differences in ethical standards and the organization of official activities. For example, in EU countries, significant attention is paid to combating corruption and conflicts of interest through comprehensive systems of auditing and supervision of civil servants.

Along with this, the regulatory and legal regulation of civil servants' activities today has a number of challenges, including: corruption – despite the existence of anti-corruption legislation, there are still problems with its full compliance; ineffective implementation of legal norms – there are often problems with the implementation of legislative norms in practice due to bureaucratic obstacles or lack of proper control, etc.

Thus, it is necessary to take all measures to improve the regulatory and legal support for the activities of civil servants. To do this, it is necessary to update the legislative framework taking into account modern challenges and needs of society; introduce clear mechanisms for monitoring compliance with ethical standards; develop advanced training programs for civil servants, with an emphasis on the legal and ethical aspects of their activities; strengthen mechanisms of responsibility for violations of norms and standards of civil service.

An important direction for further research is also the analysis of the impact of digitalization on the regulatory and legal support of civil servants' activities, as well as the study of new approaches to civil service management in the information society. Since the regulatory and legal support of civil servants' activities is a key element of effective public administration, its improvement should become a priority task for ensuring the development of state institutions in Ukraine.

LIST OF SOURCES USED:

1. Про державну службу: Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
2. Гришук А.Б. Нормативно-правове регулювання діяльності державних службовців в Україні. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2017. Вип. 4. С. 79–87.

Antipenko I.V.,
doctor of Science in Public Administration,
Moskalenko A.G.,
master's student,
educational program «Public Management and Administration»,

State University of
Information and Communication Technologies,
Kyiv

IMPLEMENTATION OF EUROPEAN LAW INTO NATIONAL LEGISLATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The process of European integration encompasses a number of complex interrelated aspects, including economic, social and political harmonization. One of the key challenges is the adaptation of national legislation to the standards and norms of the European Union (*acquis communautaire*). This is not just a formal requirement for candidate countries for EU membership, but a necessary condition for creating an effective legal and administrative framework capable of ensuring integration in practice.

The relevance of this scientific problem lies in the fact that the legal and administrative systems of states seeking integration into the EU must undergo significant reforms. These reforms involve revising existing legislation, creating new administrative instruments and mechanisms capable of meeting the challenges arising in the process of European integration. At the same time, each country has its own legal and administrative heritage, which may not meet or contradict European standards. This creates a need for scientific substantiation of the adaptation process, the study of institutional obstacles, as well as the identification of effective ways and mechanisms for harmonizing national systems of governance and law.

An analysis of modern scientific studies proves that the study of the regulatory and legal support of public mechanisms in the context of European integration has become the subject of research by a number of domestic scientists, including: R. Bazhenov, S. Bannikov, O. Dorogikh, V. Marchuk, I. Mironova, A. Pakhomova, M. Skyba, etc.

The purpose of the study is to comprehensively analyze the process of harmonizing national legislation with the legal norms and standards of the European Union, while. This should take into account not only the theoretical justification of the need for legislative adaptation, but also practical recommendations for the effective integration of the national legal system into the European legal space.

For countries aspiring to EU membership, it is important to ensure full compatibility of national legislation with European legal norms. This process is aimed at strengthening the rule of law, protecting human rights, creating conditions for free competition and a market economy. The process of European integration requires the modernization of administrative structures and the introduction of new administrative approaches, in particular regarding public finance management, combating corruption, and strengthening the judicial system. The importance of

national-European legislative and legal generation lies in identifying the best administrative practices and tools that can be integrated into national systems.

Adapting legislation and administrative practices to European standards helps ensure the internal stability of the state, promotes the development of international economic relations, increases the level of investment attractiveness, and ensures transparency of administrative processes. Each country aspiring to EU integration faces a number of problems, such as political will for reforms, resistance from certain interest groups, insufficient level of administrative capabilities, etc. It is urgent to study these obstacles and develop scientifically based proposals for overcoming them. In addition to the above, it should be noted that research in the field of adapting national legislation and administrative instruments to EU standards contributes to the development of legal science, institutional management and creates a scientific basis for further reforms.

Given the Copenhagen and Madrid criteria, domestic public administration in the context of Ukraine's integration into the European Union must acquire a fundamentally new quality inherent in the administrative systems of the EU member states [1]. The ideas of harmonizing national legal systems with the legal system of the European Union are implemented by ensuring the national identity of peoples, real protection of fundamental rights and freedoms of EU citizens, primarily their rights to free movement within the territory of the member states and active participation in European political processes at the local and union levels. In addition, the harmonisation of EU law with national legal systems is achieved not by the forced harmonisation of relevant legal norms, but by the voluntary renunciation by Member States of part of their powers related to economic and political activities. As a result of this approach, there is a reasonable distribution of legislative powers and responsibilities between national and supranational structures [2].

One of the most important prerequisites for states to join the EU is the adaptation of national legislation to the *acquis communautaire* – a set of legislative acts of the European Union. This adaptation ensures the compatibility of the country's legal system with European standards, promotes interaction between institutions and citizens and protects human rights at the European level. Harmonisation of legislation allows for the unification of administrative practices, increases the efficiency of administrative processes and strengthens the rule of law. It also contributes to the creation of a single legal space, which facilitates economic activity and strengthens international cooperation.

To form a common legal field, it is necessary to apply effective mechanisms and tools for adapting national legislation to European legislation, including: creating new legislative acts or amending existing ones to comply with European standards; introducing new or reforming existing state institutions to ensure their functioning in accordance with EU requirements; training and advanced training of civil servants for the effective implementation of European norms and standards, etc.

The process of adapting national legislation is often accompanied by challenges such as political instability, resistance from certain groups of the population, insufficient financial resources and low level of qualification of specialists in public administration.

It is important not only to adopt new laws, but also to create an appropriate management infrastructure that is able to ensure their effective implementation and control. This infrastructure includes monitoring, reporting, institutional oversight and public control systems. Examples of Central and Eastern European countries that have successfully adapted their national legislation

and administrative system to EU standards prove that this process contributes to economic growth, the development of democracy and the improvement of living standards.

Today, the adaptation of national legislation is an integral part of European integration. It requires a comprehensive approach that includes reforming the legal system, administrative infrastructure and improving the skills of personnel. Successful adaptation will contribute not only to integration into the EU, but also to strengthening democratic institutions and ensuring the rule of law in the state.

LIST OF SOURCES USED:

1. Грицяк І.А. Гармонізація чи наближення національного законодавства у сфері державного управління з *acquis communautaire*? Міжнародне економічне співробітництво України (правові проблеми): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 2004. С. 149–158.
2. Опришко В.Ф., Омельченко А.В., Фастовець А.С. Право Європейського Союзу. Київ, 2002. 460 с.

Antipenko I.V.,
doctor of Science in Public Administration,
Peshko V.V.,
master's student,
educational program «Public Management and Administration»,
State University of
Information and Communication Technologies,
Kyiv

MORAL REQUIREMENTS FOR REPRESENTATIVES OF PUBLIC AUTHORITIES

Moral and ethical requirements for officials in public administration are an important component of the functioning of the civil service, which directly affects the level of citizens' trust in the authorities, the effectiveness of decision-making and ensuring integrity in the public sector. Officials are endowed with significant powers, which requires them to have high moral standards, personal responsibility and adherence to ethical principles.

The scientific problem lies in the need for systematic research into the moral and ethical aspects of the activities of officials, since unethical behavior and abuse of power can lead to serious negative consequences for society, such as corruption, discrimination and a decrease in the effectiveness of public administration. Modern conditions, in particular, increased transparency, public control and interaction with civil society, place additional demands on the moral qualities of officials.

Given the growing expectations of society regarding transparency and accountability of civil servants, it is important to ensure compliance with ethical standards at all levels of government. The relevance of this problem lies in the need to create mechanisms that control the ethical behavior of officials and prevent abuse of power.

An analysis of modern scientific studies proves that the study of moral responsibility in public administration has become the subject of research by a number of scientists, including: O. Valevskyi, V. Holub, S. Dubenko, V. Melnychenko, N. Plahotniuk, etc. [1].

The purpose of the study is to comprehensively analyze and study the ethical principles, norms and standards that regulate the behavior of officials in the field of public administration, and to form scientifically based approaches to the development and improvement of moral and ethical standards in public administration, which will contribute to increasing the professionalism and responsibility of officials, as well as strengthening the legitimacy and effectiveness of public authorities.

In modern public administration, moral and ethical standards are becoming important factors of effective public administration. Compliance with ethical principles by officials helps to increase public trust in state institutions and ensures the legitimacy of their activities.

Among the key ethical principles that officials must adhere to are honesty, transparency, responsibility, fairness, respect for human rights, impartiality and professionalism. These principles underlie ethical behavior and shape the culture of public administration. Codes of

ethics are an important tool for regulating the behavior of public servants. They establish clear rules on how officials should act in various situations and help avoid conflicts of interest, corrupt actions and abuse of power.

High moral and ethical requirements for officials are an important prerequisite for combating corruption. Compliance with moral and ethical requirements increases the level of professionalism and efficiency of public servants, reduces the level of corruption, ensures equal access of citizens to services and strengthens the rule of law. Therefore, ethical behavior and integrity in public administration have a direct impact on reducing the level of corruption, which is one of the main problems in many countries. Compliance with ethical principles contributes to increasing the efficiency of public administration, since officials who are guided by moral principles make decisions that meet the interests of the public and the general welfare. Officials who act ethically and meet moral standards contribute to strengthening citizens' trust in government. This, in turn, increases the legitimacy of management decisions and the stability of state institutions.

In practice, officials face ethical dilemmas that may arise from conflicts of interest, pressure from management or political forces, as well as from insufficient understanding or lack of regulation of ethical norms. Institutional mechanisms are needed to ensure compliance with ethical standards, such as special ethics commissions, anti-corruption bodies and internal control bodies. The role of public oversight and journalistic investigations is also important.

In addition, in the light of globalization and integration with international organizations, such as the European Union or the UN, there is a need to harmonize ethical standards in public administration. This requires research and adaptation of international experience in the field of ethical behavior of civil servants. The study of the practice of ethical regulation in public administration of different countries shows that clear ethical norms established at the legislative level, together with continuous training of civil servants, contribute to improving the quality of management and reducing the level of corruption.

To ensure high moral and ethical standards in public administration, clear legislative norms, active implementation of ethical codes, regular training of civil servants, application of effective control mechanisms, etc. are necessary. This will increase the level of public trust in state authorities and will contribute to strengthening democratic principles of governance.

LIST OF SOURCES USED:

1. Золотарьов В.Ф., Білосорочка С.І. Моральна відповідальність працівників органів державної влади. Аспекти публічного управління. 2015. № 3(17). С. 84–89.

Євген Романович БОНДАРЕНКО,
*аспірант кафедри публічного управління та
економіки, Навчально-наукового інституту
управління, економіки та природокористування
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
<https://orcid.org/0000-0001-5378-9883>*
Оксана Володимирівна АНДРУСЯК
*студентка магістерської програми
за спеціальністю "Міжнародні відносини"
Університету імені Адама Міцкевича у Познані*

ЄДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РІЗНИХ ДОСВІДІВ ВІЙНИ: РОБОТА З ІДЕНТИЧНІСТЮ В ОСНОВНИХ АСПЕКТАХ КОГНІТИВНОЇ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ

Російсько-українська війна, що почалася у 2014 році з окупації Криму триває вже майже 11 років. Широкомасштабна агресія Росії щодо України триває майже 3 роки. Все населення України так чи інакше постраждало та продовжує страждати від російських загарбників. Але попри всі виклики українське суспільство вірить у деокупацію Криму та підтримує Сили безпеки та оборони України. Єдність та спільні зусилля — один з ключових шляхів до звільнення всіх тимчасово окупованих територій України. Росія всіма силами намагається знищити українську ідентичність, переписати історію, спотворити наративи, ізолювати наших людей в окупації від українського інформаційного простору та нав'язати їм чуже, російське. Попри це українці продовжують чинити спротив російським окупантам, щодня наші люди пліч-о-пліч відстоюють нашу свободу, щодня українські громадяни в окупації чинять спротив російському окупаційному режиму [1]. Наші люди в окупації поширюють патріотичну символіку, щоб нагадати окупантам, що їм в Криму не раді; висловлюють підтримку ЗСУ попри загрозу переслідування з боку окупаційних силовиків; висвітлюють злочини окупантів проти наших громадян; допомагають Силам оборони України, надаючи інформацію про переміщення ворожої військової техніки тощо.

В даній роботі пропоную проаналізувати настрої щодо сприйняття деокупації Криму в українському суспільстві та основні кроки Української держави для реінтеграційних процесів.

На замовлення Представництва Президента України в АР Крим та Фонду “Партнерство за сильну Україну” Київський міжнародний інститут соціології (KMIS) провів соціологічне дослідження щодо когнітивної деокупації Криму [2]. Його мета полягала в тому, щоб отримати детальну картину ставлення українського суспільства до деокупації Криму та виявити основні виклики, пов'язані з процесом реінтеграції півострова.

Розуміння актуальної демографічної ситуації Криму та аналіз змін, що відбулися після 2014 року є важливими для розробки реалістичної концепції та плану деокупації Криму. Приналежність до різних етніко-ідеологічних груп впливатиме на сприйняття ключових моментів деокупації та подальшої реінтеграції Кримського півострова. Крим відомий своїм багатонаціональним складом, зокрема має три корінних народи України. Але попри свою багатонаціональність, ми можемо помітити формування української політичної нації — суспільство карбується на барикадах.

Після російської окупації 2014 року етнічна структура населення Криму зазнала значних змін, штучними діями з боку російських окупантів. Частина жителів була змушена залишити півострів, водночас окупаційна адміністрація організувала масштабне переселення людей з Росії, а з 2022 року — також із новоокупованих територій України. За оцінками експертів, кількість новоприбулих на півострів становить приблизно 1 мільйон осіб. Серед них більшість, це громадяни РФ (росіяни): у Криму значно збільшилась присутність російських військових та співробітників силових структур. Також сюди приїжджають службовці різних державних установ, зокрема тих, що працюють в системі освіти, охорони здоров'я та адміністративних органах. Стан українців та кримських татар: через спротив окупації, репресії та незаконну мобілізацію до лав російської окупаційної армії відбувається витіснення українського та кримськотатарського населення з Кримського півострова..

Варто зазначити, що в українському суспільстві спостерігаються значні очікування щодо деокупації Криму. Згідно з опитуваннями, 90% респондентів переконані, що Крим повинен повернутися під контроль України, незалежно від того, скільки часу і зусиль це потребуватиме. 86% вважають кримський півострів батьківщиною кримськотатарського народу. 43% погоджується, що жителі Криму протягом 10 років чинять спротив російській окупації. За останні роки спостерігається зростання прагнення до деокупації півострова, порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення Росії. Наприклад, у 2018 році 69% [3] українців вважали, що Крим має залишатися українським, що відповідало результатам 2016 року.

Важливо підкреслити ставлення до різних категорій людей серед мешканців материкової частини України. Так, 77% позитивно або нейтрально ставляться до ВПО, біженців за кордоном, українців, які живуть в окупації, та російськомовних громадян. При цьому зберігається диференціація у ставленні: 62% позитивно ставляться до мешканців Криму, які переїхали на підконтрольні території після повномасштабного вторгнення, ВПО, кримських татар та українців на тимчасово окупованих територіях Запорізької, Херсонської та Харківської областей; 34-39% позитивно ставляться до біженців за кордоном, російськомовних громадян та українців під окупацією в Криму та на Донбасі.

На сьогодні 55% громадян вважають повернення Криму особисто для них дуже важливим, 19% — скоріше важливим, а для 24% це завдання менш пріоритетне або неважливе. Молодь менш активно підтримує ідею швидкої деокупації через відсутність особистого досвіду взаємодії з Кримом. Важливо, молодь повною мірою підтримує деокупацію Кримського півострова, просто не вважає це першочерговим пріоритетом. Цей результат можна пояснити браком спільного проживання до початку російсько-української війни.

Щодо віри у терміни деокупації, 45% респондентів очікують повернення Криму під контроль України у найближчі п'ять років, тоді як 36,5% вірять у можливість цього у довгостроковій перспективі. Лише 13% висловлюють скептицизм, із них 6% вважають це абсолютно неможливим.

Більшість респондентів з материкової частини України визнали складність процесу деокупації, проте мали позитивні очікування щодо майбутнього Криму у складі України. Основним шляхом повернення території вони вважають військовий. Опитувані визнають, що це може призвести до руйнувань на півострові, але переважна більшість вірить у можливість відновлення інфраструктури, економіки та соціального життя після деокупації.

Процес реінтеграції можна оцінити, як тривалий і складний, враховуючи демографічні, економічні, політичні та культурні аспекти. Проте деокупація Криму розглядається більшістю громадян як стратегічне завдання, яке має об'єднавчий ефект для суспільства.

У суспільстві існує наратив про те, що війна розпочалася в Криму і її завершення та встановлення стійкого й справедливого миру неможливе без деокупації Кримського півострова. Відмова від цих наративів на політичному чи експертному рівні може призвести до зниження суспільної згуртованості та стійкості, стати серйозним дестабілізуючим чинником у суспільно-політичному житті. Це також може використовуватися для підризу стабільності, знизити рівень довіри до органів влади та негативно вплинути на відносини з міжнародними партнерами[11].

При цьому результати вищезгаданого дослідження свідчать про те, що в Україні спостерігається недостатнє висвітлення теми Криму у національних ЗМІ. Тільки 8% респондентів вважають, що українські ЗМІ надають достатньо інформації про Крим, тоді як 30% оцінюють її як скоріше достатню. Однак більшість опитаних відчуває потребу у більшій кількості відомостей. Лише 9% респондентів вважають себе добре обізнаними щодо ситуації на Кримському півострові, а 28% стверджують, що їхня поінформованість є скоріше достатньою. Водночас переважна частина опитаних зізнається у недостатньому рівні знань.

Ті, хто обізнаний із ситуацією в Криму, пояснюють причини складнощами у доступі до достовірної інформації в умовах окупації. Це, зокрема, пов'язано з контролем Росії над інформаційними потоками та страхом репресій, які відчувають жителі Криму, поширюючи дані про актуальну ситуацію в регіоні. Окупаційна адміністрація системно переслідує громадян України в окупованому Криму. За даними Представництва Президента України в Автономній республіці Крим станом на грудень 2024 року окупанти незаконно ув'язнили щонайменше 218 осіб, з них 132 — кримські татари [4]. Серед них — активісти, правозахисники, громадянські журналісти. Крім того, після 24 лютого 2022 року Росія встановила адміністративну відповідальність за так звану “дискредитацію російської армії”. Станом на 17 грудня 2024 року в Криму Представництвом було зафіксовано 1126 випадки надходження матеріалів складених за статтею 20.3.3 КпАП РФ до так званих “судів” на території окупованого Криму. З них у 993 випадках було винесено постанову про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу або приєднано до іншої справи за іншою статтею та винесено сукупне рішення.

Показово, що молодь значною мірою не розуміє базові речі про теперішню ситуацію в Криму та виклики з якими стикаються громадяни України в окупованому Криму. Більшість жителів споживають інформацію про удари Сил оборони України по російських військових об'єктах в Криму, висвітлення злочинів окупаційної російської адміністрації, дії руху спротиву окупантам, окремі аспекти порушення прав людини,

міжнародного гуманітарного права. Крім цього, більшість опитуваних цікавиться такою інформацією, як історія Криму та корінних народів, зміни аспектів життя в окупації, становище громадян України в окупації, тема незаконного викрадення людей в Криму, захист прав людини.

Наразі перед Україною стоять різні виклики: різний досвід проживання війни, оскільки російсько-українська війна, яка почалася у 2014 році та змінювалася протягом наступних 10 років до сьогодні зачіпала різні групи населення України та мала відмінний характер. Крім того, протягом 10 років війни змінилось українське суспільство, що не потрапило під російську окупацію у 2014 році. Воно підтримує євроінтеграцію, колективну безпеку, реформи, децентралізацію та ін. В той час як жителі окупованого Криму знаходилися у певному вакуумі з уявленнями реалій України у період до 2014 року та під впливом ворожої пропаганди та російських дискурсів. Тому ці зміни та покращення в Україні варто транслювати на Крим. Варто розуміти, що громадяни України, які проживають в окупації так само є об'єктами російської агресії, в той час, як їх національна ідентичність під загрозою.

Одним з основних об'єктів впливу РФ на окуповані території України є освіта. Після початку тимчасової окупації Криму у 2014 році російський режим активно здійснює мілітаризацію освіти та насадження своєї ідеології в освітній та навколосвітній простір, що спрямоване на зміну ідентичності дітей та їх виховання у дусі “російського патріотизму”. Діти та молодь найбільш вразливі верстви населення, вплив на які матиме довготривалий ефект. Росія намагається придушити національну самосвідомість, намагаючись забрати українську та кримськотатарську мови та культуру. Діти та молодь, які проживають на території тимчасово окупованого Криму, не мають доступу до вивчення української мови. Молодь вимушена шукати для цього альтернативні інструменти: онлайн-курси, репетитори, самостійне вивчення тощо. Тотальної заборони на вивчення української мови нема, однак, Росія з 2014 року цілеспрямовано усуває українську мову з усіх сфер суспільного життя. Ще в першій половині 2014 року на території Кримського півострова було демонтовано таблички українською мовою на будівлях органів публічної влади, школах, установах культури, а Кримський академічний український музичний театр, який до 2014 року був популяризатором української мови та культури в Сімферополі, після окупації був позбавлений статусу українського, а його репертуар став повністю російськомовним. Окупаційна адміністрація погрожує батькам штрафами, позбавленням батьківських прав та арештом, якщо вони не віддадуть своїх дітей до “російських” шкіл або якщо їхні діти навчаються за українською програмою дистанційно. Учні змушені відвідувати школи, які захопили окупанти, та вчитися за російськими програмами.

Результати та аналіз соціологічного дослідження дає можливість скоординувати та реалізовувати тактичні кроки одного з найбільш комплексних реінтеграційних документів — Стратегії когнітивної деокупації Криму [5].

Когнітивна деокупація — це робота зі свідомістю наших громадян, яким довелося виживати в умовах окупації вже понад 10 років. Це все, що пов'язано з гуманітарним блоком, це пропаганда протидії пропаганді; інформаційна сфера, як вона буде туди повертатися; освіта, що ми з освітою робимо для дітей, яким десять років, а буде більше, і вони живуть в умовах російського освітнього поля весь цей час. Україна звільняє не лише територію, а й людей, тому варто забезпечити їм максимально комфортний перехід

у всі сфери. Реінтегрувати доведеться практично кожен аспект життя мешканців Кримського півострова. Стратегія передбачає механізми реінтеграція до звільнення, під час та після.

На базі Представництва Президента України в Автономній республіці Крим функціонує Рада з питань когнітивної деокупації. В тому числі одним із завдань Стратегії когнітивної деокупації Криму є підготовка та реалізація системних дій, заходів, опрацювання інструментів в соціогуманітарній, освітній, молодіжній сферах. У рамках своєї діяльності та за інформацією в публічному доступі, вже проводяться симуляційні навчання з різних аспектів когнітивної деокупації населення тимчасово окупованого Кримського півострова [6]. Метою навчань було напрацювання найбільш релевантних та практичних рішень та кроків для державних органів, експертного середовища, громадянського суспільства, програм міжнародної підтримки, які зможуть допомогти активно розвивати ініціативи та заходи.

Тут можна помітити і роботу, яка стосується політики пам'яті та культурної ідентичності [7], проговорювання спільних та відмінних досвідів в національній пам'яті [8], молоді — представників корінних народів України, національних меншин та спільнот [9], відновлення української ідентичності в процесі когнітивної деокупації [10].

Важливо зазначити, що підготовку до реінтеграційних процесів варто розпочинати вже зараз. Одними з ключових завдань є боротьба з російськими наративами, інформування жителів материкової України про реалії Криму, водночас налагоджувати комунікацію з мешканцями окупованих регіонів для подолання розриву, що виник через тривалу окупацію та інформаційну ізоляваність. Визнання проблем, таких як інформаційна необізнаність, упередження через вплив російської пропаганди тощо, має призвести до конструктивних діалогів та напрацювань для ефективної реалізації реінтеграційних процесів тимчасово окупованих територій, зокрема Криму.

Попри різний досвід проживання російсько-української війни у суспільстві, ми маємо об'єднуватись у схожих викликах. Українці, що знаходяться в окупації так само є об'єктами російської агресії — знищення, а їх національна ідентичність є під загрозою, адже вони позбавлені самого права бути політично українцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрієвська А., Халімон О. Люди “сірої зони”: Свідки російської анексії Криму 2014 року. Київ, Український інститут національної пам'яті, 2018. 264 с.
2. Результати дослідження “Когнітивна деокупація Криму” URL: <https://ppu.gov.ua/rezultaty-doslidzhennya-kohnityvna-deokupatsiya-krymu/>
3. Крим у громадській думці українців URL: <https://dif.org.ua/article/krim-u-gromadskiy-dumtsi-ukraintsiv>
4. Оперативна інформація щодо ситуації на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя станом на 16 грудня 2024 року URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/operativna-informatsiia-shchodo-sytuatsii-na-tymchasovo-okupovaniy-terytorii-avtonomnoi-respubliky-krym-ta-mista-sevastopolia-standom-na-16-hrudnia-2024-roku/>
5. Стратегія когнітивної деокупації Криму URL: <https://ppu.gov.ua/documents/strategiia-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu/>

6. Симуляційні навчання з різних аспектів когнітивної деокупації населення ТОТ Кримського півострова URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/rozpochalysia-symuliatyyni-navchannia-z-riznykh-aspektiv-kohnityvnoi-deokupatsii-naselennia-tot-krymskoho-pivostrova/>

7. Воркшоп “Політика пам’яті та культурна ідентичність” URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/v-predstavnytstvi-vidbuvsia-vorkshop-polityka-pam-iati-ta-kulturna-identychnist/>

8. Воркшоп “Сторітелінг як інструмент” URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/u-mezhakh-diialnosti-rady-z-pytan-kohnityvnoi-deokupatsii-krymu-vidbuvsia-vorkshop-storitelinh-iak-instrument/>

9. Воркшоп для молоді — представників корінних народів України, національних меншин та спільнот URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/u-predstavnytstvi-vidbuvsia-vorkshop-dlia-molodi-predstavnykiv-korinnykh-narodiv-ukrainy-natsionalnykh-menshyn-ta-spilnot/>

10. Воркшоп “Українці Криму: можливі кроки з відновлення української ідентичності в процесі когнітивної деокупації” URL: <https://ppu.gov.ua/press-center/vidbuvsia-vorkshop-ukraintsi-krymu-mozhlyvi-kroky-z-vidnovlennia-ukrainskoi-identychnosti-v-protsesi-kohnityvnoi-deokupatsii/>

11. Іванець А.В. Сім причин звільнити Крим. Київ, Науково-дослідницький інститут українознавства, 2023. 40 с.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

K. F. Zakharova

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor Department of Economics and Finance*

University of Economics and Law "KROK"

TRANSFORMATION OF ECONOMIC EDUCATION: FROM THEORY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT PRACTICE

The Sustainable Development Goals (SDGs) serve as a global compass, guiding humanity towards a more equitable and sustainable future. Economists, with their knowledge and skills, play a key role in achieving these goals. They shape economic policies, develop innovative solutions, and contribute to the transformation of economic systems. However, to effectively meet the challenges of today, higher education for economists still requires modernization, as the new realities of global initiatives are shaping new requirements for the training of specialists. Only by integrating the provisions of the Sustainable Development Goals concept into educational programs and training specialists who have a deep understanding of the interconnectedness of economic, social, and environmental processes, can we ensure sustainable development in all 17 areas of the SDGs concept. [8, 9]

The modern Ukrainian system of training economists has both strengths and weaknesses. Among the undeniable achievements, one can note the high level of theoretical training of graduates of economic specialties. Many Ukrainian economists demonstrate deep knowledge of micro- and macroeconomics, finance, statistics, etc., as evidenced by numerous ratings and studies, including annual university rankings by training areas. However, despite significant achievements in theoretical training, Ukrainian economic education faces a number of challenges. In particular, there is insufficient attention to the social and environmental aspects of economic activity. Many curricula are still focused on traditional economic models that do not always take into account social inequality, environmental problems, and the long-term consequences of economic decisions. This leads to the fact that graduates are often not ready to work in the conditions of globalization and sustainable development.

Moreover, the lack of integration of the Sustainable Development Goals (SDGs) into curricula is a serious problem. Despite the fact that the SDGs are recognized by the world community as a development priority, Ukrainian universities are only beginning to include them in their educational programs, sometimes adapting the curricula of disciplines exclusively to one or two educational programs, without introducing this discipline into the curricula of all students of higher education institutions. As noted, for example, in the work of O.V. Garashchuk [13, p. 112], this is due to a number of reasons, including the lack of clear methodological recommendations, insufficient number of teachers who have experience in this area, and the orientation of many universities towards traditional approaches to teaching.

Although Ukrainian economic education has significant potential, it requires significant modernization. In order to train specialists capable of solving the complex problems of today and building a sustainable future, it is necessary to change curricula, introduce new teaching

methods, and change approaches to assessing students' knowledge, specifically in the context of forming a system of education for sustainable development.

The concept of "education for sustainable development" is one of the most controversial in modern pedagogy. [5, p. 116] Despite its widespread use, its content remains poorly defined. The lack of a clear understanding of ESD complicates the development of effective educational programs aimed at forming a conscious attitude towards the environment and ensuring sustainable development. If we consider the definition of Rosalyn McKeown [12, p. 130], in which education for sustainable development differs from education about sustainable development in that it is aimed not only at a theoretical understanding of the concept of sustainable development, but also at the formation of practical skills necessary for creating a sustainable society, then we can see an analogy with narrow specialized professional training, emphasizing that ESD should provide the acquisition of competencies necessary to perform specific tasks in the context of sustainable development.

We propose to consider education for sustainable development as a special type of education characterized by the integration of environmental, social and economic aspects. The transversal nature of this approach involves the inclusion of sustainable development themes in all academic disciplines. Methodologically, education for sustainable development is distinguished by the wide use of active learning methods that stimulate dialogue and cooperation between participants in the educational process. [5, p. 114] Active learning methods, dialogue and cooperation are key elements of this approach. Through such methods, students become active participants in the learning process, which contributes to the formation of their responsibility for the future of the planet, becoming "built-in settings" and contributing to a comprehensive systemic perception of economic realities without being separated from the security and environmental components, for example. That is, the essence of education for sustainable development lies in the integration of three interconnected dimensions: environmental, social and economic. This comprehensive approach reflects the multifaceted nature of sustainable development problems. That is why education for sustainable development has a transversal character, that is, it permeates all academic disciplines. [5, p. 116] This means that different academic disciplines, despite their specificity, can and should contribute to achieving the Sustainable Development Goals. Such an approach is due to the objective interconnections between natural and social systems.

Particular attention should be paid to integrativity as one of the main principles in the transformation of education, since education for sustainable development (ESD) is a comprehensive approach that brings together various spheres of education and involves a wide range of stakeholders. ESD is not limited to environmental aspects, but also covers global, civic and legal aspects. The implementation of ESD involves cooperation between universities, public organizations, international organizations and funds, media and other social institutions on an ongoing basis. Ensuring this condition allows you to introduce another key requirement for ESD - the prospective nature of education, since the main value of education in the context of achieving sustainable development goals is its orientation towards the future. It forms in students such universal skills as interpersonal communication, analytical thinking, technical competencies and organizational abilities, these skills are an investment in the future, as they allow you to adapt to change and successfully overcome challenges. Such students, future economists, in the process of mastering their profession will have a significant competitive advantage - expanding the boundaries of perception of economic processes and forming a new type of consciousness, they

will have a personal potential to ensure social changes for sustainable development. The close interaction between formal and informal education is a necessary condition for the effective implementation of this educational paradigm, to perceive such an approach and take it as the basis of lifelong learning is a fundamental aspect of achieving the Sustainable Development Goals.

The issue of a key aspect of education for sustainable development - the formation of a new system of values - cannot be bypassed. It is values that determine our behavior and attitude towards the world around us, therefore, the transformation of society towards sustainable development is impossible without changing value orientations. ESD is aimed at forming eco-ethical values that will become an internal motivator for conscious environmentally responsible behavior and the basis for making informed responsible decisions by economists in today's changing realities, the lack of which we hear in the context of the adequacy of business decisions in the process of implementing the Sustainable Development Goals. [11] In our opinion, these aspects in the transformation of education to achieve the Sustainable Development Goals will allow us to direct its transformation to the development of the potential of students of economic specialties, based on the values and principles of sustainable development.

Having analyzed the current state of economic education and the prospects for its development in the context of the Sustainable Development Goals, we can conclude that a radical transformation of curricula is necessary. Education for sustainable development acts as a tool for shaping a new generation of specialists capable of critical thinking, systems analysis, and responsible decision-making. By integrating environmental, social, and economic aspects, it contributes to the development of a value-based attitude towards the environment and the formation of conscious citizens. Thus, education for sustainable development not only deepens the content of economic education but also broadens its scope, transforming it into a powerful tool for social transformations.

LIST OF REFERENCES:

1. Kutsenko V. I., Harashchuk O. V., Kinash I. P. Menezhment osvitnoi diyalnosti – klyuchovyi komponent lyudskogo potentsialu ta zabezpechennya stalogo rozvytku Ukrainy. Aktualni problemy menedzhmentu v umovakh suchasnykh vyklykiv : materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Ivano-Frankivsk, 3-4 kvit. 2024 r.), Ivano-Frankivsk, 2024. S. 185 – 188.
2. Soloshych I. O. Doslidzhennya obiznanosti ideyamy stalogo rozvytku suspilstva v konteksti ekolohichnykh problem. Visnyk KNU imeni M. Ostrohradskoho. 2011. № 3/2011 (68). Chastyna 1. S. 155-158.
3. Isaenko V. M. Strategichne bachennya innovatsiynoyi roli osvity dlya stalogo rozvytku Ukrainy. Strategiya stalogo rozvytku Ukrainy: zavdannya osvity shchodo yiyi realizatsiyi: materialy III vseukr. forumu «Osvity dlya zbalansovanogo rozvytku» (Kyiv, 12–13 kvit. 2017 r.). Kyiv, 2017. S. 8–10.
4. Koreneva I. M. Ekolohichna ta rozvyvalna osvita yak istorychni vytoky osvity dlya stalogo rozvytku. Visnyk Gluhivskogo natsionalnogo pedahohichnogo universitetu imeni O. Dovzhenka. 2017. № 35. S. 259–269.
5. Koreneva I.M. Fenomen «Osvity dlya stalogo rozvytku»: sutnist ta suchasni osoblyvosti kontseptu. Ukrainyskyi pedahohichnyi zhurnal. 2018. № 2. S. 113 – 123.
6. Globalni tsili stalogo rozvytku: keysy dlya uchvalyannia upravlinnykh rishen: navchalnyi posibnyk [redkol. Yu. M. Petrushenko]. Sumy, 2020. 122 s.
7. Strategiya stalogo rozvytku: pidruchnyk / [redkol. V.M.Bogolyubov ta in.]. Kyiv, 2018. 446 s.

8. Pro Tsili stalogo rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30 ver. 2019 r. №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
9. Tsili stalogo rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid, 2017 URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf
10. Fonseca L., Jose Pedro Teixeira Domingues, Dima A. Mapping the Sustainable Development Goals Relationships // Sustainability, 2020.
11. SDG Compass Posibnyk dlya dosyahnennia Tsiley Stalogo rozvytku v sferi biznesu. URL: <http://www.sdgcompass.org>
12. McKeown R. Education for Sustainable Development Toolkit / Rosalyn McKeown. – Paris: Printed in UNESCO's workshop, 2006. – 130 c.
13. Harashchuk O.V., Yakisna osvita – ob'yednuyucha syla ukrayinskoyi derzhavy: monografiya. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeyskogo universitetu, 2020. 304 s.

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
факультету управління та економіки
Науковий керівник: **Пухальський Вадим Валентинович**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У сучасному глобалізованому світі інтеграція національних економік у міжнародну фінансову систему є ключовим завданням для країн, що прагнуть залучати іноземні інвестиції. У цьому контексті застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) стає необхідністю для багатьох українських підприємств. Проте, попри очевидні переваги, процес переходу на МСФЗ пов'язаний із низкою викликів, які потребують комплексного підходу.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) – це набір стандартів, що встановлюють правила складання фінансової звітності для компаній у всьому світі. Вони розроблені Міжнародною радою з стандартів бухгалтерського обліку (IASB) з метою забезпечення прозорості, порівнянності та надійності фінансової інформації. МСФЗ допомагають підприємствам представити свою фінансову ситуацію таким чином, щоб вона була зрозумілою для інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін незалежно від їх географічного розташування [1, с. 7-9].

Головною перевагою впровадження МСФЗ є забезпечення прозорості фінансової звітності. Ці стандарти встановлюють чіткі правила, які унеможливають маніпуляції з фінансовими даними. Для підприємств це означає підвищення довіри з боку інвесторів, кредиторів, акціонерів і партнерів. Прозора звітність є вагомим інструментом для створення позитивного іміджу як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Ще одним вагомим аспектом є можливість порівнянності фінансових даних. Використання єдиних стандартів дозволяє підприємствам оцінювати свої результати у порівнянні з іншими компаніями в різних країнах. Це особливо важливо для міжнародних партнерів, які бажають об'єктивно оцінити фінансовий стан компанії. Крім того, порівнянність сприяє вдосконаленню стратегічного планування, що допомагає керівникам ухвалювати обґрунтовані рішення.

Звітність за МСФЗ також є універсальною мовою бізнесу, зрозумілою для іноземних інвесторів. Це значно полегшує залучення капіталу, оскільки інвестори можуть отримати чітке уявлення про фінансовий стан підприємства. Компанії, які працюють відповідно до МСФЗ, мають більше шансів отримати фінансування від міжнародних банків і фондів.

Впровадження міжнародних стандартів змушує компанії переглядати свої внутрішні процеси обліку та управління. Це сприяє більш ефективному управлінню активами, пасивами та ризиками. У підсумку, точність і своєчасність фінансової інформації покращує якість управлінських рішень, що позитивно впливає на продуктивність бізнесу.

В Україні було вжито багато різних заходів для переходу на Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), щоб забезпечити прозорість і відкритість діяльності організацій та гармонізувати свою фінансову систему зі світовими практиками. Національна система бухгалтерського обліку, яка базується на Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», передбачає використання МСФЗ для публічних акціонерних товариств, банків, страхових компаній і певних інших підприємств, якщо це не суперечить законодавству. Інші компанії можуть добровільно обирати застосування МСФЗ. Це сприяє підвищенню довіри інвесторів, забезпечує прозорість фінансової звітності та покращує бізнес-середовище в країні [2].

Попри всі переваги, перехід на МСФЗ супроводжується також численними викликами. Одним із найбільших бар'єрів є висока вартість впровадження стандартів. Ці витрати включають придбання програмного забезпечення, оплату консультаційних послуг, навчання персоналу та адаптацію бізнес-процесів. Особливо це відчутно для малого та середнього бізнесу, який часто має обмежені ресурси. Недостатня підготовка кадрів є ще однією значною перешкодою. Багато українських бухгалтерів і фінансових менеджерів не мають достатніх знань і досвіду роботи з МСФЗ. Це змушує компанії інвестувати в навчання працівників, що потребує як часу, так і фінансових ресурсів. Зміцнення кадрового потенціалу є ключовим для успішного впровадження міжнародних стандартів. Національне законодавство також не завжди узгоджується з вимогами МСФЗ, що створює додаткові труднощі. Підприємства змушені вести подвійну звітність, що підвищує навантаження на бухгалтерію та збільшує адміністративні витрати. Крім того, часто спостерігається опір змінам з боку співробітників та керівництва компаній. Зміна усталених процедур вимагає додаткових зусиль з боку менеджменту для ефективного управління процесом змін [3, с. 272].

Подолання цих викликів потребує комплексного підходу. По-перше, важливо забезпечити якісну підготовку кадрів. Навчання та сертифікація фахівців у сфері МСФЗ сприятимуть підвищенню їхньої кваліфікації. Внутрішні тренінги, курси та семінари, організовані за участі міжнародних експертів, є необхідними для успішної адаптації стандартів. По-друге, держава повинна активно підтримувати підприємства у цьому процесі. Запровадження пільгових умов фінансування, надання грантів або консультаційної допомоги дозволить зменшити фінансовий тягар для бізнесу, особливо для малих та середніх підприємств. Гармонізація законодавства з міжнародними стандартами також є важливим кроком для зниження бюрократичних перешкод. Україна може використати досвід країн, які успішно перейшли на МСФЗ. Вивчення кращих практик, співпраця з міжнародними організаціями та залучення технічної допомоги сприятимуть більш ефективному впровадженню стандартів. Адаптація інноваційних інструментів та технологій дозволить скоротити витрати і підвищити ефективність процесу.

Таким чином, впровадження МСФЗ є важливим і водночас складним процесом для українських підприємств. Його успішна реалізація залежить від злагоджених дій бізнесу, держави та міжнародних партнерів. Лише комплексний підхід дозволить подолати існуючі виклики та реалізувати всі переваги міжнародних стандартів, що у підсумку сприятиме інтеграції України у світову економічну спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Танасієва М.М., Ковальчук Т.М. Міжнародні стандарти фінансової звітності: навч. посібник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2023. 224 с.
2. Гетманченко І.В. Вплив міжнародних стандартів обліку на практику в Україні: переваги та виклики. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. № 3. URL: <https://doi.org/10.57125/econp.2024.02.29.05> (дата звернення: 08.12.2024).
3. Перцович Ю., Крачулов О. Проблемні питання при переході на міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) українськими підприємствами. Економіко – правові дискусії: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців. (м. Кропивницький, 14 квітня 2021 рік). Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. С. 271-273.

Гандзюк Вікторія Олександрівна,
здобувачка вищої освіти
факультету управління та економіки
Науковий керівник: **Пухальський Вадим Валентинович**
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ

Автоматизація фінансового обліку є ключовим напрямком у сучасному бізнесі, який дозволяє ефективніше організовувати облік, зменшувати витрати та підвищувати точність даних. Вона забезпечує оперативний доступ до важливої фінансової інформації, що є критично важливим для прийняття стратегічних рішень. Водночас цей процес супроводжується як значними перевагами, так і певними викликами, які необхідно враховувати під час впровадження автоматизованих рішень.

Автоматизація фінансового обліку передбачає впровадження програмного забезпечення та технологічних рішень, які автоматизують рутинні облікові завдання, такі як обробка транзакцій, складання фінансових звітів та аналіз даних. Вона дозволяє автоматизувати процеси, що раніше виконувалися вручну, що, у свою чергу, сприяє підвищенню точності та швидкості обробки інформації, а також зниженню ризику помилок.

Однією з основних проблем автоматизації є висока вартість її впровадження. Розробка, закупівля та адаптація спеціалізованого програмного забезпечення вимагають значних фінансових вкладень. Це особливо гостро відчувається у малому та середньому бізнесі, де бюджет на подібні ініціативи обмежений. Крім цього, вартість впровадження часто включає додаткові витрати на оновлення програмного забезпечення та його технічне обслуговування, що може збільшити загальні витрати на проєкт [1, с. 41].

Ще однією суттєвою проблемою є складність інтеграції нових систем з уже існуючими технологічними платформами. Багато компаній використовують застаріле програмне забезпечення, яке важко поєднати з сучасними автоматизованими рішеннями. Інтеграція може вимагати значних зусиль, технічної експертизи та залучення зовнішніх фахівців. Це не лише підвищує вартість процесу, але й збільшує час, необхідний для повноцінного переходу на нові технології.

Цифровізація бізнесу також супроводжується підвищенням ризиків кібератак. Фінансові дані є надзвичайно чутливими, і їхня втрата чи крадіжка може завдати як фінансових, так і репутаційних збитків компанії. Захист даних вимагає інвестицій у кібербезпеку, включаючи впровадження надійних систем захисту та навчання персоналу основам безпечної роботи з інформаційними системами.

Перехід на автоматизовані системи фінансового обліку також висуває нові вимоги до кваліфікації працівників. Співробітники повинні освоїти нове програмне забезпечення, розуміти принципи роботи автоматизованих систем і вміти аналізувати отримані дані. Без належного навчання можуть виникнути труднощі у роботі з новими технологіями, що знижує ефективність їх використання. Інвестування у тренінги та підвищення кваліфікації персоналу є необхідним етапом переходу до автоматизації [2, с. 421].

Ще однією проблемою є залежність компаній від постачальників програмного забезпечення. У разі припинення підтримки продукту або змін умов ліцензування підприємства можуть стикнутися з труднощами у його подальшому використанні. Це підкреслює важливість вибору надійного постачальника, який зможе забезпечити стабільність та довгострокову підтримку своїх рішень.

Незважаючи на ці виклики, автоматизація фінансового обліку має значні перспективи. Однією з ключових переваг є підвищення ефективності виконання рутинних завдань, таких як обробка транзакцій, складання звітності та контроль фінансових операцій. Завдяки автоматизації співробітники можуть звільнити час для виконання більш важливих стратегічних завдань, таких як планування бюджету або аналіз фінансових показників.

Зменшення людського фактора є ще однією значною перевагою. Помилки у фінансових розрахунках, викликані людським фактором, можуть дорого коштувати компаніям. Автоматизовані системи мінімізують ці ризики, забезпечуючи високу точність обробки даних та їх відповідність стандартам.

Швидкість доступу до фінансової інформації є важливим чинником для сучасного бізнесу. Автоматизовані системи забезпечують доступ до актуальних даних у реальному часі, що дозволяє оперативно приймати обґрунтовані управлінські рішення. Це особливо важливо в умовах швидкозмінного ринку, де своєчасність реакції може стати вирішальним фактором успіху.

Впровадження штучного інтелекту у фінансовий облік відкриває нові можливості для бізнесу. Технології ШІ дозволяють прогнозувати фінансові результати, ідентифікувати потенційні ризики та виявляти аномалії у фінансових операціях. Штучний інтелект дозволяє також частково або повністю автоматизувати стандартизовані облікові операції. Одним із інструментів такої автоматизації є роботизована автоматизація бізнес-процесів (RPA). Ця технологія створює список дій, які виконує користувач у графічному інтерфейсі програми, підвищуючи якість і надійність бізнес-процесів, а також скорочуючи час на їх реалізацію. Розвиток RPA змінює підходи до цифрової трансформації, і зростання числа розробників сприяє очікуваному здешевленню технології на 10–15% [3, с. 66].

Масштабованість автоматизованих рішень дозволяє компаніям легко адаптувати системи до зростання обсягів бізнесу. Незалежно від того, чи йдеться про збільшення кількості транзакцій, чи про розширення географії діяльності, автоматизація дозволяє безперешкодно обробляти більші обсяги даних без значного збільшення витрат.

Отже, автоматизація фінансового обліку є важливим напрямком розвитку сучасного бізнесу. Хоча її впровадження потребує значних зусиль і фінансових ресурсів, переваги, які вона забезпечує, виправдовують ці витрати. У майбутньому автоматизація стане ще доступнішою завдяки розвитку технологій, що створить нові можливості для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гевлич Л., Гевлич, І. Інформаційні технології в обліку і аудиті: проблеми та перспективи в диджитал-економіці. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки, 2023. Том 318 № 3. С. 40-44.
2. Шуліка Б.В., Солошик К.В. Новітні інформаційні технології автоматизації обліку: проблеми та перспективи. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасні концепції розвитку: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції. (м. Київ, 14 травня 2020 рік). К.: КНЕУ, 2020. С. 420-422.
3. Королюк Т.М., Мазуренок О.Р. Діджиталізація діяльності підприємств: тенденції, цифровий облік, перспективи. Галицький економічний вісник, 2021. № 3 (70). С. 59-70.

Ярина ДЕМЧУК,
здобувачка I курсу першого (бакалаврського) рівня освіти
Науковий керівник: Наталія ЛИТВИНЕНКО,
доцент кафедри обліку та аналізу

Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАПАСІВ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Функціонування економіки України у правовому режимі воєнного стану обумовлює потребу безоплатної передачі активів для посилення обороноздатності країни, що, своєю чергою, впливає на порядок відображення таких господарських операцій у системі обліку підприємств комерційного сектора економіки та має наслідки на оподаткування податком на додану вартість і податком на прибуток суб'єктів господарювання, чий «річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за показниками Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід), за попередній річний звітний період перевищує 40 мільйонів гривень» [1].

Необхідність удосконалення відображення в обліку суб'єктів господарювання комерційного сектору економіки операцій із безоплатної цільової передачі запасів на потреби ЗСУ в часі воєнного стану, практична потреба у створенні нових підходів до економічно коректного відображення таких операцій у системі фінансової та податкової звітності, засвідчують актуальність теми дослідження та обумовлюють її мету.

Метою публікації є вдосконалення теоретичних положень щодо класифікації запасів (у частині виділення окремих рівнів її деталізації) для забезпечення більш раціональної організації бухгалтерського обліку та податкового планування під час безоплатної цільової передачі ресурсів ЗСУ для зміцнення обороноздатності держави.

Для досягнення поставленої мети передбачалося проаналізувати останні наукові розробки, що стосуються класифікації запасів суб'єктів господарювання комерційного сектора економіки, дослідити зміни, які були внесені у податкове законодавство у зв'язку із запровадженням в державі правового режиму воєнного стану та сформулювати актуалізовану для сучасної економіки воєнного стану деталізацію класифікаційної групи запасів під час їх безоплатної передачі.

Аналізуючи останні наукові публікації щодо підходів до класифікації запасів підприємств комерційного сектору економіки, ми з'ясували, що О.М. Бондаренко та А.Д. Тітаренко (у контексті дослідження економічної сутності та класифікації запасів для цілей обліку й управління) узагальнили такі базові класифікаційні ознаки запасів: за призначенням і місцем утворення; за місцем знаходження; за рівнем наявності на підприємстві; відносно до балансу; за походженням; за складом та структурою [2].

За результатами аналізування економічної природи виробничих запасів та їх ролі в господарській діяльності підприємства Степаненко О.І. узагальнила підходи до класифікації виробничих запасів з урахуванням галузевої специфіки діяльності підприємств ресторанного господарства, деревообробної промисловості та

фармацевтичних підприємств [3] і товарних запасів, виходячи із концепції категорійного менеджменту роздрібних торговельних підприємств споживчої кооперації [4].

Досліджуючи облікові аспекти побудови класифікації виробничих запасів, автор запропонувала застосування класифікаційних ознак у розрізі їх: надходження (за шляхами (джерелами) надходження); використання (за ціллю (характером) використання в господарській діяльності; вибуття (за шляхами вибуття, із виділенням класифікаційної групи «безоплатна передача» [5].

На нашу думку усі класифікаційні ознаки, які пропонували автори у своїх останніх наукових пошуках, є актуальними для їх подальшого застосування під час систематизації інформації про наявність і рух запасів у системі бухгалтерського обліку й звітності, проте окремі класифікаційні групи доцільно розширити, виходячи із актуальних потреб сьогодення.

Для практичних потреб бухгалтерського обліку та податкового планування вважаємо за доцільне додатково деталізувати класифікаційну ознаку: «За шляхами (напрямами) вибуття», у частині класифікаційної групи «безоплатна передача», в такому аналітичному розрізі:

- безоплатна цільова допомога для зміцнення обороноздатності держави;
- безоплатна передача неприбутковим організаціям;
- інша безоплатна допомога.

Виділення рівня деталізації «безоплатна цільова допомога для зміцнення обороноздатності держави» обумовлене тим, що для цілей оподаткування безоплатна передача, яку здійснює суб'єкт господарювання комерційного сектора економіки, привірюється до продажу (реалізації) [1, п.14.1.202 ПКУ].

Водночас, впродовж терміну дії правового режиму воєнного стану «У випадках здійснення операцій з безоплатної (без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсації) передачі/надання товарів та послуг... для потреб забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, такі операції не вважаються операціями з постачання товарів/послуг, та, відповідно, податкові зобов'язання згідно з п. 198.5 ст. 198 Податкового кодексу України не нараховуються» [6].

З метою оподаткування податком на прибуток суми безоплатно переданих на потреби ЗСУ запасів не включаються до доходу підприємства, а їх собівартість відображається у складі витрат також для суб'єктів господарювання – платників податку із квартальним звітним періодом.

За результатами дослідження запропоновано власну додаткову трискладову деталізацію до класифікаційної групи «безоплатна передача», класифікаційної ознаки «за шляхами (джерелами) надходження», яка, в тому числі, дає можливість раціонально організувати процедуру документування господарських операцій із безоплатної цільової передачі запасів на потреби ЗСУ для зміцнення обороноздатності держави, їх коректне відображення у системі подвійного запису й звітності та дає змогу передбачити наслідки кожної господарської операції з безоплатної передачі активів з погляду податкових розрахунків з податку на додану вартість та податку на прибуток.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці розширеної деталізації для класифікації запасів на етапі вибуття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Податковий кодекс України від 02.1.2010 р. № 2755-VI.
2. Бондаренко О.М. Економічна сутність та класифікація запасів: обліковий та управлінський аспекти / О.М. Бондаренко, А. Д. Тітаренко // Інвестиції: практика та досвід – 2020. – № 2 – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/12.pdf
3. Степаненко О. І. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства / О.І. Степаненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету – 2023. – Випуск 47 – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/47_2023ua/21.pdf
4. Степаненко О. І. Товарні запаси як об'єкт обліку та управління: науково-практичний підхід / О.І. Степаненко // Цифрова економіка та економічна безпека– 2024. – Випуск 2 (11) – Режим доступу: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/353/340>
5. Степаненко О.І. Обліковий аспект побудови класифікації виробничих запасів / О.І. Степаненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету – 2020. – Випуск 30 – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/30_2020ua/34.pdf
6. Безоплатна передача товарів (надання послуг) для потреб ЗСУ: чи буде ПДВ? – Режим доступу: <https://news.dtki.ua/taxation/pdv/78727-bezoplatna-peredaca-tovariv-nadannia-poslug-dlia-potreb-zsu-ci-bude-pdv>

Лукаш Софія Володимирівна
здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти «маркетинг»
Науковий керівник: **Карбовька Любов Олександрівна**
к..е.н., доцент, професор кафедри маркетингу

Навчально-науковий інститут управління,
економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ДОСВІД НІМЕЦЬКОЇ КОМПАНІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ У ВИРОБНИЦТВО ПАКУВАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Інновації є ключовим драйвером стратегії компанії Pfäffle GmbH, особливо в контексті екологічної трансформації пакувальних рішень. Впровадження стійких технологій, таких як біорозкладна упаковка на основі крохмалю, целюлози та інших біоматеріалів, є необхідністю для відповідності зростаючим екологічним вимогам і ринковим тенденціям. Компанія активно розробляє та тестує нові рішення, які не лише зменшують екологічний слід, а й забезпечують збереження функціональних властивостей упаковки, таких як хімічна стійкість та бар'єрні властивості, необхідні для фармацевтичних продуктів. Світовий ринок біорозкладної упаковки демонструє стійке зростання. За даними дослідження Smithers Pira (2023), ринок біорозкладних матеріалів у пакуванні зростає зі середнім темпом 9,1% на рік і досягне \$15,3 мільярдів до 2025 року [1]. Особливо перспективними є ринки Європи та Північної Америки, де державна політика сприяє зменшенню використання пластику.

Ринок екологічних пакувальних рішень у світі стрімко зростає завдяки посиленню екологічної свідомості споживачів, посиленню регуляцій та зростаючому попиту на стійкі рішення з боку великих компаній. За даними Statista (2023), обсяг світового ринку екологічної упаковки досягне \$287 мільярдів до 2030 року, зі щорічним зростанням приблизно на 6,1% [2]. Така динаміка обумовлена як зміною поведінки споживачів, так і активними регуляторними ініціативами урядів різних країн, зокрема в Європі, Азії та США.

Європейський ринок є провідним у впровадженні екологічних стандартів у пакувальну індустрію. Після ухвалення Європейського зеленого курсу та EU Plastics Strategy зросла потреба в заміні традиційних пластикових матеріалів на екологічні альтернативи, такі як біорозкладні пластики, картон та пакувальні рішення на основі целюлози.

Згідно з дослідженням Research and Markets (2023), ринок екологічної упаковки в Європі виросте до \$92,3 мільярдів до 2028 року, що становить 30% від загального обсягу глобального ринку [3]. Особливо значущим є попит на біопластики та інші екологічні матеріали в країнах Північної Європи, таких як Німеччина та Скандинавські країни, де державні субсидії та регуляції стимулюють виробників переходити на стійкі рішення.

Для компанії Pfäffle GmbH, з її сильними позиціями на європейському ринку, перспективним напрямком є розвиток біорозкладних пакувальних матеріалів на основі

крохмалю, целюлози та інших органічних речовин. Європейські фармацевтичні компанії, такі як Sanofi та Novartis, активно підтримують впровадження екологічних рішень, що дає можливість Pfäffle GmbH посилити співпрацю з великими гравцями ринку.

Світовий ринок біорозкладної упаковки демонструє стійке зростання. За даними дослідження Smithers Pira (2023), ринок біорозкладних матеріалів у пакуванні зростає зі середнім темпом 9,1% на рік і досягне \$15,3 мільярдів до 2025 року [1]. Особливо перспективними є ринки Європи та Північної Америки, де державна політика сприяє зменшенню використання пластику.

Компанія Pfäffle GmbH може скористатися цими можливостями, впровадивши біорозкладні матеріали у своє виробництво. Потенційними ринками для реалізації таких продуктів є Європейський Союз, де запроваджено обмеження на використання одноразових пластикових виробів у пакуванні, а також країни Північної Америки, де корпоративна соціальна відповідальність (CSR) стає однією з ключових стратегій компаній.

З огляду на високу конкуренцію в сегменті пакувальних рішень, Pfäffle GmbH необхідно впроваджувати інновації, щоб залишатися конкурентоспроможною. За оцінками McKinsey & Company (2023), до 2030 року частка біорозкладних матеріалів у пакуванні на світовому ринку зростає до 35%, що означає значний потенціал для компаній, які впроваджують ці рішення вже зараз [4].

Використання біорозкладних пакувальних рішень не лише відповідає сучасним екологічним вимогам, але й забезпечує низку важливих переваг для Pfäffle GmbH. Інновації у сфері біоматеріалів дозволяють компанії досягти конкретних стратегічних цілей, які позитивно впливають на її фінансові показники та конкурентні позиції. Очікувані результати впровадження біорозкладних рішень подані на рис.1.

Зменшення витрат на 12%	Підвищення лояльності споживачів	Збільшення ринкової частки на 3%
Спрощена обробка біоматеріалів (крохмаль, целюлоза) та зниження енергоємності виробництва на 15%.	Бренд зміцнює репутацію завдяки стійким рішенням, залучаючи нових клієнтів і утримуючи існуючих.	Зростаючий попит на біорозкладні рішення в Європі та Північній Америці протягом наступних 2 років.

Рис.1. Очікувані результати впровадження біорозкладних рішень

Складено автором на основі аналізу [5]

1. Зменшення виробничих витрат на 12%. Завдяки оптимізації процесів переробки біоматеріалів, таких як крохмаль та целюлоза, компанія може знизити витрати на виробництво у порівнянні з традиційними пластиковими рішеннями. Зокрема, процес виготовлення біорозкладної упаковки потребує менше енергії та ресурсів, що дозволяє оптимізувати витрати на етапах переробки та виготовлення. За даними внутрішніх

досліджень Pfäffle GmbH, зниження витрат досягається за рахунок спрощеної технології обробки біоматеріалів, що дозволяє зменшити енергоємність виробництва на 15% у порівнянні з обробкою традиційного пластику.

2. Підвищення лояльності споживачів. У фармацевтичному сегменті споживачі дедалі більше схильються до вибору брендів, які активно використовують екологічні рішення. Впровадження біорозкладної упаковки сприятиме зміцненню репутації Pfäffle GmbH як екологічно відповідальної компанії, що важливо для залучення нових клієнтів, а також для утримання наявних. Згідно з опитуванням GlobalData (2023), 68% фармацевтичних компаній вважають використання стійких пакувальних рішень одним із ключових факторів у виборі постачальника. Таким чином, компанія має потенціал для підвищення лояльності споживачів та збільшення кількості довгострокових контрактів.

3. Розширення ринкової частки на 3% у найближчі два роки. Ринок біорозкладної упаковки у Європі та Північній Америці демонструє стабільне зростання попиту. Прогнозується, що в найближчі два роки частка Pfäffle GmbH на цих ринках збільшиться на 3%, зважаючи на розширення асортименту біорозкладної упаковки та зростаючий попит на стійкі рішення. За оцінками Statista (2024), попит на біорозкладні пакувальні рішення у цих регіонах зростатиме в середньому на 10% щорічно, що створює сприятливі умови для розширення ринкової присутності компанії [5].

Впровадження інноваційних біорозкладних рішень має суттєвий вплив на загальну стратегію розвитку Pfäffle GmbH. Це не лише сприяє досягненню екологічних цілей, але й дозволяє компанії оптимізувати витрати, підвищити лояльність клієнтів та розширити свою ринкову частку в стратегічно важливих регіонах

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Smithers Pira. *Global Market Analysis for Biodegradable Packaging* 2023. URL: <https://www.smithers.com> (date of access: 02.10.2024).
2. Statista. *Global Market Value of Sustainable Packaging from 2020 to 2030*. URL: <https://www.statista.com> (date of access: 11.10.2024).
3. Research and Markets. *Europe Sustainable Packaging Market Report* 2023. URL: <https://www.researchandmarkets.com> (date of access: 12.10.2024).
4. McKinsey & Company. *The Future of Sustainable Packaging* 2023. URL: <https://www.mckinsey.com> (date of access: 03.10.2024).
5. European Bioplastics Association. *Market Data for Bioplastics* 2022. URL: <https://www.european-bioplastics.org> (date of access: 05.10.2024).

Луньова Тетяна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, маркетингу
та публічного управління*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПЕРЕДУМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Актуальність питання впровадження тайм-менеджменту на українських підприємствах обумовлена необхідністю більш ефективного використання часу персоналу з метою підвищення продуктивності праці.

Українські науковці трактують тайм-менеджмент як «системний підхід до управління часом, що включає в себе планування, пріоритезацію та організацію дій з метою ефективного використання часу та досягнення поставлених цілей» [1, с. 109]; як «сукупність принципів і методів, використання яких дозволить ефективніше використовувати час за рахунок правильного цілепокладання, планування та контролю над власним життям як в особистій, так і професійній сфері» [2, с. 187]. На думку зарубіжних дослідників, тайм-менеджмент полягає в «обдуманому виборі способів розподілу часу на основі важливості та терміновості завдань» [3].

Наведені визначення більше стосуються особистого тайм-менеджменту. Якщо ж говорити про корпоративний тайм-менеджмент, то варто звернутись до його трактування О. В. Хитрою, яка розуміє під цим поняттям «систему організаційно-економічних і соціально-психологічних заходів, спрямованих на створення умов для оптимального використання робочого часу з метою підвищення продуктивності праці та поліпшення якості трудового життя працівників, що реалізується через функції планування (нормування трудових операцій, складання графіків), організації (введення корпоративного стандарту робочого часу, застосування прийомів децентралізації і делегування повноважень, удосконалення комунікацій), мотивування (заохочення економії робочого часу і підвищення продуктивності праці), контролю (здійснення моніторингу та інвентаризації робочого часу)» [4, с. 104].

На нашу думку, корпоративний тайм-менеджмент – це сукупність системно поєднаних методів та інструментів організації і управління часом персоналу з метою підвищення продуктивності праці та досягнення стратегічних цілей підприємства. Система корпоративного тайм-менеджменту на виробничому підприємстві включає встановлення раціональних режимів праці та відпочинку, застосування гнучких робочих графіків, облік та контроль за витрачанням робочого часу, застосування прийомів делегування повноважень керівниками різних рівнів.

Для впровадження системи корпоративного тайм-менеджменту на виробничому підприємстві необхідні певні передумови. До них ми відносимо:

- наявність на підприємстві діючої підсистеми нормування праці;
- високий рівень професійного розвитку менеджерів підприємства;

- наявність на підприємстві сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення;
- високий рівень самодисципліни та самоконтролю всього персоналу підприємства.

Безумовно, що підґрунтям системи корпоративного тайм-менеджменту на підприємстві повинне стати нормування праці. Для встановлення норм виробітку та нормативів трудомісткості робіт необхідне використання хронометражу та фотографії робочого часу. Це особливо важливо для великих виробничих підприємств, адже головною метою нормування праці є «зменшення витрат виробництва завдяки раціоналізації використання робочого часу, звільнення його від непродуктивного використання» [5, с. 98].

На нашу думку, після появи недержавного сектора економіки загальною тенденцією стало зниження рівня нормування праці, скорочення чисельності фахівців, зайнятих нормуванням праці. Керівники більшості приватних підприємств не враховують, що нормування праці потрібне як самій організації, так і персоналу, оскільки нормування праці – це не тільки визначення норми праці працівника, а й обов'язок адміністрації підприємства створити для працівників належні умови для високопродуктивної праці.

Важливою передумовою формування системи корпоративного тайм-менеджменту є високий рівень професійного розвитку менеджерів підприємства та володіння ними такими компетенціями, як відкритість до інновацій, прагнення до розвитку та навчання, емоційний інтелект, гнучкість, адаптація до змін. Для оволодіння сучасними техніками тайм-менеджменту, такими як метод Ейзенхауера; правило 6П; метод ALPEN; піраміда Франкліна; метод Pomodoro, необхідне проведення регулярних тренінгів та семінарів з тайм-менеджменту.

Впровадження системи корпоративного тайм-менеджменту приведе до змін в організації праці та системі контролю за трудовою дисципліною робітників виробничих підрозділів. У цьому випадку неминучим стане опір персоналу цим змінам. Для його подолання ефективними стануть такі методи, як просвітницька діяльність та спілкування, залучення до участі та переговори. Інформувати працівників про зміст та основні елементи системи корпоративного тайм-менеджменту потрібно максимально дохідливо, роз'яснення повинні бути чіткими та правдивими, особливу увагу слід звертати на пояснення взаємозв'язку між показниками ефективності використання робочого часу та системою винагороди, що діє на підприємстві.

Важливу роль у ефективному функціонуванні корпоративного тайм-менеджменту відіграє наявність на підприємстві сучасної інформаційно-аналітичної системи, функціями якої є облік, аналіз та контроль за витрачанням часу. Багатофункціональна автоматизована система обліку робочого часу виконує різні функції: планування робочого дня менеджерів; планування відпусток; створення табеля обліку робочого часу; розрахунок оплачуваних годин роботи; розробку моделей гнучкого режиму роботи.

Отже, для впровадження корпоративного тайм-менеджменту в систему управління підприємством необхідні такі передумови: наявність на підприємстві діючої підсистеми нормування праці; високий рівень професійного розвитку менеджерів підприємства; наявність на підприємстві сучасної комп'ютерної техніки та програмного забезпечення; високий рівень самодисципліни та самоконтролю всього персоналу підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінтоняк А. Особливості організації адміністративного тайм-менеджменту як способу нестандартної мотивації персоналу. Галицький економічний вісник. 2023. № 4(83). С. 107-113.
2. Ратушняк О., Бадя Я., Гірник М. Тайм-менеджмент як основна складова ефективної діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. Innovation and Sustainability. 2022. № 3. С. 186-192.
3. Zoloth S. Time Management: What Is and Why Is It Important? URL: <https://www.nshss.org/resources/blog/blog-posts/time-management-what-is-it-and-why-is-it-important/>.
4. Хитра О. В. Ефективний тайм-менеджмент як невід’ємний складник системи управління персоналом підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Випуск 26, частина 2. С. 101-110.
5. Кучеренко С. Ю., Леваєва Л. Ю. Особливості організації та нормування праці в Україні. Економічний вісник університету. 2019. Вип. 40. С. 96-101.

Тетяна Педенко,
*здобувачка першого (магістерського) рівня освіти,
спеціальність 073 «Освітній менеджмент».*

*Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»,
м. Дніпро, Україна*

ЛІДЕРСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ ЗАКЛАДОМ

Сучасний світ, що з часом все більше комерціалізується у різних галузях, вимагає нового підходу до всіх процесів – від навчальних до споживацьких. Таким чином і освіта стала на рейки управління закладами за законами бізнесу, а їх лідери – новими, прогресивно мислячими стейкхолдерами. Такі метаморфози сучасної освіти вимагають від її керівників бути компетентними та обізнаними у своїй галузі, володіти прогресивними техніками та методиками керівництва, мати особисті якості, які б дозволили ефективно керувати закладом на основі набутих знань та умінь.

Для успішного управління освітнім закладом, його керівник має володіти такими основними компетенціями – лідерська, менеджерська, коучингова.

На думку бізнес-консультанта М. Герман, лідерська компетенція є провідною у вмінні керувати штатом, використовувати різні форми мотивації для ефективного досягнення поставлених задач, створювати саме ту атмосферу, яка сприяє кращій співпраці та допомагає кожному члену команди відчувати себе важливим та повноцінною складовою спільного результату [1]. Вона має такі функції:

1. Вміння швидко приймати вмотивовані рішення.
2. Донесення до команди спільної стратегічної мети.
3. Знаходити правильну та ефективну мотивацію для своєї команди.
4. Бачити перспективи та нові можливості.
5. Проводити стратегічні сесії.

Саме як менеджер керівник відіграє провідну роль у забезпеченні ефективного функціонування навчального закладу, створенні сприятливих умов для розвитку учнів, педагогів і адміністративного персоналу. На думку Дж. Менкеса, основні риси менеджера мають бути втілені у таких критеріях:

- вміння вирішувати завдання;
- вміння ефективно комунікувати з людьми задля вирішення проблемних питань;
- вміння адекватно оцінювати свої особисті якості та аналізувати поведінку у різних ситуаціях.

У сучасних умовах, коли зміни відбуваються швидко, а вимоги до якості освіти постійно зростають, роль керівника як коуча набуває особливого значення. Коуч-керівник не лише управляє процесами, але й підтримує розвиток професійного потенціалу своїх співробітників, створює мотивуючу атмосферу та формує культуру взаємодії й довіри в організації. Бути коучем – це означає надавати своїм працівникам

зворотній зв'язок, який би допомагав усвідомити їм свої слабкі та сильні сторони, розвивати у них навичку самооцінки та прагнення до пошуку рішення. Через проведення сесій коуч допомагає віднайти внутрішні ресурси та шляхи до вирішення проблем. Найголовнішим вмінням коуча – є вміння ставити правильні запитання, що сприяє пошуку правильних відповідей та рішень.

Отже, сучасність, що все більше схиляє освітні заклади бути самостійними у вирішенні своїх кризових питань, наполегливо направляє їх у бізнес-тенета, що вимагає зовсім інших рис від лідерів. Саме прогресивно мислячий, компетентний директор стане справжнім помічником своїм працівникам, від яких залежить ефективність роботи закладу. Ефективний керівник здатен не лише організувати освітній процес, а й створити умови для розвитку потенціалу учнів і працівників, сприяючи досягненню високих результатів у навчанні та вихованні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дідик Ж. Компетенції сучасного керівника: шлях до результативного управління командою. <https://www.theinstapreneurs.com.ua/blog-posts/5-core-competencies-of-leadership>.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

О. Є. Кульбака

*заступниця з розвитку музейної інфраструктури
генерального директора*

Національного музею-заповідника українського гончарства,

аспірантка кафедри історії України

Полтавського національного

педагогічного університету імені В. Г. Короленка

м. Полтава

olgakulbaka93@gmail.com

ХАРАКТЕРНІ РИСИ ДИЗАЙН ІНТЕР'ЄРУ МУЗЕЇВ ГОНЧАРСТВА

Розглянуто важливість ролі музейної комунікації в експозиційному просторі музею. Виокремлено форми взаємодії музею з відвідувачами, з'ясовано специфіку побудови експозиції та методи поповнення музейної колекції, проаналізовано основні типи експозиційного обладнання сучасного музею.

Ключові слова: експозиція, музейна комунікація, відвідувачі, експозиційне обладнання.

The importance of the role of museum communication in the exhibition space of the museum is considered. The forms of interaction between the museum and the visitors are highlighted, the specifics of the construction of the exposition and the methods of replenishing the museum collection are clarified, the main types of exhibition equipment of the modern museum are analyzed.

Keywords: exposition, museum communication, visitors, exhibition equipment.

Постановка наукової проблеми. Поняття «музейна комунікація» є відносно новим і малодослідженим у музеології. В Україні до початку 2010-х років основна увага музеїв здебільшого зосереджували свою діяльність на збереженні й експонуванні мистецьких цінностей. Відповідно залученню громадян до осмислення надбань національної і світової культурної спадщини не надавалося належної уваги. Нині багато вчених вважають експозицію найрезультативнішим каналом музейної комунікації. На цих засадах працює й Музей мистецької родини Кричевських – спеціалізований відокремлений підрозділ у структурі Національного музею-заповідника українського гончарства, створений для пошуку, зберігання, атрибуції, наукового вивчення, введення в науковий обіг і використання в науковій, музейній та культурно-освітній роботі творчої спадщини представників однієї з найвизначніших мистецьких династій України ХХ століття – родини Кричевських.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження актуальності сучасної музейної комунікації здійснювали вітчизняні науковці О. Сошникова [4], Н. Білан [1], І. Яковець [6], Р. Маньковська [3] та інші. Вагомий внесок в обґрунтування важливості впровадження нових методів взаємодії музею з відвідувачами внесли також і зарубіжні вчені та дослідники Р. Чепайтене [5], Б. та Г. Лорд [2], С. Сміт Батиста.

Мета і завдання статті – розкрити суть і специфіку музейної комунікації на прикладі Музею мистецької родини Кричевських, її зв'язок з експозиційним простором та актуальність у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Головне завдання музейних експозицій – здійснення комунікативної функції, заснованої, в першу чергу, на зоровому сприйнятті експозиційних матеріалів, розміщених у певному просторі [4, с. 67]. Автентична експозиція й створені на її підґрунті освітньо-комунікативні проєкти неможливі без значущих, науково атрибутованих та ретельно збережених фондкових експонатів. Колекція Музею мистецької родини Кричевських сформована з творчих досягнень чотирьох поколінь цієї відомої династії, опішненської кераміки, художнього металу, традиційного українського одягу, архівних матеріалів, робіт сучасних художників-керамістів. Експозиція розміщена в спеціально відведених для неї приміщеннях – експозиційних залах, які вимагають не тільки особливого обладнання, а й створення естетично повноцінного середовища з використанням цілої системи засобів і прийомів. Обладнання в музеях дає можливість відвідувачу максимально точно й детально ознайомитися з представленими експонатами, сформувати власну думку про нього. Саме тому художники й дизайнери під час побудови експозиції Музею Кричевських використали подіуми для відкритого експонування об'ємних предметів, скляні вітрини, підвіси для картин та універсальні модульні системи (каркасні, безкаркасні, рамні).

Вагому роль в організації експозиційного простору відіграє освітлення виставкових приміщень. Прилади в Музеї розміщено таким чином, щоб відблиски від скла не заважали відвідувачам розглядати експозицію, а також зберігали передачу кольору експонатів. Правильно побудована світлова картина дозволяє ефективно керувати потоками відвідувачів, стимулює їх переходити від одного залу до іншого. Задавши правильний ритм, екскурсоводи отримують можливість легко рухатися Музеєм з кількома групами відвідувачів, прямуючи уздовж утворених світлом доріжок. При цьому смислові центри кожної зони обов'язково повинні бути візуально привабливими, щоб в екскурсанта виникало бажання прямувати за визначеним світлодизайнерами шляхом.

Ще одним із видів музейного обладнання, який працівники застосовують для комунікації з експозиції з відвідувачами, є мультимедійний проєктор. Його використовують для демонстрації орнаментів Василя Кричевського. Таке експонування викликає найбільше зацікавлення наймолодших відвідувачів Музею.

Важливим напрямом музейної комунікації є поповнення експозицій новими матеріалами, функціонування тимчасових виставок, відкриття фондосховищ для відвідувачів, упровадження цифрових технологій [1, с. 75]. У результаті проведення в Опішному Національних ковальських фестивалів «ВакулаФЕСТ-XXI» у 2011-2019 роках, на території Музею утворився парк кованої монументальної скульптури. Успішні польові експозиції працівників Музею дозволили поповнити колекцію предметами побуту та традиційним одягом жителів Полтавщини початку ХХ століття. Але все ж найголовнішим джерелом поповнення колекції цінними експонатами залишаються представники родини Кричевських, які дарують картини та архівні матеріали, діляться неймовірними життєвими історіями про членів сім'ї. Завдяки цьому працівники Музею мають змогу відповідати на безліч запитань відвідувачів, які виникають під час екскурсії, тим самим поширюючи інформацію, яка досить часто є унікальною. У музеї створено умови для естетичних переживань і навчання культурі сприйняття експоната як особливого виду мистецтва [6, с. 129].

Особливо актуальним нині є питання інтерактивності експозицій. Для задоволення потреб сучасного відвідувача необхідно впроваджувати технології, які сприятимуть прояву свободи та творчості в просторі музею. З цією метою в Музеї мистецької родини Кричевських проводяться майстер-класи з орнаментальної малювки, під час яких екскурсанти набувають навичок створення графічних дизайнів за мотивами творчості Василя Кричевського. Також відвідувачі можуть зайти до кабінету відомого мистця, створеного в експозиції Музею, в якому виставкові менеджери намагалися відтворити дух тогочасної епохи. Етнографічну залу оформлено на основі опису мистецтвознавця Федора Ернста про колекцію Василя Кричевського в будинку Михайла Грушевського, що згоріла під час взяття Києва радянською армією. Відвідувачі мають змогу переміститися у своєрідний домашній музей художника й відчувати себе колекціонерами кращих зразків українського мистецтва XIX – початку XX століть.

Для відвідувачів Музею студенти Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука створили модульні підлогові та магнітні пазли з використанням мотивів орнаментів Василя Кричевського. Такий метод музейної комунікації реалізується безпосередньо під час контакту відвідувача з предметом, через пізнання та візуальне сприйняття.

Висновки. Таким чином, музейна експозиція – головна складова музейної комунікації, виховні та освітні цілі якої реалізуються шляхом демонстрації музейних предметів, атрибутованих і розміщених з урахуванням розробленої музеєм наукової концепції та сучасних принципів архітектурно-художніх рішень. Комунікаційні можливості музеїв спрямовані на здатність передавати інформацію за допомогою реальних експонатів безпосередньо чи опосередковано. Нові можливості взаємодії між споживачами інформації та установами, що є її розпорядниками, підносять музейні комунікації на якісно вищий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білан Н. В. Інформаційні технології в сучасному музеї (на прикладі музеїв комунальної власності міста Полтави). Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали II Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф., м. Полтава, 23 листопада 2016 р. / редкол.: І. Г. Передерій, А. А. Соляник та ін. Полтава : ПолтНТУ, 2016. С. 165-166.
2. Лорд Б., Лорд Г. Менеджмент в музейном деле. М. : Логос, 2002. 256 с.
3. Маньковська Р. В. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. Краєзнавство. К. : Фоліант, 2013. Вип. 3. С. 75-84.
4. Сошнікова О. М. Предметно-експозиційний простір як провідна форма музейної комунікації. VI Луцьовські читання. Сучасна музейна експозиція: вимоги часу та нові можливості (до 60-річчя заснування Пархомівського художнього музею імені А. Ф. Луцьова) : матеріали науково-практичного семінару, 27 березня 2015 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 60-69.
5. Чепайтене Р. Культурное наследие в глобальном мире. Вильнюс: Европейский Гуманитарный Университет, Институт Истории Литвы, 2010. 298 с.
6. Яковець І. Комунікаційний простір сучасного музею як одна з основних категорій теорії музейної комунікації. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. 2014. № 4-5. С. 129-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2014_4-5_25.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Любочкін Андрій Сергійович

магістрант

lyubochkin060@gmail.com

Науковий керівник: Пашкевич М.Ю.

кандидат культурології,

доцент кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля

Київський національний університет культури і мистецтв

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ АРТ-ФЕСТИВАЛІВ

Арт-фестивалі, як важлива складова культурної життєдіяльності, відіграють суттєву соціальну роль у формуванні та підтримці певної культурної спільноти. Вони є не лише місцем зустрічі митців та глядачів, але й сприяють створенню та утриманню платформи для культурного обміну, співпраці та взаєморозуміння.

З часу становлення фестивального руху і до сьогодні під впливом різних суспільних процесів відбулося багато змін у проведенні таких заходів. Формат і умови фестивалів постійно адаптувалися до нових потреб суспільства, впроваджувалися нові методи, змінювалися підходи й критерії організації. Соціально-культурний простір та творчі зв'язки розширювалися, додаючи більше можливостей для співпраці. Глядачі фестивалів дедалі більше очікують чогось нового, цікавого та вражаючого, що зможе їх зацікавити й здивувати.[1]

Проектна робота організації фестивалю відіграє важливу роль у формуванні і розвитку історико-культурного досвіду, а також у поглибленні зацікавленості та знань про власний регіон. Цей метод характеризується активними комунікаційними зв'язками між учасниками проекту, сприяє їхнім інтересам і викликає відчуття особистої відповідальності. Така співпраця сприяє розвитку ключових компетенцій учасників та відвідувачів фестивального проекту.

А саме:

- інформаційні уміння, які включають у себе здатність сприймати та аналізувати інформацію з різних джерел, що надаються організаторами фестивального проекту;
- організаційні навички, що включають формулювання мети проекту, його планування, впровадження та оцінку.

Застосування методу соціокультурних проектів виявляє більше позитивних відтінків, які включають:

- високу активність у суспільстві, що сприяє активній участі та взаємодії;
- збільшення самостійної та творчої діяльності учасників фестивального проекту та його організаторів;
- підвищення культурних, соціальних, туристичних та інших цінностей, які реалізовані через проект;

- розширення та поліпшення обсягу й якості впровадження даного виду проєктної діяльності.

Перш за все, арт-фестивалі сприяють створенню культурної інтеграції в суспільстві. Вони забезпечують можливість громадському співтовариству ознайомитися з різноманітними культурними та мистецькими виразами, створюючи платформу для взаємопізнання та взаєморозуміння між різними культурними групами. Цей процес важливий для формування толерантного та багатокультурного суспільства, де різноманітність сприймається як цінність.

Далі, арт-фестивалі є платформою для спілкування між місцевими та міжнародними спільнотами. Вони створюють можливість обміну ідеями, творчими концепціями та мистецькими підходами. Цей обмін відкриває нові горизонти для розвитку мистецтва, сприяє поширенню ідей та зміцненню зв'язків між культурними спільнотами.[2]

Крім того, арт-фестивалі відіграють важливу роль у підтримці молодих талановитих митців, надаючи їм можливість демонструвати свої творчі досягнення, сприяючи їхньому професійному зростанню та визнанню в суспільстві.

У контексті світових мистецьких подій GogolFest виявився як ключовий фактор, що поєднував та впливав на глобальну культурну сцену. Він ставав форумом, де українські та світові митці могли спілкуватися, взаємодіяти та впливати один на одного, сприяючи обміну ідеями та перспективами мистецтва.

GogolFest, був заснований у 2007 році Владиславом Троїцьким, директором і режисером театру «Дах». Спочатку фестиваль проходив у Мистецькому арсеналі та Кіноцентрі ім. Довженка у Києві, пізніше заходи розширились на інші міста, такі як Дніпро, Маріуполь, Вінниця, Херсон, Одеса, Полтава. Відбір учасників та співробітників проводиться на основі критеріїв якості, оригінальності та відповідності концепції фестивалю. Співпраця з митцями та партнерами ґрунтується на принципах взаєморозуміння та спільної мети, що сприяє створенню нових ідей та творчих проєктів. Співпраця з митцями, партнерами, урядовими структурами та спонсорами відігравала важливу роль у успішному функціонуванні фестивалю.[4]

Арт-фестивалі, як складова культурно-мистецького простору, займають значне місце у формуванні культурної інтеграції та сприяють розумінню різноманітності в сучасному суспільстві. Ці заходи є платформою для зустрічі та взаємодії різних культурних груп, сприяючи обміну мистецькими ідеями, традиціями та цінностями. Вони створюють унікальне середовище, де представники різних етнічних груп, національностей та культур можуть спілкуватися та взаємодіяти через мистецтво, незалежно від їхніх соціальних або економічних реалій.[3]

Участь у таких фестивалях сприяє не лише поглибленню культурного розмаїття, а й відкриттю для себе нових мистецьких форм, традицій та менталітетів. Вони стимулюють процес культурного обміну та взаєморозуміння, сприяючи толерантності та підвищенню соціокультурного усвідомлення. Під час арт-фестивалів відбувається не лише представлення різних мистецьких напрямів, а й спільна рефлексія та діалог щодо культурних особливостей та спадщини різних етносів.

Такі події виявляються місцем взаємодії, сприяючи зближенню культурних груп, вирівнюючи соціокультурні різноманітності та сприяючи усвідомленню спільної культурної спадщини. Вони є важливим інструментом для сприяння соціально-

культурному розвитку, формуючи толерантну, відкриту та багатоманітну культурну платформу для сучасного суспільства.

Арт-фестивалі відіграють важливу роль у формуванні толерантного суспільства через сприяння культурному обміну. За допомогою свого міжкультурного спрямування вони створюють платформу для зустрічі різних культурних виразів, традицій та мистецтва, сприяючи таким чином взаємному розумінню та взаємодії між різними етносами та соціальними групами. Ці фестивалі стимулюють активний обмін ідеями, цінностями та перспективами через взаємодію між учасниками з різних культурних середовищ.[3]

Отже, арт-фестивалі не лише просто розважальні заходи, але й важливі культурні платформи, що сприяють формуванню толерантного, мультикультурного суспільства та сприяють розвитку мистецтва як основної складової культури певної країни. Вони виступають як платформа для представлення різноманітності мистецтва, музики, танцю, театру та літератури, демонструючи багатогранність світової культурної спадщини. Це сприяє підвищенню культурної освіти, усвідомленню різниці і прийняттю різноманітності як цінності. Крім того, арт-фестивалі сприяють виробленню емпатії, співчуття та відкриттю для інших культурних поглядів, що є основою для толерантного співіснування в різноманітному суспільстві.

Ці події надають можливість спілкуватися, вчитися та обмінюватися думками та ідеями, що відкриває шлях для поглиблення взаєморозуміння між різними культурами та сприяє формуванню сприйняття світу як єдиного та різноманітного. У цілому, арт-фестивалі відіграють суттєву роль у створенні толерантного та багатопланового суспільства через сприяння культурному обміну та взаємодії між різними культурними спільнотами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник М., Фішер В. Мистецькі фестивалі-конкурси та їх трансформація у практичному переосмисленні викликів сьогодення. Грааль науки. 2021. № 4. С. 623–628. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.117> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Халепа О. Фестивалі медіаарту на постіндустріальних локаціях. Contemporary Art. 2020. № 16. С. 138–148. URL: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.16.2020.219995> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Шаркова А.О. Арт-фестиваль як ресурс соціокультурного розвитку міста : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» – Херсон : ХНТУ, 2020.— 113 с (дата звернення 10.12.2024)
4. GogolFest. URL: <https://gogolfest.org/> (дата звернення: 08.12.2024)

МЕДИЧНІ НАУКИ

*Дильдіна Анна,
Миرونюк Роман*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ОРГАНІЗМУ ЯК ЄДИНОГО ЦІЛОГО І ЙОГО СКЛАДОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ.

«Ціле» - це складна система взаємозв'язків елементів і процесів. «Частина» - це підвласний «цілому» елемент системи.

Схематично можна виділити наступну класифікація органів (М. Г. Привес):

1. Органи рослинного життя, які розташовані головним чином всередині порожнини тіла (нутрощі).
2. Органи тваринного життя (сома, тобто шкіра і опорно+руховий апарат)
3. Органи, що інтегрують організм в єдине ціле:
 - Різні види сполучної тканини («м'який кістяк»), які сполучають всі органи і їх частини в суцільну масу.
 - Судинна система з її вмістом - кров'ю і лімфою забезпечують гуморальну регуляцію
 - Нервова система, яка забезпечує нервову регуляцію

Організм як ціле - це дещо більше, ніж сума його частин (клітин, тканин, органів). Це «більше» є новою властивістю організму, що виникає завдяки взаємодії частин в процесі філо- і онтогенезу. Одноклітинний організм (наприклад амеба) володіє здатністю до самостійного життя, а клітина, що є частиною організму (наприклад лейкоцит) не може існувати поза організмом, будучи виділеною з крові - гине.

Організм як ціле відіграє основну роль в співвідношенні своїх частин. Це проявляється ієрархічною діяльністю всіх органів за рахунок наявності нейрогуморальної регуляції. Тому ізольовані від організму органи не можуть виконувати ті функції, які притаманні їм в рамках цілого організму. Цим пояснюється складність пересадки органів. Організм як ціле може існувати і після втрати деяких частин, про що підтверджує хірургічна практика оперативного видалення окремих органів і частин тіла (видалення нирки, легені, ампутація кінцівок).

Підвласність частини цілому не є абсолютною, так як частина володіє відносною самостійністю. Наприклад, окремі клітини можуть жити і розмножуватись поза організмом (культура тканин, розвиток зародка *in vitro*). Але функції таких ізольованих клітин не є тотожними функції клітин цілісного організму, оскільки вони виключені із спільного обміну з іншими тканинами.

Володіючи відносною самостійністю, частина може впливати на ціле, про що свідчать зміни всього організму при захворюванні окремих органів.

Штикер Ангеліна Станіславівна,
здобувач вищої освіти 6 курсу, II медичного факультету
Голозубова Олена Валеріївна,
*к.мед.н., асистент кафедри загальної практики –
сімейної медицини та внутрішніх хвороб*

*Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ЖОВТЯНИЦЕЮ У ПРАКТИЦІ СІМЕЙНОГО ЛІКАРЯ

Актуальність. Жовтяниця є важливим клінічним симптомом, який часто зустрічається в практиці сімейного лікаря і може бути проявом різноманітних захворювань печінки, жовчовивідних шляхів або крові. Актуальність цієї проблеми зумовлена її поширеністю та різноманітністю причин, що можуть викликати розвиток жовтяниці, високим ризиком ускладнень, а також необхідністю своєчасної діагностики та лікування. В умовах зростаючої захворюваності на гепатити та інші хвороби печінки, сімейному лікарю важливо своєчасно виявляти причину жовтяниці у хворого і призначати лікування.

Мета дослідження. Вивчити сучасні підходи до ведення пацієнтів з жовтяницею у практиці сімейного лікаря, проаналізувати клінічні прояви, методи діагностики і лікувальні стратегії.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження був проведений систематичний аналіз наукових статей, клінічних досліджень і рекомендацій, опублікованих у рецензованих медичних журналах за останні 10 років. Використано мета-аналізи, рандомізовані контрольовані випробування та оглядові статті для вивчення тактики ведення хворих із жовтяницею.

Результати дослідження. Жовтяниця є поширеним клінічним синдромом, з яким сімейні лікарі стикаються в повсякденній практиці. За статистикою, близько 2% амбулаторних пацієнтів мають симптоми жовтяниці, а в госпіталізованих пацієнтів цей показник може досягати 10-20% залежно від популяції та умов проживання [2]. Найбільш поширеними причинами жовтяниці у хворих є гепатити (40-45% випадків), цироз печінки (10-15%), жовчнокам'яна хвороба (20-25%), гемолітична анемія (10-15%), алкогольне ушкодження печінки (5-10%), пухлини печінки або жовчовивідних шляхів (5-10%) [7]. Згідно з різними дослідженнями, близько 30% пацієнтів, які мають хвороби, що супроводжуються жовтяницею, можуть зазнавати тимчасової втрати працездатності. Це пов'язано із загальним погіршенням самопочуття, болями в животі, слабкістю та іншими симптомами, що характерні для захворювань печінки та жовчовивідних шляхів [3]. У випадках тяжких захворювань, таких як цироз або гострі гепатити, цей показник може бути значно вищим, і втрата працездатності може тривати кілька тижнів або навіть місяців.

Жовтяниця - це клінічний синдром, що проявляється іктеричним забарвленням шкіри, слизових оболонок і білків очей через підвищення рівня білірубіну в крові [6]. Білірубін - це продукт розпаду гемоглобіну, і його нормальний рівень у крові коливається в межах 1-1,2 мг/дл.

Як правило, жовтяниця спричинена порушення метаболізму білірубіну, що може виникати внаслідок гемолізу, захворювань печінки або обструкції жовчовивідних шляхів [4]. Виходячи з цього, жовтяниця може бути класифікована на три основні типи: надпечінкову (гемолітичну), печінкову (паренхіматозну) і підпечінкову (обтураційну). Надпечінкова жовтяниця (гемолітична) - викликана підвищеним розпадом еритроцитів, що призводить до надмірного вироблення білірубіну. Симптоми включають жовтушність шкіри, темний колір сечі, світлий кал. Характерним є підвищення концентрації непрямого білірубіну у крові. Печінкова (паренхіматозна) жовтяниця - виникає при ураженні печінки (гепатити, цироз, алкогольні ушкодження), проявляється підвищенням рівнів як прямого, так і непрямого білірубіну, інші симптоми включають втрату апетиту, нудоту, втоми та болі в животі. Підпечінкова (обтураційна) жовтяниця - виникає при обструкції жовчовивідних шляхів (жовчнокам'яна хвороба, пухлини, запалення), при цьому у крові підвищуються прямий білірубін і жовчні кислоти. Характеризується свербінням шкіри, світлим калом і темною сечею [4; 5].

Діагностика жовтяниці включає: 1) анамнез та фізичний огляд - збір інформації про симптоми, тривалість жовтяниці, вживання лікарських засобів, алкоголю і можливі контакти з інфекційними агентами; 2) лабораторні дослідження - аналізи на рівень білірубіну (прямого та непрямого), печінкові ферменти (АЛТ, АСТ), загальний аналіз крові для виявлення анемії або тромбоцитопенії; 3) інструментальні методи, такі як ультразвукове дослідження (УЗД) для оцінки стану печінки, жовчних шляхів і наявності обструкцій. За потреби проводиться комп'ютерна томографія (КТ) або магнітно-резонансна томографія (МРТ) [1, 6].

Лікування жовтяниці залежить від основної причини. При гемолітичній жовтяниці лікування включає корекцію анемії, імунних розладів і застосування глюкокортикостероїдів у разі аутоімунних причин. Для корекції анемії призначаються препарати заліза, фолієва кислота, вітаміни групи В або навіть переливання крові в тяжких випадках. Для лікування вірусних гепатитів використовуються антивірусні препарати, що мають специфічну терапевтичну дію (Пегінтерферон, Рибавірин, Гептра), а для алкогольної інтоксикації — детоксикаційна терапія (Гемодез). У разі цирозу печінки — симптоматичне лікування та контроль ускладнень. Також використовуються гепатопротектори - препарати, що містять силімарин (Силімар, Карсил). При підпечінковій жовтяниці у разі обструкції жовчовивідних шляхів необхідне хірургічне втручання або застосування ендоскопічних процедур. При холестазі для поліпшення відтоку жовчі застосовується урсодезоксихолева кислота (Урдокса) [1;5]. Слід зазначити, що сімейний лікар має постійно моніторити стан пацієнта, контролювати рівень білірубіну та інші біохімічні показники, проводити регулярні консультації з гастроентерологом чи гепатологом. У разі погіршення стану пацієнта (збільшення жовтяниці, підвищення температури, виникнення болю) — необхідно терміново направити пацієнта до лікаря-спеціаліста для подальшого обстеження та лікування [1; 4].

Висновки. У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що основними причинами жовтяниць у хворих є гепатити, цироз печінки, жовчнокам'яна хвороба і гемолітичні анемії, і саме ці захворювання можуть призводити до тимчасової втрати працездатності. Слід підкреслити, що ведення хворих із жовтяницею у практиці сімейного лікаря потребує комплексного підходу, включаючи своєчасну діагностику та правильний підбір терапії. При цьому необхідно враховувати основні причини жовтяниці. Своєчасне виявлення та корекція причин жовтяниці можуть суттєво вплинути на клінічний прогноз пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ang D, et al. "Current strategies for the management of jaundice." *Clinical Gastroenterology and Hepatology*. 2024.
2. Hossain, M. K., et al. (2019). "Prevalence of jaundice among outpatient and inpatient populations in a tertiary hospital." *Journal of Clinical and Diagnostic Research*.
3. Johnson, R., et al. (2021). "Economic impact of liver diseases in the general population." *American Journal of Gastroenterology*.
4. Kahn R, et al. "Clinical approach to jaundice." *Hepatology*. 2020.
5. Sarnelli G, et al. "Jaundice in clinical practice: a review." *Digestive Diseases*. 2023.
6. Vaezi MF, et al. "Diagnosis and management of jaundice." *American Journal of Gastroenterology*. 2022.
7. Zoller, H., et al. (2020). "Prevalence and causes of jaundice in outpatient and inpatient settings: A review of data from the National Health Service." *Journal of Gastroenterology*.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Вишнякова Ю.С.

студентка VI курсу

факультет театального мистецтва

*Київський національний університет театру,
кіно і телебачення імені І. Карпенко-Карого
м. Київ, Україна*

МЕТОДОЛОГІЯ ВИКЛАДАННЯ АКТОРСЬКИХ ТРЕНІНГОВИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

Вступ. Підготовка майбутніх акторів є однією з найбільш складних сфер мистецької освіти, оскільки вона поєднує в собі навчання технічних навичок, розвиток креативності, самовираження і формування глибоких емоційних та інтелектуальних якостей. «XXI століття несе новий планетарний світогляд. Він потребує спеціальної програми перепідготовки педагогів. У модернізації світогляду викладача, у наповненні його гуманістичними ідеалами нам бачиться ключ до успіхів в системі вищої освіти, до, як вже було зазначено вище, формування і розвитку творчої активності студентів [1].

У цьому контексті педагогічна майстерність викладача відіграє вирішальну роль, адже саме від неї залежить, чи зможуть студенти-актори розкрити свій потенціал і знайти власний голос на сцені. «Педагогічна наука прагне до цілісного бачення особистості, сформованого не як формальне поєднання різнопланових підходів, а як залучення надбань, що відкривають ті чи інші грані особистості як цілісної істоти» [2, 61-64].

Підготовка актора вимагає застосування різноманітних інструментів, одним із ключових серед яких є акторські тренажі. Тренажі виступають ефективним засобом для розвитку сценічної чутливості, зміцнення емоційного інтелекту та формування професійних якостей. У педагогічному процесі вони займають центральне місце, адже сприяють гармонійному розвитку актора як фізично, так і психологічно.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючими вимогами до акторської професії, що інтегрує традиційні методи театального мистецтва та сучасні технології. У зв'язку з цим педагог має володіти не лише класичними методами викладання, а й творчими підходами до тренінгів і практик, що стимулюють розвиток як технічних, так і особистісних навичок. Сучасні виклики театального мистецтва, зокрема глобалізація, цифровізація й інтеграція нових форм вираження, вимагають перегляду традиційних методів виховання акторів. Педагогічна майстерність стає ключовим фактором у формуванні акторів, здатних адаптуватися до цих змін і залишатися конкурентоспроможними. Сучасний театральний процес висуває до акторів високі вимоги. В умовах постійних змін у культурному середовищі актори мають бути готовими до творчих експериментів, швидкої адаптації до нових режисерських підходів і здатності глибоко розкривати внутрішній світ персонажів. У цьому контексті акторські тренажі є не лише технічним засобом, але й потужним інструментом для розвитку особистості актора.

Мета дослідження – є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз значення акторських тренажів у професійному становленні майбутніх акторів, а також визначення методологічних засад їх використання у навчальному процесі.

Ступінь опрацювання теми. Методологія викладання акторських тренажів ґрунтується на принципах поступовості, інтегративності та індивідуального підходу. Вона включає три ключові етапи:

- Підготовчий етап. На цьому етапі акторам пропонуються вправи на зняття м'язових затисків, розвиток фізичної свободи та відчуття партнерства на сцені. Наприклад, вправи з біомеханіки, дихальні техніки, пластичні етюди.

- Основний етап. Цей етап передбачає виконання комплексних тренажів, спрямованих на розвиток почуття правди, віри, емоційної пам'яті та уяви. У світовій акторській практиці важливий внесок у розвиток тренажів зробили низка майстрів, серед яких: Л. Страсберг, Т. Сузуки, А. Арто, А. Боаль, В. Сполін, Ж. Лекок, Е. Декру, С. Адлер, С. Мейснер, Є. Гротовський тощо, де кожен у своєму стилі пропагував ідеї створення справжнього духу героя та методологію роботи над персонажем.

- Творчий етап. Тут акторам пропонуються вправи на імпровізацію, створення індивідуальних етюдів, які інтегрують технічні й емоційні навички в єдиний художній процес.

Акторський тренінг — це спеціально організована система вправ, спрямованих на розвиток у студента-актора ключових навичок: сценічної уваги, уяви, тілесної та голосової виразності, емоційної відкритості. Тренінги забезпечують не лише технічну підготовку, але й формують здатність актора до співпереживання, імпровізації та творчого осмислення сценічного матеріалу. Успішна організація акторських тренінгів залежить від низки педагогічних принципів:

1. Принцип індивідуального підходу. Кожен студент має унікальний набір здібностей, темпераменту та досвіду. Педагог має враховувати ці особливості, адаптуючи тренінги до конкретних потреб студента. Наприклад, для більш замкнених студентів можуть бути корисними тренінги на розкриття емоційності, тоді як для надто енергійних - вправи на концентрацію.

2. Принцип інтерактивності. Тренінги повинні бути побудовані так, щоб студенти активно взаємодіяли один з одним. Це розвиває їхні навички партнерства, які є основою роботи на сцені. Групові вправи, наприклад, створення колективних імпровізацій, формують у студентів здатність швидко реагувати на дії партнера.

3. Принцип системності. Тренінги мають проводитися регулярно та послідовно. Педагогічна майстерність полягає у побудові програми тренінгів, що дозволяє студенту поступово розвивати свої здібності. Наприклад, робота над голосом починається з базових дихальних вправ і поступово переходить до складних технік сценічної мови.

4. Принцип творчого підходу. Кожен тренінг має викликати у студентів інтерес і натхнення. Педагог може адаптувати вправи, додаючи елементи гри, несподівані завдання, що стимулюють фантазію та емоції.

Тренажі є основним інструментом для розвитку таких професійних якостей актора:

- Технічних навичок. Це володіння тілом, голосом, сценічним простором.
- Емоційної гнучкості. Тренажі допомагають акторам вільно переживати різноманітні емоційні стани.

- Розвитку уяви. Через тренінги актори навчаються створювати яскраві образи, які стають основою їхнього сценічного існування.

– Почуття правди та віри. Виконуючи вправи на переживання, актори формують здатність органічно і переконливо діяти на сцені.

Практичний досвід показує, що регулярне використання тренажів у навчальному процесі позитивно впливає на впевненість студентів, їхню здатність до імпровізації та взаємодії з партнерами. Методика впровадження тренажів базується на поступовості: від простих до складних завдань. Наприклад, робота з предметом як партнером (вправа з уявним предметом) поступово ускладнюється через інтеграцію емоційної реакції. Педагог не лише навчає технічним аспектам акторської майстерності, але й надихає студентів. Майстерність викладача проявляється в умінні підтримувати студентів у їхніх пошуках, заохочувати до експериментів і допомагати долати страх помилок.

Акторські тренажі займають центральне місце у процесі професійної підготовки акторів, оскільки забезпечують гармонійний розвиток їхньої технічної майстерності, емоційного інтелекту та творчої виразності. Методологія їх викладання передбачає індивідуальний підхід і поступове ускладнення вправ, що дозволяє студентам поступово інтегрувати технічні навички у творчий процес. Практичне застосування тренажів сприяє формуванню почуття правди та віри, які є основою органічної гри на сцені. У результаті актори стають не лише технічно підготовленими, але й здатними до глибокого емоційного спілкування з глядачем.

Висновки. Тренажі є базовим компонентом акторської підготовки, що дозволяє формувати високопрофесійного митця, здатного гнучко реагувати на сценічні завдання. Ефективна методологія викладання тренажів передбачає комплексний підхід, заснований на синтезі психофізичних, емоційних і творчих аспектів. У сучасних театральних школах важливо зберігати баланс між традиційними та інноваційними тренажами, адаптуючи їх до потреб сучасного театру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович О. Педагогічна майстерність викладача закладу вищої освіти: творчий потенціал та професійна компетентність: Науковий збірник. – Київ: Вид. центр КНУКІМ, 2020. – 301 с.
2. Бех І. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посіб. – Київ: Академвидав, 2009. – 248 с.
3. Гусакова Н. Інтерпретація акторської техніки як цілісної конструкції функціонування акторського ремесла: Науковий збірник. – Київ: Вид. центр КНУКІМ, 2020. – 299 с.
4. Кривошеева О. Тренінг як засіб формування психотехніки майбутнього актора. Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Запоріжжя, 2019. № 2 (33). – 112 с.
5. Старостін Ю. Акторський тренінг: його зміст та основа: Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Київ, 2016. Вип. 19. – 204 с.
6. Хлистун О. Феномен методики акторського тренінгу Тадаші Сузукі: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства РДГУ (17). – Р, 2017. – 209-217 с.
7. Шабанова Ю., Осипов А. Сутність і принципи гуманної педагогіки вищої школи: Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – Дніпро, 2014. № 2 (8). – 123-130 с.

Гамерська І.С.
ст.гр. ПБФ(з)-63

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Вступ. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком технологій, які проникають у всі сфери нашого життя, зокрема й освіту. Одним із найактуальніших завдань сучасної педагогіки є підвищення мотивації учнів до навчання. Особливо це стосується таких дисциплін, як основи здоров'я, де теоретичні знання мають бути підкріплені практичними навичками і сформовані стійкі здорові звички. Інтерактивні технології відкривають перед педагогами нові можливості для створення цікавого та ефективного навчального середовища, яке сприяє активному залученню учнів до навчального процесу та підвищенню їхньої мотивації до вивчення основ здоров'я.

Актуальність проблеми. Проблема мотивації учнів до вивчення основ здоров'я є актуальною з кількох причин. По-перше, сучасні підлітки оточені великою кількістю інформації, часто суперечливої та недостовірної, що ускладнює формування у них критичного мислення щодо питань здоров'я. По-друге, традиційні методи навчання, засновані на пасивному засвоєнні знань, часто не відповідають потребам сучасних учнів, які звикли до динамічного та інтерактивного способу життя. По-третє, відсутність мотивації до здорового способу життя призводить до зростання кількості захворювань серед молоді, що є серйозною соціальною проблемою.

Інтерактивні технології як засіб підвищення мотивації

Інтерактивні технології – це сукупність методів і засобів навчання, які передбачають активну взаємодію учнів з навчальним матеріалом та між собою. Вони дозволяють зробити навчальний процес більш цікавим, різноманітним та ефективним. До інтерактивних технологій відносяться:

- Інтерактивні дошки: дозволяють створювати динамічні презентації, проводити вікторини, розв'язувати кросворди та інші інтерактивні завдання.
- Онлайн-платформи: надають можливість учням працювати самостійно або в групах, виконувати різноманітні завдання, спілкуватися з однокурсниками та вчителем.
- Мобільні додатки: дозволяють перетворити смартфон або планшет на інструмент навчання, надаючи доступ до різноманітних навчальних матеріалів, тестів та ігор.
- Віртуальна та доповнена реальність: дозволяють створювати імерсивні навчальні середовища, які занурюють учнів у світ здоров'я та дозволяють їм отримати практичний досвід.
- Як інтерактивні технології впливають на мотивацію учнів:
 - Збільшують залученість: Інтерактивні завдання та ігри роблять навчання більш цікавим і захоплюючим.
 - Сприяють активному навчанню: Учні стають активними учасниками навчального процесу, а не пасивними спостерігачами.

- Підвищують рівень засвоєння знань: Інтерактивні технології дозволяють подавати інформацію в різноманітних форматах, що сприяє кращому запам'ятовуванню.
- Розвивають критичне мислення: Інтерактивні завдання часто вимагають від учнів аналізувати інформацію, приймати рішення та обґрунтовувати свою точку зору.
- Сприяють співпраці: Багато інтерактивних занять передбачають роботу в групах, що розвиває в учнів навички спілкування та співпраці.

Висновок. Використання інтерактивних технологій є ефективним засобом підвищення мотивації учнів до вивчення основ здоров'я. Вони дозволяють створити сучасне та динамічне навчальне середовище, яке відповідає потребам і інтересам сучасних підлітків. Однак, для того щоб досягти максимального ефекту, необхідно грамотно підбирати інтерактивні засоби та методи, враховуючи вікові особливості учнів та специфіку навчального матеріалу.

Перспективи розвитку. У майбутньому можна очікувати подальшого розвитку інтерактивних технологій, які будуть все більше інтегруватися в освітній процес. Нові технології, такі як штучний інтелект та віртуальна реальність, відкривають перед педагогами ще більш широкі можливості для створення персоналізованих та ефективних навчальних програм.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бондарчук Н. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів . Вісн. Житомир. держ. ун-ту. 2018. № 41. С. 103-106.
2. Величко С. П. Методика викладання безпеки життєдіяльності: Навчальний посібник. КНТ, 2008. 318с.
3. Босик Д. А. Формування комунікативної компетентності в учнів на уроках основ здоров'я. Оргкомітет. 2022. С. 40-41.

Каракуля Світлана В'ячеславівна

ДНЗ ясла-садок комбінованого типу № 25 м. Умані

МОЖЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Формування соціально-громадянської компетентності дитини є необхідною умовою її загального психічного розвитку. У спілкуванні з однолітками та дорослими під час гри у дитини формуються моделі поведінки, прийняті в її соціальному оточенні. Дошкільний вік – це час інтенсивного розвитку відносин із іншими людьми. Ці відносини стають фундаментом подальшого розвитку особистості.

Ігрова діяльність є провідною в житті дитини дошкільного віку та забезпечує набуття найбільшої частини життєвого досвіду, отримання знань про навколишній світ, розвиток самосвідомості. За допомогою гри дитина отримує уявлення про себе як про індивіда, як про суб'єкт спілкування, про особливості власного характеру. Здобуття дитиною позитивного соціального досвіду сприяє формуванню соціальної впевненості як усвідомленого способу взаємодії дитини з оточуючими людьми.

В. Котирло зазначала, що саме у рольовій грі діти засвоюють соціальні навички та навчаються співпраці. Контакти, що виникають між дітьми з приводу іграшок чи інших предметів стають першою формою соціального спілкування між однолітками. Надалі діти будуть вчитися координувати свої дії та намагатися зрозуміти один одного. Спілкування дітей з однолітками у грі є необхідним контекстом зростання соціально-громадянської свідомості. Групова сюжетно-рольова гра дітей у дошкільному закладі має великий потенціалом розвитку міжособистісного спілкування та формування дитячого колективу. Якщо в домашніх умовах найчастіше єдиним партнером сучасних дошкільників є іграшка, що суттєво обмежує можливості моделювання відносин, то у групі однолітків перед дитиною відкриваються багаті можливості засвоєння різноманітних відносин, які задаються ігровою ситуацією [5, с. 58].

Соціально-громадянська компетентність дитини та розвиток сюжетно-рольової гри у дошкільному дитинстві йдуть пліч-о-пліч, збагачуючи один одного. Сюжетно-рольова гра пронизана духом колективізму та бажанням досягнути закони функціонування товариства. Пізнаючи соціальну реальність, дитина переносить свої її у гру, моделюючи взаємини та всебічно досліджуючи зміст та форми спілкування людей один з одним. Розширюючи свій комунікативний простір, дитина підвищує соціально-громадянську компетентність. Дошкільник у грі краще спілкується та вибудовує відносини з дорослими та однолітками. Зростання рівня соціалізації збільшує коло спілкування дитини та ускладнює ігрові взаємини, які стають більш насиченими.

Незважаючи на те, що дитина з народження залучена до соціальних відносин, усвідомлюються вони лише у старшому дошкільному віці. В ранньому віці дитина залучена до предметного контексту діяльності та орієнтується на практичний результат. Зростаючи та відокремлюючи себе від дорослого дитина відкриває для себе новий світ

соціальних відносин і починає шукати своє місце в цьому світі. Соціальні відносини стають специфічним предметом. Джерелом соціально-громадянської компетентності є соціальна ситуація розвитку дитини, основними параметрами якої є міжособистісне спілкування з близьким дорослим, соціальним дорослим та однолітком, а також ставлення дитини до взаємодії, переживання змісту та форм спілкування. Рушійною силою процесу формування соціально-громадянської компетентності є провідна діяльність. В дошкільному віці принципові зміни у соціальній позиції особистості відбуваються в ігровій діяльності шляхом схвалення ролі, моделювання соціальних відносин та розвиток таких здібностей, як вміння входити до суспільства дітей, підкорятися вимогам, організовувати спільну діяльність [2, с. 38].

У дошкільному віці соціалізація пов'язана переважно з ідентифікацією – прийняття до групи однолітків, орієнтацією в групових відносинах і формуванням власної внутрішньої позиції в системі відносин з іншими (дорослими та однолітками). В ігровій діяльності дитина вчиться відокремлювати себе від інших, усвідомлюючи свою індивідуальність, шляхом ототожнення, ідентифікацію та співпереживання. Граючись, дитина не лише моделює соціально-громадянські відносини, а також завдяки емоційним переживанням, ставленню до сюжету привласнює їх, покращуючи здатність діяти в комунікативній ситуації.

Аналізуючи розвиток міжособистісних відносин у дошкільному віці, О. Смирнова, виділяє три основні етапи.

Перший етап. Для дошкільників найхарактернішим є індиферентно-доброчинне ставлення до іншої дитини. Трирічні діти байдужі до дій однолітка. У той же час вони, зазвичай, легко вирішують проблемні ситуації на користь інших: поступаються чергою у грі, віддають свої іграшки тощо. Все це може свідчити про те, що одноліток не відіграє істотної ролі в житті дитини. Однак його присутність підвищує загальну емоційність та активність дитини.

На другому етапі відбувається рішучий перелом у ставленні до однолітка. У 4-5 років картина взаємодії дітей суттєво змінюється. В процесі гри діти уважно спостерігають за діями однолітків та оцінюють їх. Реакції дітей на оцінку дорослого також стають більш гострими та емоційними. Успіхи однолітків можуть викликати засмучення, а невдачі – неприховану радість. У цьому віці підвищується кількість дитячих конфліктів.

На третьому етапі (до 6 років) значно зростає кількість просоціальних дій, а також емоційних переживань за однолітка. Найчастіше діти старшого дошкільного віку уважно спостерігають за діями інших дітей. Навіть всупереч правилам гри, вони прагнуть допомогти, підказати правильний хід. Якщо діти 4-5 років охоче засуджують дії однолітка разом з дорослим, то діти 6 років, навпаки, можуть об'єднуватися з друзями у своєму протистоянні дорослому. Все це може свідчити, що просоціальні дії старших дошкільників, спрямовані на іншу дитину [3, с. 46].

Розвиток спілкування з однолітками та особливості соціально-громадянської компетенції дитини також впливають на її соціометричний статус. У віці від 3 до 6 років організованість дитячих колективів стрімко підвищується, а статус, який дитина займає в дитячій групі, стає стійкою характеристикою особистості, що впливає як на розвиток самооцінки та уявлень про себе, так і на розвиток діяльності, формування індивідуального стилю. Популярність дошкільника багато в чому залежить від оволодіння ігровими навичками, вміння зацікавити партнера пропозиціями щодо

розвитку сюжету гри та здатності спланувати та організувати спільну гру. Низький соціометричний статус дитини призводить до появи тривожності, іноді агресивності та соціальної невпевненості [1, с. 141-142].

У грі зароджується прагнення «бути дорослим», яке стає рушійною силою в подальшому формуванні соціально-громадянської компетентності дитини. Ігрова діяльність не вигадується дитиною, а задається дорослим, який вчить грати, підказує можливість прийняти на себе роль і передає суспільно сформовані способи ігрових дій. Тому позиція, яку займає дорослий у відносинах з дитиною, є винятково важливою. Позиція відповідальності та посередництва в процесі дослідження дитиною соціального світу реалізується в ігровому партнерстві дорослого та дитини. Тільки у грі можлива реалізація по-справжньому рівних, суб'єкт-суб'єктних відносин. Посередництво дорослих, які організовують відносини дитини із суспільством спрямовує процес формування соціально-громадянської компетенції дітей старшого дошкільного віку. Сама ігрова ситуація передбачає зміну ролей: дорослий вже не дорослий, а товариш, чи дитина, чи пацієнт. Дорослий змушений грати за правилами дитини, відмовившись від позиції моралі та навчань. Зміна позиції дорослого та одночасне пізнання світу суспільних відносин – світу дорослих – через гру дозволяє дитині об'єднати власні уявлення з реально існуючими системами дій та відносин. Нарешті, гра є універсальним транслятором культурних норм, звичаїв та традицій. Навіть якщо не брати до уваги національні ігри та забави, які несуть виражений етнічний колорит, то в межах сюжетно-рольових ігор можна спостерігати чітку тенденцію оволодіння дитиною культурними стандартами [4, с. 82].

Таким чином, враховуючи соціальні норми, гра є потужним видом заохочення у формуванні соціально-громадянської компетентності дітей. Перспектива спільної гри з дорослим або можливість взаємодії з однолітком є домінуючими мотивами поведінки, які впливають на формування й інших видів діяльності. Гра – ефективний засіб засвоєння цінностей, установок та переконань, запропонованих суспільством, у грі діти вчаться орієнтуватися на очікування суспільства, вбирають стереотипи поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко С.П. Формування соціальної компетентності дошкільників у процесі ігрової діяльності. Підвищення якості освіти: стан, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27-28 квітня 2017 р.) / за заг. ред. Л.О. Савченко. Кривий Ріг, 2017. С. 141-142.
2. Доміна В.В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: [методичний посібник] / В.В. Доміна. – Хмельницький: ХГПА. 2014. 132 с.
3. Кондратюк С.М., Бутенко В.Г. Особливості формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Вісник Черкаського університету Серія «Педагогічні науки». 2018. № 12. С. 44-51.
4. Кононко О.Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч. метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 201 с.
5. Матвієнко С.І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навч.- метод. посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 106 с.

Максимів Марія
здобувачка фахової передвищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Науковий керівник: **Ярема Олена Петрівна**
викладач-методист

*КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

На сучасному етапі для суспільства необхідно виховувати людей, котрі є активними, незалежними та відповідальними громадянами, які зможуть ефективно працювати у економічній та виробничій сферах. Школа повинна допомагати розвитку особистісних якостей, здатності здобувати нові знання, вирішувати проблеми, а також розвивати творчий потенціал здобувачів освіти. Ці завдання лежать в основі сучасних освітніх реформ, спрямованих на розвиток компетентної особистості, здатної приймати обґрунтовані рішення в різноманітних ситуаціях. Впровадження компетентнісного підходу в освіті концентрує навчальний процес на розвитку ключових компетентностей, зокрема іншомовної комунікації, яка є важливим засобом міжособистісного спілкування в сучасному суспільстві. Концепція Нової української школи надає пріоритет розвитку критичного мислення як складової цілісного розвитку людини. Критичне мислення сьогодні визначається не обсягом знань, а вмінням аналізувати, відбирати необхідну інформацію та приймати рішення. Інноваційні підходи до вивчення іноземних мов орієнтовані на розвиток пізнавального та творчого потенціалу здобувачів освіти. Завдання вчителя – організувати ефективну навчальну діяльність таким чином, щоб діти оволоділи самостійними стратегіями вивчення мови та застосовували їх у різних життєвих ситуаціях.

Критичне мислення – це механізм, під час якого людина може пояснити чи дати характеристику явищу або предмету, а також виразити своє ставлення до нього за допомогою полеміки або аргументування особистої думки, і могли знайти вихід з різноманітних ситуацій. Це процес аналізу, синтезування й пояснення оцінки правильності (цінності) інформації; можливість прийняти ситуацію в загальному, знаходити причини й альтернативи; здатність створювати чи змінювати свою думку на основі фактів й аргументів, вміло застосовувати одержані результати до проблем та ухвалювати зважені рішення – чому довіряти та що робити далі [2].

Модель навчання, котра спрямована на розвиток критичного мислення руйнує традиційний підхід до навчання, що був спрямований на теоретичне запам'ятовування інформації. Ця модель сприяє розумінню того, що знання – це не відтворення теоретичного матеріалу, а вміння аналізувати і створювати ідеї на основі отриманого матеріалу. Протягом уроку мають бути впроваджені завдання, що спрямовані на самостійне дослідження та проєктування знань здобувачами освіти у процесі пізнавальної діяльності.

Справжнє розуміння та засвоєння нової ідеї відбувається не в ізоляції, а в процесі діалогу з іншими. Стимулюючи мозковий штурм та обмін думками, ми змушені виходити за рамки

власних упереджень, переглядати свої початкові припущення і будувати міцніші інтелектуальні конструкції. Адже лише в зіткненні з протилежними поглядами ми можемо виявити слабкі місця в наших власних аргументах і знайти більш обґрунтовані рішення. Тому основна модель побудови навчання англійської мови на початковій ланці НУШ – поєднання індивідуальної роботи здобувачів освіти з інтерактивною взаємодією.[3]

Для розвитку критичного мислення на різних етапах уроку вчителі застосовують різноманітні вправи. І. Загашева, Б. Блум, М. Ліпман, М. Вайнштейн та інші розробили класифікацію завдань і вправ для розвитку критичного мислення, відповідно до кожного з етапів. Розглянемо їх.

Актуалізація – метою цього етапу є розвиток особистого інтересу здобувачів освіти, що допомагає їм отримати необхідну інформацію. Для цього можна використовувати багато різноманітних методів, зокрема: індивідуальна робота, парна робота та групова робота, мозковий штурм, створення проблемних запитань чи ситуацій, тощо. На уроках англійської мови можна використовувати різні вправи, наприклад, «знаю – хочу знати – дізнався», «прогнозування за ілюстрацією», «асоціативний куц», «мозковий штурм», «тонкі та товсті запитання», «дерево припущень».

Осмислення – метою цього етапу є ознайомлення здобувачів освіти з новою інформацією. Головний принцип полягає в тому, що вчитель дає дітям можливість самим знайти інформацію, а потім проаналізувати та обговорити її разом. На даному етапі можна впроваджувати різні методи та вправи, наприклад такі технології: «технологія 6 капелюхів», «зигзаг», «insert», «карусель», «ромашка Блума». Окрім цього, можна застосовувати вправи, створені Бенджаміном Блумом, які можна знайти в підручнику «Bloom's Taxonomy».

Рефлексія – окреслює осмислення та аналіз інформації, що була отримана, а також роздуми над тим, як нові знання можна застосувати в повсякденному житті. Вчитель може використовувати такі вправи, як «Сінквейн», «Кластер», «Есе». [1].

Отже, навчання, спрямоване на розвиток критичного мислення, докорінно змінює традиційний підхід до засвоєння знань. Воно допомагає здобувачам освіти перейти від пасивного запам'ятовування до активного аналізу та розуміння інформації. Діти вчать не просто сприймати знання, як набір фактів, а розглядати їх у ширшому контексті, задавати питання, шукати зв'язки між ідеями та критично оцінювати їхню достовірність.

Такий підхід формує вміння осмислювати інформацію, приймати самостійні рішення і створювати нові ідеї, що є ключовими навичками у сучасному світі, де швидкість змін і кількість доступної інформації постійно зростає. Критичне мислення також сприяє розвитку самостійності, впевненості у своїх знаннях і здатності до адаптації в різних життєвих ситуаціях. Це робить навчальний процес не лише ефективним, але й актуальним для підготовки здобувачів освіти до реальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калінська Г. В. Критичне мислення на уроках англійської мови. URL: <http://surl.li/hhonbf> (дата звернення 11.12.2024)
2. Нікітченко О. С., Тарасова О. А. Формування навичок критичного мислення на уроках іноземної мови : навч.-практ. посіб. Харків : Друкарня «Мадрид», 2017. С. 7. URL: <http://surl.li/fgnwkg> (дата звернення 11.12.2024)
3. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Освіта», 2020. С. 15-16. URL: <http://surl.li/zdwfih> (дата звернення 11.12.2024)

Маліца Юлія Іванівна
вихователь, кваліфікаційна категорія
«спеціаліст першої категорії»,
Комунальний заклад дошкільної освіти № 25
Криворізької міської ради

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті проаналізовані погляди педагогів та психологів на процес формування трудового виховання дошкільників у світі сучасної педагогічної парадигми, використовуючи досвід наших предків та народну творчість.

Ключові питання: виховання, педагогічна парадигма, народна творчість, досвід, соціалізація, трудові навички.

Постановка проблеми: Формування особистості та її становлення як суб'єкта власної діяльності великою мірою залежить від власної трудової активності дитини, яка розпочинається в дитинстві, від педагогічного керівництва в умовах сім'ї та дошкільного навчального закладу. Дорослі, педагоги та батьки, залучають дитину у процесі трудового виховання до суспільних цінностей за допомогою народної творчості, серед яких вагоме місце займає праця людини-трудівника. Перший трудовий досвід, а також і ціннісні орієнтири, дитина отримує в родині саме через народну творчість.

Аналіз досліджень та публікацій: пріоритетним є питання праці дошкільників і в науковій сфері. Проблема трудового виховання знайшла своє відображення у працях З.Н.Борисової, А.А.Люблінської, Н.Г.Лоран, Т.І.Маркової, А.І.Матусік, В.Г.Нечаєвої, Л.А.Пенькової, В.І.Логінової, Г.В.Беленької та ін.

Трудове виховання має розпочинатися з дошкільного дитинства, оскільки в цьому віковому періоді закладаються базові якості особистості, “засвоюються моральні правила і норми, розвивається довільна поведінка” [1, с. 5], наголошується в базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”. Відповідно до цього документу дорослий має допомогти дитині осмислити власні цінності через призму суспільних за допомогою народної творчості.

Роль орієнтирів у дошкільній освіті визначено в Законі України “Про дошкільну освіту”, де вказано, що “Базовий компонент дошкільної освіти – державний стандарт, що містить норми та положення, які визначають державні вимоги до рівня розвиненості та вихованості дитини дошкільного віку, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті” [5, с. 38].

У дошкільному навчальному закладі трудове виховання реалізується за такими напрямками: ознайомлення дітей з працею дорослих, формування інтересу й поваги до неї; організація безпосередньої трудової діяльності дітей. З.Н. Борисова зазначає, що “... напрямки взаємопов'язані: спостереження за працею дорослих викликає у дітей бажання наслідувати дорослих, допомагати їм, включатися в їх працю; з другого боку – самостійна трудова діяльність сприяє вихованню у дітей позитивного ставлення і поваги до праці дорослих, прищеплює перші трудові навички та вміння” [4, с. 12].

Водночас науковці привертають увагу до того, що батьки не достатньою мірою усвідомлюють важливість трудового виховання, виховний потенціал праці. Зокрема Л. Калуська вказує, що основою виховання працьовитості, поваги до людини трудівника і дбайливого ставлення до предметів її виховання мають стати сформовані “чесність, сумлінність, охайність, доброзичливість, відповідальне ставлення до виконання трудових завдань та доручень; уміння доводити справу до кінця; діставати втіху від доброї роботи; бажання допомагати іншому; зацікавлення професіями дорослих; шанобливе ставлення до всього, що виготовлене людськими руками”[6, с. 8].

Г.В.Беленька зауважує, що основне завдання трудового виховання дошкільників сьогодні полягає у формуванні у дітей “стійкого переконання, що праця є прекрасною життєвою необхідністю людини, а її результат – цінністю” [3, с. 7].

Формулювання мети: розгляд даної теми для виявлення її актуальності; обґрунтувати доцільність застосування народної творчості в формуванні трудового виховання дошкільників.

Виклад основного матеріалу: Трудове виховання є складовою частиною всебічного розвитку не тільки дітей дошкільного віку, а й людей зокрема. Воно має вплив на розвиток розумових здібностей дитини, формування моральних якостей, формування естетичних почуттів, сприяє фізичному розвитку. У процесі праці в дітей формується загальне позитивне ставлення до навколишнього життя.

Розмірковуючи про трудове виховання дітей, ми часто згадуємо досвід наших предків. Чи може він стати нам у пригоді? Адже протягом століть формувався, закріплювався й відтворювався механізм соціалізації дітей, завдяки якому відбувалася передача їм усіх знань, умінь і навичок. Діти долучалися до трудового виховання і набували статусу повноправних членів суспільства. Це відбувалося у поєднанні з народною творчістю, якою були охоплені всі прийоми трудового виховання.

Провідними прийомами на першому етапі трудового виховання в родинній етнопедагогіці є показ і спостереження, які розширювали кругозір дітей та давали перші уявлення про різні види праці. Ці прийоми в основному охоплюють повідомлення дітям, елементарних знань про сільськогосподарську працю, рибальство, ремісництво, формування загальних уявлень про працю на основі щоденних спостережень і безпосереднього сприймання, цілеспрямований вплив на емоційний світ дитини через зосередження її уваги на тих сторонах життя, які пов’язані з трудовою діяльністю людини.

Головним провідником та охоронцем трудової системи виховання завжди виступала сім’я, адже саме тут проходить активна побутова діяльність, відбуваються найважливіші в житті події, і дитина сприймає зразки трудової поведінки батьків, набуває свого першого трудового досвіду.

Серед численних домашніх справ нам відома турбота жінок про готування їжі.

Навряд чи хтось сперечатиметься, що для цікавого малюка кухня таїть чимало небезпек - гаряча плита, гострі ножі, численні дверцята, якими можна прищемити пальці. Але варто поглянути на це місце в будинку і з іншого боку. У сприйнятті дитини кухня схожа на чарівну лабораторію, де відбуваються абсолютно неймовірні речі. Борошно, яйця і масло невідомим чином перетворюються спочатку в тісто, а потім і в ароматне печиво, суха крупа стає кашею, а якщо покласти в воду буряк, вона забарвиться в яскраво-рожевий колір.

Тому кухня - відмінне місце для експериментів, творчості, отримання перших трудових знань. Проводячи час на кухні разом з дитиною, ви зможете розширити і її

словниковий запас - вона дізнається назви різних продуктів, страв і способів їх приготування. Крім того, зможе солити та перемішувати, розкладати та прикрашати, перебирати крупи та бобові, що буде прекрасно сприяти розвитку дрібної моторики. Почати можна з легкого - слід навчити дитину готувати прості страви. А щоб навчання було цікавим, варто проводити його в ігровій формі та з елементами народної творчості.

Веселі експерименти

Щоб кухня не асоціювалася у дитини з самого дитинства з чимось нудним і нецікавим, починати залучати її до кулінарії краще з простих і захоплюючих експериментів.

«Крижані фігури» Візьміть формочки для льоду, нехай дитина наллє в них воду, а потім поставте форму в морозилку. Через пару годин подивіться, що вийшло. Щоб зробити експеримент цікавішим, можна налити в форму не воду, а компот (льодинки вийдуть кольоровими) або покласти в кожну формочку квіточку, листочок, ягідку, потім можна буде розглядати крижані фігури та порівнювати, як замерзли різні плоди й рослини.

Праця як могутній чинник родинного виховання червоною ниткою проходить через усі жанри й види українського фольклору. Їй приділено дуже велику увагу в народних казках. Працьовиті персонажі казок завжди розумні, чесні, правдиві, скромні, людяні, доброзичливі, а ледарі – тупі, хвалькуваті, брехливі, з черствим і холодним серцем, здатним на жорстокість і злочини. Герої казок за чесну і сумлінну працю одержують нагороду, а за бездіяльність зазнають покарання.

Широко представлена праця в українських загадках. Трудовий процес людини, господарське знаряддя і результат праці – провідна тема багатьох загадок: („Ходить пані на майдані, куди гляне – трава в'яне” (коса косить). Подібні загадки спонукають дитину замислюватись над значенням людської праці, виховувати почуття поваги до трударя, дбайливе ставлення до знарядь і результатів праці.

Тема володіння навичками приготування їжі проходила через народні пісні:

А мій милий вареничків хоче,
А мій милий вареничків хоче.
Навари, мила, навари, мила,
Навари, у ха-ха, моя чорнобрива!
Навари, мила, навари, мила,
Навари, у ха-ха, моя чорнобрива!

Отже, коли в сім'ї народжувалася дівчинка, на неї дивилися як на майбутнього кухаря, який невдовзі братиме участь у забезпеченні родини смачними стравами.

А що ж далі? А далі початкове пізнання навколишнього світу, в тому числі – ознайомлення з різними видами трудової діяльності, формування морального й естетичного смаків дитини відбувалося за допомогою фольклору, саме тієї частини культури, що, мабуть, у такій її ролі нами безнадійно втрачена. І справді, хто сьогодні заспіває своїй дитині колискову:

Ой, люлі-люлі, люлі-люлі,
Налетіли гулі,
Налетіли гулі,
Та й сіли на люлі.

Стали думати - гадати,
Чим дитятко годувати:
Чи бубличком, чи медком,
А чи солодким молочком.

Ми бубличка купимо,
Ай медочок влупимо,
Ай кашки наваримо,
Ай молочка нагріємо.
Колискові доповнювалися забавлянками:
Сорока-ворона,
На припічку сиділа,
Хурделичку вертіла,
Діткам кашку варила,
Цьому дам, цьому дам,
Цьому дам, цьому дам,
А цьому не дам!
Дитячими піснями:
Ой, на горі жито, сидить зайчик,
Він ніжками чеберяє.

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик, як той зайчик.

Ой, на горі гречка, сидить зайчик,
Він ніжками чеберяє.

Коли б такі ніжки мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик, як той зайчик;

Казками: пам'ятаєте, як у казці «Лисичка та журавель» вони приймали у гості один одного. Готували обід; і, нарешті загадками: «Морква, біб і цибулина, бурячок і капустана,

ще й картопля — шуст у горщик.
Ну й смачний ми зваримо ... (борщик);
Є перлова, є гречана,
Рисова, а ще пшоняна.
Заливаємо молоком,
А немає – кип'ятком. (каша);
«Був зерном він у землі,
Став із сіллю на столі.
З ним їсти ми сідаємо,
І гостей стрічаємо». (хліб)

В усіх цих фольклорних пам'ятках згадуються найвідоміші українські страви, доступні дитячому погляду, описи трудових дій мають реальний, конкретний характер.

Це - відгомони первісного світогляду, і тим повніше в них розкривається дидактична функція фольклору.

Надалі «зону найближчого розвитку дитини», за висловлюванням видатного психолога Л. С. Виготського, становила гра. Перш ніж перейти до спільної з дорослим праці, діти відтворювали їх діяльність у рольовій грі. Назвемо такі ігри дітей, як «Кухар» (де діти ознайомлюються з українськими стравами, з чого їх готують, що для цього потрібно тощо.); «Пекар» (тут вперше знайомимося з випічкою та елементами трудових дій з нею; і, навіть «Кухня» (знайомить дітей з усіма трудовими діями та процесами, які відбуваються в ній).

Велике значення мало й те, що діти не тільки знайомилися з найпростішими трудовими діями, але й поринали у процеси, які там відбувалися. У ході гри формувалися також навички соціальної поведінки, орієнтація на групові та індивідуальні дії. Таким чином, вже до 5-6 річного віку дівчатка й хлопчики були певною мірою підготовлені до справжньої трудової діяльності. У цей час їх починали залучати до допоміжних робіт, наприклад, до приготування найпростіших страв. Це була не важка, проте копітка робота, а головне - досить корисна для формування необхідних у майбутньому навичок та вмінь.

Турбота батьків про зацікавленість дитини у виконанні дорученої їй справи виявлялась у прагненні обов'язково оцінити результати роботи.

Із самого малку дитині прищеплювали думку про ганебність бути невмілим, ледачим.

Народна педагогіка прагне дати новому поколінню всебічну трудову підготовку. До організації праці вона висуває конкретні вимоги: подбати про вдалий початок роботи („Добрий початок – половина справи”), працювати енергійно („Робить, як мокре горить”), працювати зосереджено, не поспішаючи та не відволікаючись від головного („Хто спішить, той людей смішить”, „Коли почав орати, то у соплку не грати”), бути витриманим, наполегливим і організованим, не боятися труднощів („Поки не упріти, доти не вміти”), доводити розпочате до кінця („Кінець – справі вінець”).

Ось так у наших предків було поставлено трудове виховання – не на словах, а у безпосередній участі дитини у повсякденних, часом досить складних, але таких необхідних родині справах. Власне, й не треба було їй пояснювати, що до чого, - про те, що саме праця годує і вдягає, вона пересвідчувалася на власному досвіді.

Але повернемося до питання, поставленого вище, - чи стане нам у пригоді досвід наших предків? Що ж, в останні роки інтерес до українських страв, зокрема їх приготування, зростає.

Бабусі, пригадуючи свою науку, дивують дівчату незнайомим їй умінням, розкривають секрети кулінарії. І запалюють дитячі оченята, а руки самі тягнуться до продуктів, щоб щось приготувати. Скільки радощів дає дітям така праця, як цікаво самому створювати те, чим можна потім пишатися!

Звичайно «педагогічного буму» це не обіцяє, та все ж...Сьогодні для нас важливе інше: яким змістом ми наповнюємо перші дитячі роки та наскільки свідомо це робимо. Система трудового виховання наших предків, окремих фрагментів якої ми торкнулися, відшліфовувалася століттями та вже тому заслуговує не лише нашої пильної уваги, а й впровадження в освітній процес.

Висновки та перспективи:

Отже, розвиток трудової діяльності: формування трудових навичок, умінь ставити мету, планувати роботу, доводити справу до кінця, оцінювати результат, все це проходитиме набагато цікавіше, переплітаючись з народною творчістю. Як, бачимо, народна педагогіка послідовно відстоює потребу раннього залучення дитини до посильної праці. Чим раніше дитина вступає у трудову діяльність, тим краще, бо це повністю відповідає вродженому потягу людини щось робити, діяти. Гасити цей природний потяг не слід. Народна педагогіка наголошує, що найкращою спадщиною, яку залишає кожна людина, є діла. І найкращий пам'ятник – трудовий. У наших селах і містах існує прекрасна традиція називати іменами людей те добре, що вони виплекали своїми руками: „Степанів сад”, „Василева криниця”, „Солдатський міст”. Про велику увагу до результатів праці свідчить культ хліба в народному світогляді.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення ціннісних орієнтирів старших дошкільників у сфері трудового виховання, а також ціннісних орієнтирів вихователів дошкільних навчальних закладів щодо необхідності ознайомлення дітей з професіями дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”/ Міністерство освіти та науки України, Академія пед. наук України ; наук. ред. та упор. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Беленька Г. Ким хочуть стати наші діти? / Ганна Беленька // Дошкільне виховання. – 2008. – № 5. – С. 5–6.
3. Беленька Г. В. Зростання дошкільника в праці / Г. Беленька. – К. : Шкільний світ, 2010. – 112 с.
4. Богданець-Білоускаленко Н.І. У барвистому віночку. Хрестоматія. Навч. посібник для роботи з дітьми у дошкільн. навч. закладах/ Упор.Н.І. Богданець-Білоускаленко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 728 с.
5. Виховання дошкільника в праці / З. Н. Борисова, Г. В. Беленька, М. А. Машовець та ін. – 2-ге вид., стер. – К., 2002. – 112 с.
6. Дзюбишина-Мельник Н. Фольклор і сучасна дитина. К., 1992. – 68 с.
7. Дошкільна освіта в Україні: нормативно-правове регулювання / упор. Л. Гураш, Т. Вороніна. – К.: Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. – 120 с.
8. Калуська Л. Праця як важливий засіб ранньої соціалізації дитини / Л. Калуська // Дошкільне виховання. – 2004. - № 2. – ст. 8-9.

Манюк Юлія-Марія Василівна
студентка 4 курсу,
спеціальність 013 Початкова освіта
Науковий керівник: **Ліпкевич Ольга Богданівна**
спеціаліст вищої категорії

*КЗ ЛОР «Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича»*

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У сучасному світі розвиток технологій значно впливає на різноманітні сфери життя, зокрема і освіту. Одним із найсучасніших методів і технологій навчання можна вважати використання віртуальної реальності (VR). Ця технологія все більше і більше інтегрується в повсякденне навчання, роблячи освітній процес більш інтерактивним і збільшує пізнавальний інтерес до навчання.

Аналіз існуючих наукових праць свідчить про значний потенціал VR для формування іншомовної компетентності у молодших школярів. На уроці англійської мови в початковій школі використання цієї технології має позитивний вплив, оскільки воно створює мовленнєві ситуації, в яких діти можуть відчувати себе в автентичному англомовному середовищі та вивчати мову з більшою цікавістю, крім того розвивати свої комунікативні навички.

Термін «віртуальна реальність» (VR) вперше ввів Джарон Ланьє у 1989 році на позначення комп'ютерно створеного, інтерактивного, тривимірного (3D) середовища [6].

Сучасні учні, представники покоління Z, віддають перевагу цифровим матеріалам у порівнянні з традиційними підручниками. У цьому випадку технології віртуальної реальності (VR) відіграють ключову роль у викладанні та вивченні англійської як другої мови (ESL), надаючи учням можливість спілкуватися в автентичних ситуаціях. Відомо, що навчальні матеріали, створені відповідно до потреб учнів, з їх залучення до навчального процесу, є надзвичайно важливими, оскільки сприяють розвитку автономного навчання та підвищенню мотивації учнів. Впровадження іммерсивних технологій, які враховують потреби учнів, дозволяє стимулювати їхню мотивацію та розвивати самостійне навчання, а також утримувати їхню зацікавленість у процесі навчання [7, с.239].

З досліджених джерел бачимо, що іммерсивні технології у контексті педагогічної науки – це метод навчання з елементами релаксації, гри, занурення в штучно змодельовану реальність [3].

Науковці визначають декілька концепцій іммерсійних технологій: віртуальна реальність (VR); доповнена реальність (AR); змішана реальність (MR); голографія, TelePresence; цифровий двійник; політ безпілотної FPV тощо. Зміст іммерсивного підходу в освіті інтерпретують як комплекс прийомів та засобів організації продуктивної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах віртуального (іммерсивного) освітнього

середовища, що забезпечує інтерактивний характер навчання, всебічний та цілеспрямований професійний розвиток учня [3].

Доповнена реальність — проєктування будь-якої цифрової інформації (зображення, відео, текст, графіка та ін.) поза екраном будь-яких пристроїв, внаслідок чого реальний світ доповнюється штучними елементами і новою інформацією. Доповнена реальність може бути реалізована за допомогою додатків для звичайних смартфонів і планшетів, окулярів доповненої реальності, стаціонарних екранів, проєкційних пристроїв та інших технологій [2, с.223].

Нова українська школа (НУШ) орієнтована на створення сучасного освітнього середовища, яке відповідає сьогоденню. Її концепція передбачає не лише оновлення змісту освіти, але й впровадження інноваційних методів і технологій навчання. Особливий акцент зроблено на формуванні ключових компетентностей учнів, таких як цифрова грамотність, критичне мислення, креативність та вміння співпрацювати. Для досягнення цих цілей школа активно інтегрує у навчальний процес сучасні цифрові ресурси та інструменти.

Наприклад, **Mozabook** урізноманітнює інструментарій шкільних уроків за рахунок численних ілюстраційних, анімаційних і творчих презентаційних можливостей. Видовищні інтерактивні елементи і вбудовані додатки призначені для розвитку навичок, проведення дослідів та ілюстрування, пробуджують зацікавленість учнів і допомагають в більш легкому засвоєнні навчального матеріалу. Крім того, у вчителя є доступ до медіатеки, яка містить понад 1200 інтерактивних 3D-сцен, кілька сотень освітніх відео, численні звукові файли та завдання, які допомагають зацікавити учнів. Також цей цифровий ресурс можна використовувати на інтерактивні панелі, дошки або комп'ютері [5, с.315-316].

На уроках англійської мови це програмне забезпечення можна застосовувати для розвитку різноманітних компетенцій (мовної, мовленнєвої, соціокультурної). Наприклад, учні можуть досліджувати світ тварин через інтерактивну презентацію, яка включає різноманітні види тварин, їх детальний опис і звуки, які вони видають. Це дозволяє не лише збагачувати словниковий запас, а й розвивати асоціативне мислення, адже діти вчать пов'язувати нові слова з образами та звуками.

У вивченні іноземної мови соціокультурна компетенції відіграє одну із найважливіших ролей. Для реалізації компетентнісного підходу організація віртуальних подорожей, наприклад до Лондона, має вагоме пізнавальне та розвивальне значення. Учні можуть "відвідати" знамениті пам'ятки, такі як Біг-Бен, Тауерський міст чи Букінгемський палац, а також вивчати англійські вирази та слова, які стосуються теми подорожей. Такий формат допомагає дітям засвоювати мову у контексті реальних ситуацій, що сприяє кращому розумінню і запам'ятовуванню.

Ще одним цікавим завданням може бути створення інтерактивної казки, де учні самостійно впливають на хід подій і розвиток персонажів. Наприклад, діти можуть обирати дії героїв або пропонувати нові сюжетні лінії, використовуючи прості англійські фрази. Такий підхід стимулює творче мислення, розвиває мовленнєві навички та заохочує активну участь в освітньому процесі.

Отож бачимо, що перевагами використання Mozabook є інтерактивність, ефективність та різноманітність інструментів.

Окрім **Mozabook**, існують різноманітні VR-платформи та застосунки, які відкривають нові можливості для викладання англійської мови в початкових класах. Ці технології

дозволяють створювати інтерактивне навчальне середовище, що сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу. Завдяки повному зануренню учнів у віртуальний світ, вони отримують унікальний досвід навчання, який виходить за рамки традиційних методик.

Однією з таких платформ є **Engage VR**, котра забезпечує можливість створення повноцінних віртуальних уроків із повним зануренням у мовне середовище. Наприклад, під час уроку англійської учні можуть віртуально відвідати магазин або ресторан, де вони практикують тематичну лексику та вчаться взаємодіяти в реальних життєвих ситуаціях. Engage VR також дозволяє створювати рольові ігри, які розвивають мовні навички через активну участь дітей у діалозі та колективній роботі.

Ще однією цікавою платформою є **VRChat**, яка орієнтована на соціальну взаємодію. Учні можуть брати участь у командних завданнях, обговорювати цікаві їм теми англійською мовою, грати в інтерактивні квести чи навіть організовувати віртуальні заходи. Завдяки різноманітності просторів VRChat можна проводити уроки, де школярі знайомляться з культурою та звичаями англomовних країн через практичний досвід.

Інший корисний інструмент — **Fulldive VR**, який пропонує інтерактивний контент із використанням 360° відео. Fulldive не дозволяє взаємодіяти з віртуальними персонажами, натомість він перетворює вибрані відео з YouTube, Facebook та інших соцмереж у захопливе 3D-середовище [1]. Уроки можна урізноманітнити віртуальними екскурсіями до визначних пам'яток, таких як Біг-Бен у Лондоні чи природні парки. Віртуальні прогулянки забезпечують автентичне мовне середовище, у якому діти не лише вивчають лексику, а й розвивають розуміння культурних особливостей англomовних країн.

Підсумовуючи вищесказане, можемо зазначити, що існує багато інтерактивних ресурсів, за допомогою яких вчителі можуть урізноманітнити звичні уроки. На даний момент інтеграція таких технологій потребує певних інвестицій у технічне оснащення, що є перешкодою для їх широкого впровадження в навчальні заклади. Проте, існують інші доступні інструменти, як онлайн-симуляції та інтерактивні платформи, що дозволяють використовувати VR технології без потреби в дорогому обладнанні. У майбутньому зниження вартості технологій і підвищення доступу до них дозволить ще більшій кількості шкіл ефективно застосовувати ці ресурси для покращення освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вивчаємо англійську з новими технологіями: 10 найкращих VR-застосунків. Cambridge.ua. URL: https://cambridge.ua/uk/blog/10-luchshikh-vr-prilozheniy-dlya-izucheniya-angliyskogo/#title_1 (дата звернення: 15.12.2024).
2. Волинець В. О. Віртуальна, доповнена і змішана реальність: сутність понять та специфіка відповідних комп'ютерних систем. Питання культурології. 2021. № 37. С. 231–243. URL: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.37.2021.237322> (дата звернення: 15.12.2024).
3. Доценко С. О. Імерсивні технології: симбіоз цифрових технологій та мистецтва / С. О. Доценко, Чжен Ван // Новий коле́гіум. 2023. № 1–2 (110). С. 118–124. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/11080> (дата звернення: 15.12.2024).
4. Климнюк В. Є. Віртуальна реальність в освітньому процесі / В. Є. Климнюк // Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил. 2018. № 2. С. 207–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZKhUPS_2018_2_30.

5. Пилюк О. Використання інтернет-ресурсів для створення наочних засобів для уроків іноземної мови в початкових класах. Методологічні та методичні проблеми викладання у сучасному освітньому процесі. 2021. С. 314–316. URL: <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/kaf-unesco-stud-zb-5.pdf#page=315> (дата звернення: 15.12.2024).

6. Brian Lingard. What is Virtual Reality? URL : <https://web.cs.wpi.edu/~matt/courses/cs563/talks/brian1.html> (date of access: 15.12.2024).

7. Raman K., Hashim H., Ismail H. H. Enhancing english verbal communication skills through virtual reality: a study on engagement, motivation, and autonomy among english as a second language learners. International journal of learning, teaching and educational research. 2023. Vol. 22, no. 12. P. 237–261. URL: <https://doi.org/10.26803/ijlter.22.12.12> (date of access: 15.12.2024).

Мурин Дарина-Ольга Володимирівна
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

*КЗЛОП «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»
(м. Броди, Україна)*

ЧИ ВАЖЛИВА АРТИКУЛЯЦІЙНА ГІМНАСТИКА?

Артикуляційна гімнастика - один із найважливіших інструментів у роботі логопеда. Вона спрямована на розвиток, вдосконалення та координацію рухів таких артикуляційних органів, як язик, губи, щелепи та м'яке піднебіння. Ці вправи дуже важливі для формування правильної вимови та розвитку мовлення загалом, особливо в дітей із мовленнєвими порушеннями.

Чому важлива артикуляційна гімнастика:

1. **Розвиток м'язів артикуляційного апарату.** Як і всі інші м'язи, м'язи язика, губ і щелеп потребують тренування. Недостатня або слабка активність цих м'язів може призвести до неправильної артикуляції. Артикуляційна гімнастика допомагає зробити м'язи рухливішими, сильнішими та скоординованими.

2. **Формування правильної вимови.** Деякі звуки, як-от [р], [с] та [л], потребують чіткого та точного руху язика та губ. Якщо артикулятори працюють неправильно або недостатньо, складні звуки можуть замінюватися простими, що ускладнює розуміння дитиною власної мови.

3. **Профілактика мовленнєвих порушень.** Навіть у дітей без явних мовленнєвих труднощів можна запобігти розвитку таких порушень, як дизартрія, дисграфія та гугнявість.

4. **Поліпшення загальної моторики.** Дослідження показали, що моторика органів мовлення тісно пов'язана з розвитком дрібної моторики. Артикуляційна гімнастика також позитивно впливає на загальну моторну координацію.

Як проводиться артикуляційна гімнастика?

Артикуляційна гімнастика включає в себе різні рухи язиком, губами та іншими голосовими органами. Вони можуть бути простими, наприклад, витягнути губи трубочкою або наблизити язик до піднебіння, або складнішими, що імітують природні рухи мовлення. Вправи часто виконуються в ігровій формі, щоб зацікавити дітей. Приклади базових вправ:

«**Годинник**» - рухайте язиком справа наліво.

«**Млин**» - обвести язик навколо зубів.

«**Трубочка**» - витягніть губи вперед, як під час свисту.

Такі вправи розвивають рухливість і силу артикуляційних органів і допомагають виробити сенсорне розуміння того, як правильно розташовувати артикуляційні органи для вимовляння певних звуків.

Кому потрібна артикуляційна гімнастика?

1. Діти з труднощами мовлення. Артикуляційна практика - важливий етап корекції для дітей із проблемами мовлення (наприклад, дизартрією, дисграфією);
2. Діти із затримкою мовленнєвого розвитку;
3. Діти з проблемами мовлення (наприклад, дизартрією, дисграфією);
4. Діти з проблемами мовлення (наприклад, диспраксією, дизартрією).

Якщо мовлення затримується порівняно з однолітками, артикуляційне тренування може допомогти стимулювати мовленнєву активність.

Як правильно виконувати артикуляційну гімнастику?

Щоб отримати максимальну користь від артикуляційної гімнастики, необхідно дотримуватися кількох правил:

1. Регулярність. Робіть їх щодня, бажано кілька разів на день по 5-10 хвилин;
2. Будьте точні. Кожну вправу потрібно виконувати чітко і без поспіху;
3. Ігровий підхід. Важливо створити ігрову атмосферу, особливо з дітьми, щоб їм було цікаво;
4. Контроль логопеда. На ранніх етапах важливо займатися під наглядом фахівця, який може коригувати техніку.

Чому важливо займатися під контролем логопеда?

Логопеди не тільки підбирають правильні вправи для розв'язання конкретної проблеми, а й слідкують за тим, наскільки правильно вони виконуються. Неправильна практика не тільки не приносить користі, а й може закріпити шкідливі мовні звички. Крім того, логопеди поступово ускладнюють вправи в міру зростання дитини.

Мовленнєві розлади в дорослих.

Артикуляційне тренування корисне і дорослим, які відчувають труднощі з мовленням через травму, інсульт або неврологічне захворювання. Людям, які хочуть поліпшити свою дикцію. Це також корисно для акторів, викладачів і телеведучих, які хочуть поліпшити свою вимову.

Практика вимови - важливий інструмент для розвитку чіткої та правильної вимови. Вона не тільки розв'язує проблеми з вимовою, а й зміцнює м'язи органів мовлення та сприяє загальному розвитку мовлення. Регулярні заняття артикуляцією під керівництвом логопеда або в домашніх умовах - це інвестиції в правильну та виразну мову й основа успішної комунікації.

Солдат Юлії Андріївни
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

*КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»*

ВПЛИВ СЕНСОРНОЇ АФАЗІЇ НА МОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Актуальність. У сучасному світі мовленнєві порушення у дітей є однією з найпоширеніших проблем, що негативно впливає на якість життя дитини, її емоційний стан, навчальну діяльність і перспективи соціалізації. Сенсорна афазія, як особливий вид мовленнєвого розладу, пов'язаний з порушенням розуміння мовлення при збереженій функції слуху, заслуговує особливої уваги через свою складність і значний вплив на розвиток дитини. Цей розлад часто супроводжується труднощами у формуванні активного та пасивного словникового запасу, відсутністю розуміння інструкцій і обмеженням у взаємодії з однолітками та дорослими. Як наслідок, діти з сенсорною афазією мають високий ризик емоційної ізоляції, зниження самооцінки, а також виникнення вторинних психічних і поведінкових порушень.

Аногація. У статті розглядається вплив сенсорної афазії на мовленнєвий розвиток дитини. Описуються основні симптоми, причини виникнення та особливості мовленнєвих порушень, характерні для сенсорної афазії. Акцентується увага на методах діагностики та ефективних підходах до корекції цього мовленнєвого розладу. Наведені рекомендації для фахівців та батьків щодо підтримки дітей із сенсорною афазією.

Ключові слова. сенсорна афазія, мовленнєві порушення, діти, неврологія, розуміння мовлення, діагностика, корекційна робота.

Мета. Метою статті є визначення особливостей впливу сенсорної афазії на мовлення дитини, а також аналіз методів діагностики та корекції для ефективної реабілітації та покращення комунікативних навичок дітей із цим порушенням.

Сенсорна афазія у дітей — це порушення мовлення, яке пов'язане з ураженням центрів головного мозку, що відповідають за сприйняття та розуміння мовлення. Діти із сенсорною афазією здатні чути звуки, але не розуміють їхнього значення, що робить комунікацію надзвичайно складною. Це порушення перешкоджає формуванню мовленнєвих навичок, навчальній діяльності та соціальній взаємодії.

Причини сенсорної афазії у дітей. Черепно-мозкові травми — пошкодження скроневих ділянок мозку, відповідальних за мовленнєвий аналіз. Інсульти — порушення мозкового кровообігу в ділянках, що відповідають за мовлення. Нейроінфекції — менінгіт, енцефаліт, які призводять до запальних процесів у головному мозку. Пухлини мозку — утворення в мовленнєвих зонах мозку. Вроджені аномалії — структурні дефекти головного мозку.

Симптоми сенсорної афазії. Порушення розуміння мовлення — дитина чує слова, але не розуміє їхнього значення. Труднощі в навчанні — проблеми із засвоєнням усної та

писемної мови. Порушення комунікації — неможливість підтримати діалог або відповідати на запитання.

Вплив на мовлення дитини. Сенсорна афазія призводить до глибоких мовленнєвих порушень, які впливають на: Формування словникового запасу — дитина не може засвоювати нові слова та їх значення.

Граматичні навички — порушення побудови речень та правильного вживання слів.

Здатність до комунікації — втрата навичок підтримки діалогу та розуміння співрозмовника.

Соціальну адаптацію — ізоляція від однолітків через труднощі у спілкуванні.

Методи корекції сенсорної афазії. Логопедична терапія — розвиток розуміння мовлення через ігрові методики, вправи на слухову увагу та мовленнєве сприйняття.

Сенсорна стимуляція — робота з візуальними та аудіальними матеріалами для покращення сприйняття мовлення.

Мовні технології — використання спеціальних програм для навчання та комунікації.

Психологічна підтримка — робота з психологом для подолання емоційних труднощів та соціальної ізоляції.

Командний підхід — залучення логопеда, невролога, психолога та батьків до корекційного процесу.

Сенсорна афазія є складним порушенням, яке значно впливає на мовленнєвий розвиток дитини та її здатність до комунікації. Вчасна діагностика та ефективна корекційна робота є ключовими факторами для покращення мовленнєвих навичок і соціальної адаптації. Комплексний підхід до лікування та підтримка дитини в сім'ї та школі дозволяють мінімізувати негативні наслідки сенсорної афазії та сприяють успішному розвитку дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіна, В. В. «Діагностика та корекція мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку». Київ: Освіта, 2019.
2. Богуш, А. М. «Мовленнєвий розвиток дітей: теорія і практика». Одеса: Фенікс, 2021.
3. Вавіна, О. І., Корж, Л. В. «Сучасні підходи до корекції мовленнєвих порушень у дітей». Харків: Ранок, 2020.
4. Запорожець, А. В. «Особливості логопедичної роботи з дітьми із сенсорною афазією». Психолого-педагогічний журнал, 2022, № 3, с. 34-45.
5. Клименко, Т. Ф. «Корекція мовленнєвих розладів у дітей із неврологічною патологією». Науково-практичний вісник логопедії, 2021, № 2, с. 12-20.
6. Лисенко, Н. М. «Раннє виявлення та підтримка дітей із мовленнєвими порушеннями». Львів: Світ, 2018.
7. Мельник, О. В. «Сенсорна афазія у дітей: причини, діагностика, корекція». Київ: Академія, 2023.
8. Петренко, Л. А. «Методологія логопедичної роботи з дітьми з порушенням мовлення2. Дніпро: Інновація, 2022.

Солдат Юлії Андріївни
студентка спеціальності 012 «Дошкільна освіта»

Гай Вікторія Романівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

*КЗЛОР «Бродівський фаховий педагогічний
коледж ім. Маркіяна Шашкевича»*

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИЗАРТРІЄЮ

Актуальність. Мовленнєвий розвиток є одним із найважливіших етапів у загальному психічному та когнітивному становленні дитини. Особливу увагу слід приділяти дітям із порушеннями мовлення, зокрема тим, у кого діагностовано дизартрію. Дизартрія є розладом мовлення, що виникає через недостатність іннервації м'язів мовленнєвого апарату. У дошкільному віці своєчасна діагностика та корекція дизартрії є вкрай важливими, оскільки саме в цей період формуються основні мовленнєві навички, які впливають на подальше навчання та соціальну адаптацію дитини. Зважаючи на зростання кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, питання дослідження та ефективної корекції дизартрії є актуальним для логопедів, вихователів та батьків. Розуміння особливостей мовленнєвого розвитку дітей з дизартрією сприяє розробці оптимальних методів корекційної роботи та забезпеченню гармонійного розвитку дитини.

Анотація. У статті розглядаються особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією. Проаналізовано специфіку мовленнєвих порушень, зумовлених недостатньою координацією та силою артикуляційних м'язів. Окреслено проблеми звуковимови, темпу, інтонації та дихання під час мовлення у дітей з дизартрією. Визначено методи корекції та підтримки мовленнєвого розвитку у дошкільному віці. Запропоновано рекомендації для батьків і фахівців, що працюють із дітьми, які мають мовленнєві порушення.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, дизартрія, дошкільний вік, мовленнєві порушення, логопедична корекція, артикуляційна гімнастика, дихальні вправи, фонематичний слух, інтонація, темпо-ритм мовлення, звуковимова, логопедичний масаж, мотивація до мовлення, корекційна робота.

Мета. Метою статті є аналіз особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з дизартрією та розробка рекомендацій щодо корекційної роботи, спрямованої на покращення мовленнєвих навичок у цієї категорії дітей.

Дизартрія — це порушення мовлення, що виникає через органічне ураження центральної або периферичної нервової системи, яке призводить до розладів іннервації мовленнєвого апарату. Причинами дизартрії можуть бути: перинатальні ураження нервової системи, гіпоксія, родові травми, інфекційні захворювання, черепно-мозкові травми.

Порушення звуковимови: Діти часто спотворюють звуки через недостатню координацію рухів артикуляційних органів. Найбільші труднощі виникають при вимові свистячих, шиплячих, сонорних звуків.

Порушення дихання: Неправильне дихання під час мовлення призводить до швидкого виснаження дитини та збою в ритмі мовлення.

Порушення темпу та ритму мовлення: Мовлення може бути уповільненим, уривчастим або надто прискореним.

Порушення інтонації: Діти з дизартрією часто говорять монотонно, їм важко виражати емоції за допомогою інтонації.

Порушення голосу: Слабкість голосових зв'язок може викликати глухий, сиплий або надто тихий голос.

Методи корекції мовленнєвих порушень. Для ефективного розвитку мовлення дітей із дизартрією необхідно застосовувати комплексний підхід, який включає такі методи:

Логопедичний масаж. Використовується для стимуляції мовленнєвої мускулатури, покращення кровообігу та тону артикуляційних органів.

Артикуляційна гімнастика. Включає спеціальні вправи, спрямовані на зміцнення, розвиток та координацію м'язів язика, губ і піднебіння.

Дихальні вправи. Розвивають правильне мовленнєве дихання, збільшують об'єм видиху, що сприяє покращенню темпо-ритмічної організації мовлення.

Формування звуковимови. Проводиться через ігрові завдання, повторення звуків, складів і слів, а також моделювання ситуацій для розвитку практичних мовленнєвих навичок.

Розвиток фонематичного слуху. Навчання розпізнавати, порівнювати та аналізувати звуки мови.

Робота над інтонацією та ритмом мовлення. Використання ритмічних вправ, роботи над наголосами та темпом для досягнення природного звучання мовлення.

Музичні та ритмічні вправи. Використання музики, співу, римованих текстів, що активізують мовленнєві центри мозку та розвивають почуття ритму.

Дихальні вправи для розвитку правильного мовленнєвого дихання.

Формування звуковимови через ігрові та мовленнєві завдання.

Розвиток фонематичного слуху та мовленнєвої пам'яті.

Ритмічні вправи та робота над інтонацією для поліпшення темпо-ритмічної організації мовлення.

Рекомендації для батьків і фахівців. Залучати дітей до щоденних мовленнєвих ігор. Підтримувати мотивацію дитини до мовленнєвої діяльності. Проводити регулярні заняття з логопедом для контролю та корекції мовлення. Використовувати музичні, ритмічні та пальчикові ігри для загального розвитку моторики.

Своєчасне виявлення та корекція дизартрії в дошкільному віці є запорукою успішного мовленнєвого розвитку дитини. Комплексний підхід, що включає логопедичну роботу, спеціальні вправи та активну підтримку батьків, сприяє поліпшенню мовленнєвих навичок і соціальній адаптації дітей із дизартрією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабіна Н. О. Дизартрія у дітей: діагностика та корекція. – Київ: Логос, 2015. – 224 с.
2. Говорова Л. І. Логопедична робота при дизартрії у дітей дошкільного віку. – Харків: Основа, 2016. – 180 с.
3. Зикеева І. О. Корекція мовленнєвих порушень у дітей: навчально-методичний посібник. – Київ: Академвидав, 2018. – 256 с.

4. Шевченко Л. М. Теоретичні основи мовленнєвої терапії дітей дошкільного віку. – Львів: Світ, 2019. – 240 с.
5. Чеботарьова І. М. Корекція дизартрії у дітей дошкільного віку: методи та прийоми. // Логопедична практика, 2019. – №2. – С. 45-49.
6. Іванова О. С. Сучасні підходи до діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей. – Одеса: Південноукраїнський педагогічний університет, 2016. – 172 с.
7. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%80%D1%96%D1%8F>

Шаповал Людмила Петрівна

*ДНЗ ясла-садок комбінованого типу № 25
м. Умані*

ЗНАЧЕННЯ І МІСЦЕ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дошкільна освіта є початковою частиною навчання. Вона забезпечує формування здорової, розвиненої, самостійної особистості дитини, пробуджує в ній пристрасть до навчання, допомагає розкрити здібності, виховує пристрасть до пізнання нового та готує до подальшого життя.

Одним із основних завдань педагогів дошкільної освіти є пошук та впровадження у виховну та навчальну роботу нових технологій, цілісних напрямків та потреб [3]. В процесі експериментального та творчого осмислення сталих освітніх традицій гостро стоїть проблема надання методичній практиці оригінальної форми. Використання в дошкільній педагогіці сучасних технологій та нетрадиційних прийомів позитивно впливає на розвиток дитячої уваги та пам'яті, запобігає втомі дітей.

Дошкільний вік – це період, коли дитина активно пізнає навколишній світ. Діти дошкільного віку мають свої особливості психологічного розвитку. Починаючи ходити, дитина робить багато відкриттів, знайомиться з речами у кімнаті, на вулиці. Збираючи різні предмети, вивчаючи їх, прислухаючись до звуків, які вони можуть видавати, діти вивчають якості та характеристики даних предметів, створюючи ефективні моделі мислення. Дошкільня – період, коли дитині цікаво все, що може розширити її світогляд. Вчені довели, що у дошкільному віці дитина здатна запам'ятати інформацію, яку вже ніколи не зможе забути. [6, с. 14].

Дитячий день сповнений емоціями, тому до вечора дитина відчувається втомленою і зовсім знесиленою. В цей період змінюється структура її емоційних процесів. Раніше до складу емоційних процесів дошкільників входили рухові та вегетативні реакції, але на сьогоднішній день зовнішній прояв емоцій набуває іншої форми. Малювання, гра, ліплення, допомога батькам – повинні мати яскраве емоційне забарвлення, інакше справа швидко набридне або взагалі не почнеться. Адже дитина дошкільного віку не може займатися справою, яка їй не цікава. Саме тому важливим показником є ставлення педагогів ЗДО до вихованців. Дітей часто критикують за недоліки, водночас, надаючи їм одноліткам рис виняткової особистості. Це погіршує стосунки, як між дітьми, так і між дітьми та дорослими. Педагоги не повинні надавати дітям особистісну чи інтелектуальну інформацію, яка може викликати занепокоєння, образу, почуття страху.

Серед фахівців з дошкільної освіти панує думка, що створення та впровадження інноваційних ідей у систему освіти є необхідною умовою розвитку сучасного ЗДО. Впровадження інноваційних технологій в освітній процес з урахуванням психофізичних вікових особливостей завжди позитивно та легко сприймається педагогами дошкільних установ. Важливе значення також має необхідність удосконалення механізмів взаємодії працівників ЗДО з сім'ями вихованців. На думку експертів, заміна традиційних педагогічних технологій інноваційними не лише можлива, а й необхідна [4]. Однак, слід

пам'ятати, що в процесі дошкільної освіти новітні технології можна використовувати з дотриманням таких умов:

- Концептуальність вимагає, щоб процес навчання ґрунтувався на певному науковому розумінні.
- Технології, що належать системі, повинні мати всі її характеристики: цілісність, логічність, взаємопов'язаність складових елементів.
- Опрацювання – педагогічний колектив має розуміти важливість досягнення певної мети, планування та коригування навчального процесу.

Відтворюваність – технологія має бути однаково ефективною, незалежно від того, ким з педагогів вона використовується [2, с. 74].

Використання технології моделювання реальних ситуацій, вигаданих чи реконструйованих казок підвищує інтерес дітей до вивчення нового матеріалу. Ігрові моменти допомагають зосередити увагу дітей на навчальному завданні, роблять складні завдання більш зрозумілими, що сприяє усвідомленню дошкільниками пізнавальної мотивації. Однією з переваг гри є те, що вона завжди вимагає від дитини активних дій. Саме тому у безпосередній навчальній діяльності слід з її допомогою організовувати не лише розмову, а й рухову діяльність дітей, оскільки виконання ігрових завдань, пов'язаних з дією, є особливо важливими в дитячому віці.

Технологія співробітництва спрямована на реалізацію партнерства у відносинах педагога та дитини. В процесі розробки мети та змісту заняття, враховуються дитячі уподобання. У концепції співпраці дитина постає як суб'єкт власної навчальної діяльності. Отже, обидва суб'єкти діють разом; жоден з них не повинен переважати іншого. Результатом використання даної технології є розвиток навичок культури спілкування, створення середовища співробітництва та рівноправності, розвиток самостійного критичного мислення.

Здоров'язберігаючі технології, спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я дітей з урахуванням правил організації охорони життя та здоров'я дітей у ЗДО, вимог щодо організації охорони, пожежної безпеки та безпеки території закладу, згідно «Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти» [5].

Цифрові освітні технології позитивно впливають на розумовий та мовленнєвий розвиток дітей і розширення освітніх можливостей за допомогою сучасних мультимедійних засобів. На всіх етапах навчального процесу використовуються навчальні та комп'ютерні програми, наочний дидактичний матеріал, а також засоби візуалізації під час індивідуальної та групової навчальної діяльності. Цифрові технології підвищують мотивацію до навчання, концентрують увагу, сприяють розвитку творчих здібностей, формуванню навичок самоврядування, розвитку мовлення [1, с. 167].

Оскільки на сьогодні сучасні інноваційні ІТ-технології займають домінуюче місце, вони широко використовуються в процесі організації безпосередньої навчально-методичної роботи ЗДО. Педагоги, які успішно оволоділи комп'ютерною грамотністю, мають широкий спектр можливостей та не обмежуються лише показом презентацій та навчальних відео. В умовах різноманіття локально розроблених програм батькам дуже складно обрати ті, які повністю відповідають віковим та освітнім запитам їх дітей. Авторитетна порада педагога дозволить створити оптимальні умови для розвитку дітей та сприятиме налагодженню ефективної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Городецька О. Вплив медіа-інформаційних технологій на процес соціалізації дітей дошкільного віку. Нова педагогічна думка. 2018. № 3. С. 166–169.
2. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав. 2014. 352 с.
3. Концепція розвитку педагогічної освіти. Наказ Міністерства освіти і науки України № 776. (2018, 16 липня). [Електронний ресурс] // режим доступу: mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konserciyirozvitkupedagogichnoyi-osviti
4. Кремень В.Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України. Вісник НАН України. 2021. № 3. [Електронний ресурс] // режим доступу: nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2001-03/7.htm
5. Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти. [Електронний ресурс] // режим доступу: [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text)
6. Софія Н.З. Підготовка педагогів до застосування інноваційних методів навчання. Навчально-методичні матеріали до Модуля 6. Київ: [б. в.], 2018. 58 с.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

І.О. Кутасевич,
студент;

К.Г. Сєдачова,
викладач

ihorkutasevych@gmail.com
sedachova.katerina@gmail.com

*ВСП “Фаховий коледж
ракетно-космічного машинобудування
Дніпровського національного університету
ім. Олеса Гончара”*

ПОЛІТИКА ВИРОБНИЦТВА БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ В СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) стали важливим елементом сучасних технологій, що активно використовуються в різних сферах: від військової до цивільної. В Україні питання виробництва БПЛА набуло особливого значення у зв'язку з війною та необхідністю зміцнення обороноздатності. Крім того, розвиток цієї галузі може сприяти економічному зростанню та інтеграції України у світові технологічні ринки.

У цій роботі розглянуто ключові аспекти розвитку та використання БПЛА у глобальному та національному контексті

1. Міжнародна політика та регуляції

Розвиток і використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у глобальному контексті потребують врахування міжнародних норм, політичних домовленостей та регуляцій. Це забезпечує безпеку, законність і контроль за використанням, зокрема тих, які мають подвійне призначення.

1.1 Контроль за експортом технологій:

- Вассенаарська угода: регулює експорт технологій подвійного призначення (системи управління, оптика).
- Режим контролю за ракетними технологіями (MTCR): обмежує поширення дронів із великим радіусом дії.

1.2 Безпека польотів:

- ІКАО: встановлює стандарти реєстрації дронів і сертифікації операторів. ЄС впровадив єдині правила для забезпечення безпеки польотів і захисту даних.
- Заборонені зони: у багатьох країнах дрони не можуть літати поблизу аеропортів, військових об'єктів чи урядових будівель.

1.3 Етичні аспекти:

- Військове використання: викликає суперечки через ризики для цивільного населення.
- Приватність: дрони можуть порушувати приватне життя

2. Становище України

Україна активно розвиває сектор безпілотних літальних апаратів (БПЛА), що є стратегічно важливим для безпеки, війни та економіки. Основні причини такого розвитку:

- **Військові потреби:** війна з Росією стимулювала використання БПЛА, що зробило дрони незамінними для ЗСУ.
- **Залежність від імпорту:** витрати та логістичні труднощі підштовхнули до створення власних БПЛА, щоб зменшити залежність від іноземних постачальників.
- **Економічний потенціал та конкуренція:** розвиток БПЛА створює робочі місця, залучає інвестиції та сприяє технологічному прогресу. Ми прагнемо закріпитися серед світових лідерів, демонструючи спроможність створювати конкурентні технології, що відкриває значні перспективи для оборони й економіки України.

3. Регуляторна база

Не дивлячись на те, що Україна вже доволі успішно працює в цій сфері, де які моменти можна і треба робити краще і постійно працювати над ними, щоб залишатись конкурентноспроможними.

Стан виробництва БПЛА в Україні

Україна вже має низку компаній, що займаються виробництвом безпілотників, зокрема "Укрспецсистема", "Атлон Авіа", та інші. Попри виклики, галузь активно розвивається, що створює перспективи для зміцнення технологічної незалежності.

Слід сказати головне - як заохочувати молодь та нових фахівців

- Розробка освітніх програм у співпраці з технічними університетами (ФКРКМ ДНУ, КПІ, ХАІ і тд.), курси підготовки.
- Стипендії для студентів, які спеціалізуються на аерокосмічних технологіях чи робототехніці.

Висновок:

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) є стратегічно важливою галуззю для України, особливо у військовому контексті та для економічного розвитку. Попри виклики, такі як залежність від імпорту компонентів і дефіцит кадрів, країна має потенціал стати значним гравцем на світовому ринку. Інноваційні освітні програми, конкурси та міжнародна співпраця стануть ключовими інструментами для підсилення цієї галузі. Це забезпечить зміцнення обороноздатності й сприятиме технологічній незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА:

Правила використання БПЛА в Україні у 2024 році Джерело: Wondertech

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ
В УКРАЇНІ

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.96

О.О. Задорожна
магістр психології
І.Е. Коваленко
к.пед.н., доцент

Державний Податковий Університет

ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У публікації розглянуто поняття «агресивної поведінки». В ході дослідження проаналізовано вплив воєнного стану на українців та запропоновано профілактичні рекомендації зменшення агресивної поведінки.

Ключові слова: агресивність, агресивна поведінка, профілактика агресивної поведінки.

The publication examines the concept of “aggressive behavior”. The study analyzed the impact of martial law on Ukrainians and proposed preventive recommendations for reducing aggressive behavior.

Keywords: aggressiveness, aggressive behavior, prevention of aggressive behavior.

Постановка проблеми, її актуальність.

Сьогодні, в умовах повномасштабного вторгнення в Україну росії, люди відчувають вплив дистресу. Такий надмірний і довготривалий вплив дистресу на психіку погіршує рівень ментального здоров'я українців [7] і викликає полярні реактивні стани: депресія і афективна агресивність. Для суспільства в цілому це несе певні соціальні ризики пов'язані із збільшенням суїцидів і зростанням серйозних правопорушень. Згідно до даних відкритих джерел, протягом останніх трьох років підвищилась тенденція до здійснення насильницьких, розбійницьких дій. Кількість злочинів в Україні з використанням зброї виросла в 42 рази від початку повномасштабного вторгнення [1]. Прояв агресивної поведінки та невміння справлятися з власними емоціями має негативний вплив і на стосунки в сім'ях. Так, за даними офіційних джерел, в Україні за останні три роки значно зросла кількість розлучень: 2024-го року кількість розлучень склала — 15 578, що у 1,5 рази більше ніж за такий же період минулого року та на 18% більше, ніж у 2021 році. [2].

Всі ці цифри свідчать про актуальність для суспільства пошуку шляхів профілактики агресивної поведінки українців в умовах воєнного стану.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій.

Агресивну поведінку вивчали та досліджували філософи, соціологи, психологи, культурологи, педагоги, лінгвісти, тому що вона безпосередньо впливає на життя, як соціуму, так і кожного окремого індивіда. Серед них були А. Адлер, А. Маслоу, Р. Берон, А. Басс, К. З. Лоренц, Ф. Перлз, А. Піз, К.Томас, Д. Річардсон, Р. А. Уілсон, В.Франкл, С. Фешбах, Е. Фромм, З. Фройд та інші.

У вітчизняній психологічній науці феномен агресивної поведінки досліджувався в працях Б.С.Братуся, Л.Ю.Іванової, А.А.Налчаджяна, Н.О.Ратіної, А.О.Реана, Т.Г.Рум'янцевої, І.О.Фурманова, О.В.Хреннікова.

Мета публікації – проаналізувати основні підходи до сутності поняття профілактика агресивної поведінки у науковій літературі, а також визначити основні напрямки профілактики агресивної поведінки українців в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розглянемо поняття «агресивність».

За словником В. Шапара тлумачиться як «...стійка риса особистості, що проявляється в готовності до агресивної поведінки» [3].

В свою чергу, Р.Берон та Д.Річардсон запропонували визначення «агресивності», як «будь-якої форми поведінки, націленої на спричинення шкоди або образи іншій живій істоті, яка намагається запобігти такій поведінці, не виключаючи вплив емоцій, мотивів та установок як факторів у поведінці, що ведуть до нанесення шкоди іншій людині» [4].

У людини формується стійка риса особистості – агресивність, якщо агресивна поведінка стає провідною формою реагування в її буденному житті.

Тим не менш, варто розрізняти, що агресивність, як якість особистості й агресивна поведінка (форма виявлення агресії) – це різні аспекти, хоча часто ототожнюються. Якщо агресивність – властивість особистості, це схильність до агресивного реагування при виникненні фруструючої ситуації будь-якого характеру, то агресія – це психічний стан, що детермінує поведінку особистості в цих ситуаціях. Сутність агресії може бути зрозуміла тільки на основі системного, комплексного підходу до вивчення даної проблеми за рахунок відмови від звичних способів пояснення складного феномена агресії лише однією причиною [5].

Агресивна поведінка особистості не завжди обумовлена агресивністю самої особистості, а може виникати під впливом зовнішніх факторів, в даному випадку, воєнні дії мають значний вплив на психоемоційний стан українців, а відповідно і на їхній прояв в соціумі.

Тож в умовах підвищеного стресу, такого, як воєнні дії, важливою є профілактика агресивної поведінки.

Профілактика агресивної поведінки - це система заходів, спрямованих на виявлення і попередження агресивної поведінки [6].

Метою профілактики агресивної поведінки є легалізація агресії, і пошук екологічних форм проявлення агресивної поведінки. Проблема виникає, коли накопичена енергія, лють, ненависть не мають можливості бути проявленими назовні. Емоції, які не визнаються, які ігноруються та пригнічуються, створюють внутрішню особистісну напругу, яка в подальшому буде мати руйнівні наслідки, як для самої особистості, так і для тих, хто її оточує. Тож в першу чергу, особистість має знати та мати екологічні способи проявлення накопичених емоцій, без завдання шкоди собі та суспільству. До прикладу, може допомогти вербальне визнання свого стану: «так, я злюсь/ненавиджу; я в ярості/в гніві; мене дратує», після чого можна підключати фізичну активність, таку як пробіжки, бокс чи активні вправи по типу биття м'якої подушки. Існують спеціальні майстер-класи, які дають змогу у відповідно обладнаних кімнатах бити посуд, кричати, псувати меблі тощо, без заподіяння шкоди будь-кому навколо чи собі.

Проведений аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити такі напрямки профілактики агресії, як: психологічна та соціальна допомога, підтримка у вигляді

індивідуальних та групових консультацій; освітні та психоедукаційні заходи, спрямовані на навчання управління емоціями, тренінгам з ефективних комунікацій, екологічним вирішенням конфліктних ситуацій, а також навчання способам релаксації. На рівні громад та влади важливим є сприяння залученості до благодійних ініціатив, які допомагають у формуванні соціальної згуртованості. Люди, які залучені до важливих та корисних справ, які відчують себе приналежними до груп зі схожими цінностями, будуть менш схильні до проявів агресивної поведінки.

Висновок. Проаналізовані поняття «агресивна поведінка», «профілактика агресивної поведінки», а також статистичні дані з відкритих джерел щодо збільшення проявів агресивної поведінки після початку повномасштабного вторгнення, дають можливість оцінити безпосередній вплив воєнних дій на життя та психоемоційний стан українців. Даний аналіз допоміг визначити основну проблематику та визначити основні напрямки профілактики агресивної поведінки українців в умовах повномасштабної війни. Нами було також визначено основну мету профілактичних інтервенцій, яка полягає у легалізації екологічних форм агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Slovo i Dilo. Кількість злочинів зі зброєю за три роки зросла в понад 40 разів – MBC. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/11/25/novyna/suspilstvo/kilkist-zlochyniv-zbroyeu-try-roky-zrosla-40-raziv-mvs> (дата звернення: 16.12.2024).
2. Скільки пар в Україні розлучилися за перше півріччя 2024-го: статистика шлюбів. Контракти.ua. URL: <https://kontrakty.ua/article/246347> (дата звернення: 16.12.2024).
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник: близько 2500 термінів. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
4. Качмар О. В. Вплив соціального макро- і мікросередовища на прояви агресивності особистості [Електронний ресурс] / О. В. Качмар // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2016. - Вип. 66. - С. 183-191. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2016_66_19 (дата звернення: 16.12.2024). – Назва з екрана.
5. Мойсеева О. Є. Психологічний аналіз проблеми агресії [Електронний ресурс] / О. Є. Мойсеева // Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. КПНУ імені Івана Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України – Київ, 2010. – Т. 7. – С. 444-454. – Режим доступу: <https://bit.ly/2m49G11> (дата звернення: 16.12.2024). – Назва з екрана.
6. ГУЦУЛЯК, Л. (2022). ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ. Ввічливість. Humanitas, (1), 22–28. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.1.4>
7. Коваленко І. НФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКИХ ОСВІТЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Імідж сучасного педагога. URL:<https://isp.pano.pl.ua/article/view/308128/301625> (дата звернення 16.12.2024)

Карповець М.В.,

*канд. філос.наук, доцент кафедри філософії та культурології,
директор Навчально-наукового інституту
соціально-гуманітарного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»*

АВТОБІОГРАФІЧНИЙ ПЕРФОРМАНС У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: ДО ПСИХОЛОГІЇ (САМО)РОЗУМІННЯ

Середовище сучасної вищої школи все більше вимагає застосування альтернативних, часто нетипових для класичної освіти методик, які б сприяли кращому засвоєнню матеріалу й особистісному розвитку студентів. Особливо це актуально в контексті психології розуміння, яке передбачає не тільки засвоєння й відтворення знання в чітко заданих межах, але й саморефлексію як спосіб глибинної когнітивної трансформації знання в досвід. Перформативні методики є одним із найновіших педагогічних і терапевтичних засобів, які завдяки своїй інтерактивності та діяльнісній природі здатні «пробудити» у студентів рефлексійні процеси. Важливо, що перформативні методики, які формують і обумовлюють освітній перформанс, можуть поєднувати інноваційні методи групової роботи, арт-терапії, ігрових технологій і пропонувати власні.

Автобіографічний перформанс є одним із різновидів перформансу, що часто використовується в сучасній терапії. Маючи мистецькі витоки (Джозеф Бойс, Алан Капроу, Марина Абрамович, Василь Бажай, Федір «Фрипуля» Тетянич тощо), автобіографічний перформанс спрямований на трансляцію життєвої історії (як правило, травматичної та драматичної) завдяки дії, мові та просторовій організації. Він є частиною перформативного зсуву в терапії, що передбачає «перехід від уявлення про дії до *реальних дій* (курсив авт.), від віртуальних, відтворених у розумі версій експерименту до реальних експериментів із пам'яттю» [4, р. 338]. Попри самореферентність автобіографічного перформансу, він обов'язково передбачає наявність аудиторії, що стає пасивним чи активним співучасником перформативної дії виконавця.

За цим же принципом автобіографічний перформанс використовують у наративній терапії, коли клієнт намагається розповісти, розіграти власну життєву історію терапевту чи аудиторії [3]. Як зазначає Рене Емуна, засновниця програми драматичної терапії Каліфорнійського інституту інтегральних досліджень, терапевтичний перформанс допомагає людям театральню «опрацювати» пережитий досвід [2, р. 14], сприяючи інтеграції особистого досвіду в соціальну сферу. Опираючись на досвід, пам'ять чи особисті теми, учасники під час розповідей часто залучають власне тіло через невербальну пластику або голос (наприклад, розповісти про своє дитинство у монологічній формі звернення до себе у певному віці); креативно використовують предмети, щоб створити певне повідомлення (наприклад, через запропоновані терапевтом предмети виразити свою життєву біографію або написати її на полотні); інших людей, які допомагають розповісти історію завдяки спільній спонтанній роботі. Важливо, що учасники автобіографічного перформансу долучаються до рефлексії,

можуть виявити певні закономірності в розповіді й запропонувати власні оцінки й бачення ситуації[1]. Так уможлиблюється не тільки оприявлення і розуміння власної історії, але й емоційне вивільнення та опанування нею, що дозволяє клієнтам отримати контроль над своїм минулим і теперішнім життям.

За подібним принципом може бути впроваджена методика автобіографічного перформансу в університеті, що також сприятиме кращому розумінню і саморозумінню. Передусім автобіографічний принцип розповіді сприяє індивідуалізованому засвоєнню матеріалу, що може більше вплинути на розуміння у форматі довготривалої пам'яті [3]. Коли студенти не просто технічно й відсторонено відтворюють матеріал, а намагаються його «пропустити» крізь власний досвід шляхом обміну розповідями з іншими, то це робить процес навчіння більш осмисленим, пережитим досвідом. Саме останнє відрізняє автобіографічний перформанс (як і будь-який педагогічний перформанс) від інших психолого-педагогічних методик, адже відтворення історії перед аудиторією робить її *практично видимою і значущою* для всіх учасників освітнього процесу. Це сприяє емпатії, довірі й соціалізації, що позитивно впливає на особисту мотивацію і формування життєвих сценаріїв у студентів.

Технічно автобіографічний перформанс може мати достатньо варіацій, але всі вони спрямовані на те, що студент повинен ділитися своїм когнітивним досвідом з іншими. Особливістю і часто вразливістю цієї методики є створення викладачем ситуації взаємної довіри між студентами, які мають безліч причин, щоб не довіряти один одному. Доволі дієвою може бути ситуація, коли викладач розпочне ділитися своєю історією, дозволяючи іншим долучитись до неї, сформувавши інтерес і довіру. У перформативному підході важливе значення мають методи арт-терапії, коли студентам пропонують спочатку візуалізувати свій досвід, відтворити його немовленнєвими способами (наприклад, зліпити із глини чи пластиліну скульптуру своїх страхів). У підсумку процес розуміння неминує стає процесом саморозуміння, внутрішньої рефлексії досвіду шляхом спільної перформативної дії.

Отже, автобіографічний перформанс, попри свою відносну інноваційність, є достатньо дієвим терапевтичним і педагогічним засобом, здатним перформативно актуалізувати і трансформувати особисті історії в глибинне розуміння. Останнє передбачає не тільки розуміння заданого матеріалу й формування необхідних компетентностей, але й розуміння власної ідентичності, що надалі сприятиме більш гармонійному професійному, соціальному та особистісному становленню студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bruhn A. Working with Autobiographical Memories in Therapy. Assessment and Treatment. New York, NY: Routledge, 2019. 128 p.
2. Emunah R. Acting for Real. Drama Therapy Process, Technique, and Performance. New York, NY: Routledge, 2019. 256 p.
3. Pendzik S., Emunah R., & Johnson, D. The Self in Performance: Autobiographical, Self-Revelatory, and Autoethnographic Forms of Therapeutic Theatre. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2016. 287 p.
4. Yaniv D. Don't Just Think There, Do Something: A Call for Action in Psychological Science. Arts Psychother., 2014. № 41. P. 336-342. doi: 10.1016/j.aip.2014.03.005.

Луцюк А.С.,
студент магістратури кафедри психології
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна
e-mail: alucuk444@gmail.com

МЕТОДИ САМОДОПОМОГИ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ ТРИВОГИ

Проблема методів самодопомоги при переживанні тривоги зараз є надзвичайно актуальною. Ми живемо в час війни, тож тривога – це простір, в якому ми зараз знаходимося постійно.

Перш ніж говорити про методи самодопомоги при переживанні тривоги, потрібно визначити, що таке «переживання». М. Папуча. виокремлює, на підставі роботи В. Дільтей, такі ознаки переживання:

- 1) переживання зв'язано завжди з теперішнім часом, навіть коли походить з минулого;
- 2) переживання - це якість реального часу, яка не може бути жорстко визначена;
- 3) переживання обумовлює структуру життя людини та пов'язано з цілепокладанням;
- 4) переживання - це єдність, аспекти якої пов'язані значенням або значимістю [3].

Переживання тривоги складне та багатогранне поняття, в якому наявні різні компоненти.

О. Галієва говорить про те, що багато дослідників розділяють поняття «тривога» та «тривожність» і констатує відсутність єдиного визначення. Дослідники виокремлюють ці два поняття на різних підставах: частина психологів чітко позначає їх схожість, а інші диференціюють за власними критеріями, що призводить до певної невизначеності у застосуванні термінів.

Авторка пропонує розмежовувати «тривога» і «тривожність»: переживання, які пов'язані з реальним не благополуччям у будь-якій сфері життя – тривога, та сталі відчуття тривоги – тривожність. Тривожність формують риси, властивості та особливості характеру [1].

М. Скворцова позначає, що тривожність, як властивість людини, робить її схильною до переживання цього стану у певних ситуаціях.

Більшість вчених характеризують стан тривоги як емоційний з відчуттям невизначеності, безнадійності та очікуванням. Також зазначають, що це є компонент стресу і може бути реакцією на фрустрацію. Тривога переживається комбінацією емоцій: сум, страх, сором, відчуття провини та частково злість. Організм реагує комплексом біохімічних, нейровегетативних, ендокринних процесів. Це відчуття в малих дозах активізує людину, але знаходження в цьому стані довго та навіть хронічно призводить до великих збоїв в роботі організму та суттєво впливає на якість життя.

Тому важливо розглядати та досліджувати методи самодопомоги в переживаннях тривоги. При переживанні тривоги людина має звернутися до спеціаліста, але не завжди вона знаходиться в тому стані або оточенні, щоб мати змогу це зробити.

Зараз розглянемо методи, які запропонувала Н. Рогозіна. Один з доказових методів самодопомоги – медитація, але не той варіант, що використовують в буддизмі, а техніка Майндфулнес. Цей підхід був сформований Джоном Кабат-Зінном. Головна задача

медитації спостереження за якимось об'єктом, це може бути: дихання, відчуття в тілі, звуки навколишнього середовища, візуальні об'єкти, думки. Важливо залишатися в моменті «тут і зараз» та не осуджувати.

Медитація це – достатньо новий метод, але вже засвідчив власну ефективність за результатами окремих досліджень. Окрім цього виду медитації ще практикують трансцендентну медитацію, Дзен-медитацію, Ом-медитацію. Звісно, вона не є заміником психотерапії, але вчить людину тримати фокус уваги на теперішньому моменті та за рахунок цього заспокоюватися [5].

Одним з ефективних методів є робота з тілом, коли людина займається фізичними навантаженнями. При цьому падає рівень кортизолу, який виробляється при постійній тривозі. Не обов'язково ходити в спортзал та годинами робити вправи, достатньо звичайної зарядки або ходіння на вулиці.

Ю. Панфілов та А. Герман зазначають, що фізичні вправи знижують рівень стресу. Також вони пропонують: дозволити зайнятися чимось, що не викликає відчуття стресу, а приносить задоволення; одина з їх рекомендацій це розправити плечі та зробити оберти головою; сформувані свої емоції словами, через я послання наприклад: «я відчуваю злість»; відпочити від соціальних мереж [4].

Підтримка близьких людей, друзів або родичів, має вплив на стан постійної тривоги. Коли людина в підтримуючому соціумі рівень напруги різко знижується. І. Леонова розглядає це в роботі про переживання внутрішньо переміщених осіб. Авторка виявила суб'єктивні чинники, які впливають на рівень самотності та підвищення тривоги: невротичність, дратівливість, емоційна лабільність, відкритість, свобода вибору, ставлення до авторитету, бездомність, а також особистісні досягнення [2].

Ще одним з методів зменшення тривоги є ведення щоденника: виділяти п'ять хвилин, щоб написати всі свої тривожні думки та розібрати, наскільки вони відповідають реальній ситуації. Потім це буде проходити автоматично під час мислення.

Дослідження методів самодопомоги у переживанні тривоги є актуальним у наш час в нашому суспільстві. Необхідно віднаходити нові методи або прийоми, складати їх комбінації, визначати їх ефективність, поширювати отримані знання, що надасть можливість багатьом людям підвищити якість життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». Психологія та соціальна робота, 2019. Випуск 1. С. 32-46.
2. Леонова І. М. Соціально-психологічні особливості переживання почуття самотності жінками - внутрішньо переміщеними особами. Журнал «Вчені записки», 2021. Т. 32 (71). Вип. 12021. С. 51-56.
3. Папуча М. В. Реальність переживання. Зб. XII міжнародної науково-практичної конференції, «людина та її реальність», 2022. С. 6-8.
4. Панфілов Ю. І., Герман А. В. Тривога як один із психологічних станів лідера. Журнал «Лідери ХХІ століття. Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій», 2020. С. 211-215.
5. Rogozina N. O. Вплив використання технік медитації за допомогою мобільного застосунку на рівень тривоги дорослих людей: системний огляд література. Магістерська робота, 2022.

Владислава МОРОЗ

*курсант н.г. СР-141 4 курсу,
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України
рядовий поліції*

*Науковий керівник: **Лопаєва Олена Миколаївна**
старша викладачка кафедри вогневої підготовки*

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Психологічна підготовка поліцейських є важливою складовою їх професійної діяльності, особливо в умовах необхідності застосування вогнепальної зброї. Адекватна готовність до використання зброї вимагає від поліцейського не лише фізичної підготовки, а й емоційної стійкості, стресостійкості та навичок прийняття рішень у критичних ситуаціях. У статті розглянуто основні аспекти психологічної підготовки поліцейських до застосування вогнепальної зброї, а також методи її вдосконалення.

Ситуації, в яких поліцейські вимушені використовувати вогнепальну зброю, є надзвичайно стресовими. Неправильна реакція або емоційна нестійкість можуть призвести до фатальних наслідків як для поліцейського, так і для оточуючих. Дослідження підтверджують, що формування психологічної готовності працівників поліції до виконання своїх обов'язків сприяє їхній ефективній діяльності у складних умовах [1].

Основні компоненти психологічної підготовки:

1. Формування стійкості до стресу:

У процесі підготовки поліцейських важливим є розвиток стійкості до стресу, що забезпечується шляхом тренінгів, симуляцій реальних ситуацій і навчання ефективним технікам контролю емоцій [2]. Згідно з дослідженнями Лопаєвої О.М., підготовка поліцейських має базуватися на моделюванні реальних умов, у яких необхідно застосовувати зброю, що дозволяє знижувати ризик панічних реакцій у реальних обставинах [3].

2. Розвиток прийняття рішень у критичних ситуаціях:

Ефективне прийняття рішень у ситуаціях, що вимагають застосування зброї, є ключовим аспектом психологічної підготовки. Це включає вивчення алгоритмів дій, що відповідають законодавству, а також сценаріїв, які допомагають поліцейському передбачити наслідки своїх дій [4].

3. Психологічна стійкість і адаптація до ризику:

Формування психологічної стійкості включає розвиток здатності до адаптації в умовах ризику та небезпеки. Під час навчання важливо використовувати спеціальні методи, які допомагають поліцейським залишатися зібраними та діяти раціонально навіть у найскладніших умовах [3].

4. Розвиток морально-етичних якостей

Окрім технічних і психологічних аспектів, важливо враховувати морально-етичну складову. Знання правових норм і дотримання принципу пропорційності у застосуванні сили є основою для збереження довіри суспільства до поліції [5].

- Симуляційне навчання: Використання симуляторів дозволяє моделювати реальні ситуації без загрози життю, що допомагає поліцейським набути досвіду реагування на загрозливі ситуації [1].

- Індивідуальна психологічна підготовка: Психологічні тренінги, медитації та навчання релаксаційним технікам сприяють розвитку емоційної стійкості.

- Групові заняття: Робота в команді дозволяє розвивати навички взаємодії та підтримки у стресових ситуаціях.

Психологічна підготовка поліцейських до застосування вогнепальної зброї є важливою складовою їх професійної діяльності. Її ефективність залежить від комплексного підходу, що включає навчання стресостійкості, розвитку морально-етичних якостей та вдосконалення навичок прийняття рішень. Застосування сучасних методів підготовки дозволить підвищити рівень професійної компетентності працівників поліції та мінімізувати ризики, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 4. Превентивна діяльність поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід / Лопасєва О.М. DOI:10.31733/2078-3566-2018-6-82-85.

2. Гулевич М.В. Психологічні аспекти готовності працівників поліції до виконання службових обов'язків. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 1.

3. Лопасєва О.М. Особливості формування психологічної стійкості і готовності працівників поліції у процесі навчання з вогневої підготовки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 4. DOI:10.31733/2078-3566-2018-6-82-85.

4. Коломієць О.В. Психологічні основи роботи поліцейських в умовах екстремальних ситуацій. Київ: Академія МВС України, 2020.

5. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.

Сивак Петро Миколайович
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
2 курсу
спеціальності 053 «психологія»
Науковий керівник: Петrenchенко Світлана Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи

Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна»,
м. Хмельницький, Україна.

МОТИВАЦІЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ВІДВІДУВАЧІВ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ СПОРТИВНОЇ ШКОЛИ.

Мотивація до фізичної активності серед дітей та підлітків є важливим аспектом сучасного суспільства, оскільки фізичне навантаження має провідне значення для формування здорового способу життя. Вітак, актуальність теми мотивації фізичної активності відвідувачів дитячо-юнацької спортивної школи (далі - ДЮСШ) зумовлена сучасними тенденціями зниження такої активності серед юнацтва. Дитячо-юнацькі спортивні школи виконують ключову роль у залученні молоді до спорту. Проте рівень зацікавленості дітей у заняттях фізичною активністю залежить від багатьох чинників, які визначають їхню мотивацію. Теоретичний і практичний аспект мотивації, допомагають зрозуміти психологічні механізми поведінки та створювати ефективні інструменти для популяризації фізичної культури.

Насамперед, пропонуємо розібратись із значенням мотивації. Термін походить від латинського слов «motivus», що в перекладі означає «фрушійний». Отож, мотивація — це внутрішній чи зовнішній стимул, який спонукає людину до дії, спрямованої на досягнення конкретної мети [1, с. 48]. У контексті досліджуваної нами теми мотивація є важливим фактором, який визначає залученість до спортивних занять, та успіх у досягненні результатів. Науковці виділяють декілька типів мотивації, які впливають на відвідувачів ДЮСШ: внутрішню, що проявляється у задоволенні від процесу тренувань, можливості самореалізуватися та зовнішню, що полягає у визнанні серед однолітків, підтримці з боку оточуючих та можливості отримувати винагороди [2]. Дослідження П. Кулика показує, що основними мотивами молоді є бажання досягти успіху, покращити фізичний стан, а також отримати позитивну оцінку з боку тренера та ровесників [2, с. 86]. Згідно з поглядами Л. Виготського, розвиток мотивації значною мірою залежить від соціального середовища, у якому знаходиться людина. Для учнів ДЮСШ таким середовищем є їхні однолітки, тренери та родина [3]. Взаємодія цих факторів формує цілісну систему стимулів.

На нашу думку, головними аспектами, що формують мотивацію у занятті фізичною активністю і відвідуванням уроків фізичної культури у закладах освіти є насамперед врахування інтересів та уподобань щодо виду активності та здатність вчителя чи тренера

створювати сприятливу атмосферу на тренуваннях, підтримувати інтерес до занять і підсилювати внутрішні стимули учнів. На підтвердження наших слів можемо навести дослідження, які показують, що відсутність зацікавленості на уроках, відповідно і змісту уроків фізичної культури, характерна для 20–25 % школярів [4]. Причиною цього, як зазначають дослідники є незадоволеність змістом уроку фізичної культури, та неврахування потребово-мотиваційних пріоритетів учнів у виборі засобів фізичної культури. Від 16 до 56 % школярів 6–9-х класів стверджують, що вчителі не проводять опитування про види спорту та форми їх проведення на уроці фізичної культури.

З вищенаведеного дослідження можемо зробити висновок, що розвиток мотивації до заняття спортом серед молоді потребує інтегрованого підходу, який передбачав би низку важливих змін. Насамперед необхідно підвищити кваліфікацію тренерів та вчителів фізичної культури, оскільки кваліфікований персонал здатний не лише ефективно проводити тренування, але й зацікавлювати дітей до занять спортом. По-друге, варто створити умови для занять, зокрема забезпечити школи та спортивні секції необхідним різноманітним обладнанням, для того аби у дітей був вибір. По-третє, індивідуалізовано підходити до тренувального процесу, який би враховував особистісні потреби та здібності кожного учня. По-четверте, важливо розвивати співпрацю між школами, спортивними клубами та дитячо-юнацькими спортивними школами, що дозволить розширити можливості для участі дітей у різних видах спорту. Крім того, варто залучати сучасні методики та технології у викладанні, популяризувати спорт серед молоді через масові спортивні заходи, які організовуються на базі шкіл чи спортивних секцій, це може стати ефективним інструментом для залучення молоді до активного способу життя.

Отож резюмуючи все вище написане, варто наголосити що формування мотивації до фізичної активності у дітей є багатофакторним процесом, який потребує комплексного підходу. Створення належних умов для занять спортом, підвищення кваліфікації тренерів, врахування інтересів дітей та їх активна співпраця з батьками здатні забезпечити сталий інтерес до фізичної активності та сприяти вихованню здорового покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кулик П. Психологічні аспекти мотивації у спорті. Київ: Наукова думка, 2017. 168 с.
2. Ребрик В. Основи спортивної психології. Львів: Світ, 2015. 240 с.
3. Виготський Л. Психологія розвитку дитини. Київ: Видавництво Академії наук, 2014. 198 с.
4. Безверхня ГВ, Цибульська ВВ, Гончар ГІ. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів та студентів [монографія]. Умань: ВПЦ «Візаві»; 2016. 223 с.

Струнь Анастасія Олегівна
здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
Науковий керівник: Школьник Олена Ігорівна
практичний психолог, асистент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПСИХОЛОГІЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Міжособистісне спілкування є основною формою соціальної взаємодії, в якій задіяні двоє або більше людей. Зазначений тип комунікації спрямований на встановлення психологічного контакту і формування відносин між учасниками. Така взаємодія може відбуватися як за допомогою мовленнєвих, так і немовленнєвих засобів, зокрема, невербальної комунікації, яка, за дослідженнями Альберта Майєрбіана, складає до 55% впливу в процесі спілкування. Це включає міміку, жорсткість, тон голосу і просторову поведінку, що змінює важливу роль у встановленому контакті та взаєморозумінні між співрозмовниками [4]. Щоб взаємодію можна було віднести до міжособистісної комунікації, вона повинна відповідати ряду критеріїв. По-перше, учасники повинні бути в невеликій кількості (зазвичай 2-3 людини), що сприяє більш ефективній взаємодії. По-друге, спілкування має проходити в межах просторової простору, щоб забезпечити захист зв'язку в реальному часі. Така взаємодія часто відбувається в межах особистих стосунків, де партнери враховують емоційний стан, особистісні характеристики та унікальність співрозмовника [5].

Відповідно до класифікацій, можна виділити дві основні форми міжособистісного спілкування: модальне та дистальне [3]. Модальне спілкування передбачає, що головна програма є інстальованим психологічним контактом і взаєморозумінням між співрозмовниками. Такий тип спілкування має характер самостійної взаємодії, тому учасники не хочуть вплинути на думки чи дії партнера. Натомість, дистальне спілкування має на меті переконання або зміну поведінки іншого учасника, що часто супроводжується бажанням здійснити емоційний чи інформаційний вплив.

Щодо рівнів міжособистісного спілкування, Головаха і Паніна визначили такі основні рівні:

- Ритуальний або соціально-рольовий рівень — це поверхнева взаємодія, де кожен учасник виконує певну роль, яка очікується в конкретному соціальному контексті. Таке спілкування часто носить формальний, анонімний характер.
- Діловий або маніпулятивний рівень — тут основним призначенням є організація співпраці або досягнення певної практичної мети. Така взаємодія характеризується відстороненістю, спрямованістю на результати діяльності.

1. Інтимно-особистісний рівень — у такому спілкуванні акцент робиться на емоційну близькість, співчуття та взаєморозуміння. Цей є найбільшим, оскільки рівень його спрямованості на задоволення потреб у психологічній підтримці та розумінні [2].

Функції міжособистісного спілкування можна класифікувати за критерієм мети.

- Контактна функція — встановлення взаємозв'язку і готовності до сприйняття повідомлень.
- Інформаційна функція — обмін повідомленнями і знаннями.
- Спонукальна функція — стимуляція дії співрозмовника для досягнення певних результатів.
- Координаційна функція — узгодження дій між учасниками для ефективної співпраці.
- Функція розуміння — адекватне сприйняття і тлумачення змісту повідомлення.
- Емотивна функція — виклик або зміна емоційних станів учасників.
- Функція встановлення відносин — визначення місця кожного в системі ролей і стосунків.
- Функція впливу — зміна поведінки або постановка співрозмовника [1].

Процес комунікації не завжди проходить гладко. Фізичні та психологічні бар'єри можуть впливати на ефективність взаємодії. Фізичні завади, як-от шум або несприятливе середовище, ускладнюють сприйняття інформації, тоді як психологічні бар'єри, наприклад, низька самооцінка або сильне емоційне збудження, можуть викривляти сприйняття інформації. У спілкуванні також інші стереотипи, які впливають на перше враження про співрозмовника, як, наприклад, стереотип статусу або зовнішності.

Існують різні моделі, які описують процес міжособистісного спілкування. Лінійна модель комунікації описує її як односторонній процес передачі повідомлення від відправника до одержувача. Однак ця модель виявляється обмеженою для опису більш складних взаємодій. Інтерактивна модель додає зворотний зв'язок, що дозволяє зрозуміти, як учасники спілкування можуть обмінюватися ролями. Найбільш повна є транзакційна модель, яка представляє спілкування як безперервний процес взаємного обміну повідомленнями, де кожен учасник одночасно може бути і відправником, і одержувачем [6].

Отже, як висновок міжособистісне спілкування є багатограним процесом, який охоплює різні форми і рівні взаємодії. Воно є ключовим для формування соціальних і психологічних зв'язків між людьми. Ефективне спілкування вимагає врахування як вербальних, так і невербальних аспектів, а також усвідомлення можливих бар'єрів. Моделі комунікації допомагають краще зрозуміти цей процес і оптимізувати його в різних соціальних і особистісних контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. В.А. Кручек ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ. Навчальний посібник. Київ. 2011
2. Е.І. Головах, Н.В. Панін. Психологія людського взаєморозуміння. Київ. С.189
3. Л. В. Засєкіна, Т. В. Пастрик ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ТА МІЖОСОВОБОВЕ СПІЛКУВАННЯ Навчальний посібник. Луцьк. 2013.
4. О.П. Сергієнкова. Засоби та функції спілкування URL: <https://westudents.com.ua/glavy/77449-zasobi-ta-funkts-splkuvannya.html>
5. ОСНОВНІ ФОРМИ МІЖОСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/15/visnuk_11.pdf
6. СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a660fc1-4dec-489b-8966-6d607ffe96ba/content>

Тулуман Ольга

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Україна

E-mail: olgatuluman@ukr.net

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

У публікації розкрито поняття «особистісна криза». В ході дослідження проаналізовано два підходи до подолання особистісної кризи в умовах військового стану. Автор наголошує, що подолання кризи потребує застосування форм і методів психологічної самодопомоги, які спрямовані на задоволення базових потреб особистості, розвиток емоційної стійкості та формування внутрішніх ресурсів для адаптації до складних життєвих умов.

Ключові слова: *особистісна криза, психологічна самодопомога, подолання особистісної кризи.*

The publication reveals the concept of "personal crisis." The study analyzes two approaches to overcoming a personal crisis under martial law conditions. The author emphasizes that overcoming a crisis requires the application of forms and methods of psychological self-help, aimed at meeting the individual's basic needs, developing emotional resilience, and building internal resources to adapt to challenging life circumstances.

Keywords: *personal crisis, psychological self-help, overcoming personal crisis.*

Постановка проблеми, її актуальність.

Сьогодні українці, які проживають в умовах війни, стикаються з гострими особистісними кризами, викликаними постійним стресом, тривогою та почуттям невизначеності. Військовий стан створює ситуацію, коли небезпека і страх стають постійними супутниками життя, незалежно від місця перебування: в Україні чи за кордоном, на окупованих чи звільнених територіях. У таких умовах виникає нагальна потреба в опануванні форм і методів психологічної самодопомоги, які допоможуть долати кризові стани, підтримувати психічну рівновагу і зберігати емоційну стійкість. Актуальність вивчення цієї проблеми зумовлена необхідністю адаптації до складних життєвих реалій та пошуку ефективних способів подолання особистісної кризи.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій.

Концепція психологічної самодопомоги має глибокі наукові корені та пов'язана з дослідженнями, які розглядають механізми подолання особистісних криз та стресових станів. Значний внесок у вивчення цього питання зробили зарубіжні науковці, зокрема: С. Peterson, М.Е.Р. Seligman (теорія стійкості та позитивної психології), А. Lazarus (когнітивно-поведінковий підхід до управління стресом), R. Tedeschi та L.G. Calhoun (концепція посттравматичного зростання), G.A. Bonanno (дослідження адаптації до стресу) та інші. Їхні роботи досліджують методи подолання кризових станів, формування стресостійкості та способи підтримки психічної рівноваги в умовах тривалого стресу.

Серед українських дослідників, які зосередилися на проблемах кризової психології та методах самодопомоги, варто відзначити роботи Л. Карамушки, О. Тімченко, Т. Яценко,

Н. Чепелевої, С. Максименка та інших. Їхні дослідження є важливими для розуміння особливостей психологічної самодопомоги в умовах військового стану.

Мета статті – визначити сутність та особливості форм і методів психологічної самодопомоги як ефективного засобу подолання особистісної кризи в умовах військового стану.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розглянемо сутність поняття «Особистісна криза».

Особистісна криза — це психологічний стан, що виникає у ситуаціях значного стресу чи травми, які впливають на життєві цінності, орієнтири й здатність до адаптації. У періоди воєнного стану криза може супроводжуватися емоційним виснаженням, тривожністю, втратою сенсу життя та соціальною ізоляцією [1].

Особистісна криза — це динамічне явище, яке може мати як деструктивні наслідки, так і бути ресурсом для розвитку. Вона часто стає переломним моментом, коли людина повинна знайти нові способи адаптації до змін та мобілізувати власні ресурси для подолання стресу [2].

Методи психологічної самодопомоги є основою для подолання кризових станів, зокрема в умовах військових дій. Вони охоплюють різноманітні практики, спрямовані на стабілізацію емоційного стану, зниження рівня стресу, а також формування стійкості до нових викликів [3].

Тож, в умовах підвищеного рівня стресу соціуму для особистості важливо вміти надати собі психологічну допомогу. Подолання особистісної кризи є складним багатогранним процесом, що потребує комплексного підходу. Сучасні дослідження наголошують на важливості впровадження методів психологічної самодопомоги, які базуються на внутрішніх ресурсах людини та сприяють її адаптації до стресових умов. Одним із ключових підходів є застосування методів тілесно-орієнтованої терапії. Наприклад, техніки прогресивної м'язової релаксації, глибокого дихання або так звана техніка «обійми метелика» сприяють зниженню рівня тривожності, стабілізації психоемоційного стану та поверненню контролю над тілесними реакціями на стрес [2].

Особливу роль у подоланні кризи відіграє робота з когнітивними установками. У стресових ситуаціях, характерних для кризових станів, людина нерідко стикається з деструктивними, негативними думками, що загострюють її емоційний стан. Ефективним методом є переосмислення цих установок, заміна їх на більш реалістичні та позитивні. Так, орієнтація на короткострокові досяжні цілі дозволяє уникнути почуття безвиході та сприяє формуванню позитивного погляду на ситуацію [1].

Формування життєстійкості є ще одним ключовим компонентом у подоланні криз. Життєстійкість розглядається як здатність людини адаптуватися до змін, знаходити сенс навіть у найскладніших умовах та використовувати кризові обставини для особистісного розвитку. Дослідники Мушкевич М. І., Чагарна С. Є підкреслюють, що розвинена життєстійкість допомагає не лише впоратися зі стресом, але й сприяє довгостроковому збереженню психічного здоров'я [3].

Не менш важливою є фізична активність, яка позитивно впливає на психоемоційний стан через активізацію вироблення ендорфінів. Регулярні фізичні вправи, такі як ходьба, біг чи навіть легкі тренування вдома, сприяють стабілізації настрою та загальному покращенню самопочуття, що особливо актуально у кризових ситуаціях [2].

Соціальна підтримка також відіграє важливу роль. Людина, яка відчуває підтримку зі сторони близьких або спільнот, легше адаптується до нових реалій. Хоча акцент у самопомозі ставиться на особистісні ресурси, взаємодія з іншими людьми забезпечує додаткове відчуття безпеки й спільності, що сприяє зниженню почуття ізоляції [1].

Дослідники також пропонують п'ятиетапну модель самопомоги, яка передбачає поступове відновлення емоційного стану. На першому етапі людина має усвідомити свій стан та його причини. Далі проводиться аналіз доступних ресурсів — як внутрішніх, так і зовнішніх. Наступним етапом є розробка плану дій, який включає досяжні короткострокові цілі. Після цього йде активація — здійснення конкретних кроків, що сприяють стабілізації стану. Завершальним етапом є рефлексія, тобто аналіз пережитого досвіду і формування нового сенсу життя [2].

Умови воєнного стану додають специфічності процесу подолання кризи. Людина часто перебуває в умовах обмежених ресурсів та підвищеного ризику, що робить самопомогу особливо важливою. У таких ситуаціях акцент зміщується на адаптацію до нових умов життя, мобілізацію внутрішніх сил і поступове відновлення психоемоційної рівноваги [1].

Висновок. Методи психологічної самопомоги є важливим інструментом для подолання особистісної кризи в умовах воєнного стану. Використання релаксаційних технік, когнітивної реструктуризації, фізичної активності, формування життєстійкості та соціальної підтримки сприяє зниженню рівня стресу, адаптації до нових обставин та відновленню внутрішньої рівноваги. Завдяки застосуванню цих методів людина отримує можливість не лише справлятися з кризою, але й використовувати її як ресурс для власного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басенко О. Е. Психосоціальні передумови розвитку життєстійкості у підлітків в умовах воєнного конфлікту. *Український психологічний журнал*, 2019. №2. С. 27–48. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/798a25b2-8052-4c57-9c42-17847d6b8520>
2. Чижевський, С., Колесніченко, О., & Бондаренко, О. (2022). Актуальні проблеми розвитку системи психологічної реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій. *Честь і закон*. Т. 81, № 2. С. 139-149. <http://chiz.nangu.edu.ua/article/view/263832/260094>
3. Мушкевич М. І., Чагарна С. Є. *Основи психотерапії: навч. посіб.* Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 420 с.

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Голотюк Микола Віталійович

к.т.н., доцент кафедри агроінженерії

Пилипака Тарас Сергійович

к.т.н., доцент кафедри агроінженерії

Валецька Оксана Вікторівна

к.с/г.н., доцент кафедри агроінженерії

*Національний університет
водного господарства та природокористування,
м.Рівне, Україна*

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЗБЕРІГАННЯ ТА ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Сільське господарство є однією з основних галузей економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку країни. Ефективність агропромислового комплексу значною мірою залежить від оптимізації процесів зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Традиційні методи, що використовуються для виконання цих завдань, часто супроводжуються значними втратами продукції, високими витратами праці та енергії. У зв'язку з цим автоматизація стає ключовим фактором для підвищення ефективності та якості цих процесів.

Сучасні автоматизовані склади забезпечують контроль за умовами зберігання, зокрема температурою, вологістю, рівнем освітлення та концентрацією газів. Використання сенсорів дозволяє в режимі реального часу отримувати інформацію про стан продукції та оперативно реагувати на відхилення від нормальних параметрів [1, 2, 3].

Автоматизація процесів зберігання та переробки сільськогосподарської продукції включає в себе широке застосування сучасних технологій для забезпечення високої ефективності виробничих процесів, зниження втрат продукції та покращення її якості. Одним із важливих аспектів автоматизації є впровадження систем контролю умов зберігання, які здатні забезпечити оптимальні параметри температури, вологості та вентиляції. Завдяки використанню таких систем втрати продукції значно скорочуються, а її якість залишається стабільною протягом усього періоду зберігання. Наприклад, на сучасних елеваторах активно використовуються автоматизовані системи клімат-контролю, що базуються на сенсорах температури та вологості, системах вентиляції та програмному забезпеченні для аналізу даних у реальному часі. Це дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни умов та підтримувати оптимальні параметри для зберігання зерна [4, 5].

Що стосується переробки, то тут також активно застосовуються роботизовані технології, які дозволяють автоматизувати процеси сортування, миття, сушіння, подрібнення та пакування. Такі системи забезпечують не лише високу продуктивність, але й стабільність якості готової продукції. Роботизовані сортувальні лінії, наприклад,

використовують технології машинного зору для ідентифікації та сортування продукції за розміром, кольором чи іншими характеристиками. Це значно знижує ймовірність людських помилок та збільшує точність процесу.

Важливим напрямом є інтеграція інноваційних рішень, таких як Інтернет речей (IoT) та штучний інтелект (ШІ). Ці технології дозволяють створювати інтегровані системи, які здатні працювати у реальному часі, аналізувати великі обсяги даних та надавати рекомендації щодо оптимізації процесів. Наприклад, сенсори IoT можуть збирати дані про стан обладнання, параметри зберігання чи переробки, а алгоритми ШІ можуть аналізувати ці дані для виявлення можливих відхилень або для прогнозування ефективності роботи системи. Це дозволяє не лише забезпечити високий рівень автоматизації, але й досягти значної економії ресурсів.

У контексті розвитку автоматизації важливим є також впровадження відновлюваних джерел енергії для забезпечення роботи автоматизованих систем. Сонячні панелі та вітрові установки стають невід'ємною частиною сучасного агропромислового комплексу, що дозволяє знизити залежність від традиційних джерел енергії та зменшити витрати.

Автоматизація процесів зберігання та переробки сільськогосподарської продукції має також значний соціальний вплив. Зменшення фізичного навантаження на працівників, зниження ризику травматизму, створення нових робочих місць для кваліфікованих фахівців у галузі обслуговування автоматизованих систем - усе це сприяє підвищенню привабливості роботи в аграрному секторі.

Автоматизація процесів зберігання та переробки сільськогосподарської продукції є ключовим етапом модернізації агропромислового комплексу України. Вона дозволяє зменшити втрати продукції, забезпечити стабільну якість, скоротити витрати та підвищити ефективність виробництва. Інтеграція сучасних технологій, таких як IoT та ШІ, відкриває нові можливості для автоматизації, роблячи агропромисловість більш стійкою та конкурентоспроможною. Водночас важливим завданням залишається впровадження відновлюваних джерел енергії, що сприятиме екологічній стабільності галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Smith J., Johnson T. Smart Farming Technologies and Their Applications in Agriculture. – London: Springer, 2022. – 430 p.
2. Іванов І. І., Петров П. П. Автоматизація технологічних процесів у сільськогосподарському виробництві. – Київ: Аграрна наука, 2020. – 356 с.
3. Holotiuk M.V. Ensuring the efficiency of the system of technical maintenance and repair of transport and technological mashines / Holotiuk M.V., Shymko A.V., Shovkomyd O.V., Martyniuk V.L. // The Archives of Automotive Engineering – Archiwum Motoryzacji Vol. 99, No. 1, 2023, pp. 5–17.
4. До питання моделювання надійності сільськогосподарських машин О.О. Налобіна, О.З. Бундза, М.В. Голотюк, А.В. Шимко, В.С. Пуць, В.Л. Мартинюк / Міжвузівський збірник «НАУКОВІ НОТАТКИ». Луцьк, 2024, №77. С. 51-55.
6. Мельничук О. А., Тарасов В. І. Алгоритми штучного інтелекту для контролю процесів зберігання продукції. // Інформаційні технології в АПК. – 2021. – № 3. – С. 45–50.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Мирошніченко Валентина Сергіївна
здобувачка фахової передвищої освіти
за спеціальністю 231 Соціальна робота
Науковий керівник: *Ручко Людмила Миколаївна*
викладач вищої категорії, старший викладач

Відокремлений структурний підрозділ
«Роменський фаховий коледж
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана»,
Україна

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

У сучасному світі, який характеризується стрімкою глобалізацією, міжкультурна комунікація стає однією з ключових сфер, що визначає успішність взаємодії між представниками різних культур. Глобальні соціальні процеси, такі як міграція, урбанізація, мультикультурне збагачення суспільств, створюють необхідність інтеграції різних етнічних, релігійних та соціальних груп. Ці зміни суттєво впливають на всі сфери життєдіяльності, включаючи соціальну роботу, яка покликана забезпечувати підтримку та сприяти розв'язанню проблем різних категорій населення.

Соціальні працівники все частіше стикаються з викликами, що вимагають врахування культурного контексту при взаємодії з клієнтами. У таких умовах міжкультурна комунікація стає важливим інструментом не лише для ефективного спілкування, але й для створення умов толерантності, запобігання дискримінації, вирішення конфліктів та досягнення соціальної гармонії.

Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, що визначають спосіб життя, поведінку, вірування, мову та традиції певної спільноти. Вона формує світогляд і систему цінностей кожної людини. Культурна ідентичність – це відчуття приналежності до певної культури, яке проявляється у способах мислення, поведінки, комунікації та самовизначення. Вона є ключовим аспектом міжкультурної комунікації, оскільки допомагає кожному зрозуміти власні корені та унікальність, а також сприяє відкритості до інших культур. У міжкультурній комунікації культурна ідентичність відіграє роль основи для діалогу та взаєморозуміння [3, с. 12-13, 74].

Міжкультурна комунікація – це процес взаємодії між представниками різних культур, що базується на обміні ідеями, досвідом, цінностями та символами. Цей процес є багатовимірним і включає не лише вербальну, а й невербальну комунікацію, що потребує врахування культурного контексту. Особливостями міжкультурної комунікації є її складність, залежність від толерантності, відкритості до нових знань і здатності до адаптації. Вона має на меті подолання бар'єрів у спілкуванні, які можуть виникати через стереотипи, упередження чи різницю у світогляді [1].

Концепції культурного релятивізму та етноцентризму пропонують різні підходи до сприйняття культурного різноманіття. Культурний релятивізм визнає рівноцінність усіх культур і заохочує до розуміння їх унікальності без оцінювання через призму власної культури. Він сприяє ефективній міжкультурній комунікації, адже допомагає уникати упереджень і конфліктів. Натомість етноцентризм базується на переконанні у перевазі власної культури над іншими, що часто призводить до культурних конфліктів, ізоляції та зниження рівня довіри між учасниками комунікації [3, с. 79-82].

Міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у професійній підготовці соціальних працівників, адже їхня діяльність передбачає взаємодію з клієнтами різного етнічного та культурного походження. Соціальні працівники, які володіють міжкультурною компетентністю, здатні ефективніше налагоджувати контакт із клієнтами, уникати непорозумінь і забезпечувати якісний супровід. Освіта в галузі міжкультурної комунікації допомагає майбутнім фахівцям розвивати навички толерантності, емпатії та культурної чутливості, що є основою професійного підходу до соціальної роботи.

Розвиток міжкультурної компетентності соціальних працівників потребує впровадження спеціалізованих методів. До них належать тренінги з міжкультурної комунікації, вивчення культурної специфіки різних етнічних груп, аналіз конкретних практичних ситуацій, участь у культурних обмінах та практичних вправах на розвиток навичок ефективної комунікації. Також важливою частиною є формування навичок критичного мислення, що дозволяє уникати стереотипного сприйняття інших культур [2].

Робота з представниками національних меншин вимагає врахування їхніх культурних, мовних, релігійних та інших особливостей. Соціальний працівник повинен сприяти інтеграції меншин у суспільство, забезпечуючи при цьому їхнє право на збереження власної ідентичності. Важливим є також врахування специфіки кожної спільноти, щоб уникнути нав'язування загальних рішень і забезпечити індивідуальний підхід [4].

Робота з мігрантами є особливо складною через мовні бар'єри, культурні розбіжності, відсутність соціальної підтримки та стигматизацію з боку суспільства. Для ефективної соціальної роботи з мігрантами необхідно розробляти програми адаптації, які включають мовне навчання, правову підтримку, культурну інтеграцію та доступ до соціальних ресурсів. Соціальний працівник повинен бути посередником між мігрантами та суспільством, сприяючи їхньому взаємному прийняттю та інтеграції [5].

Практичні аспекти міжкультурної комунікації в поліетнічному середовищі включають налагодження діалогу між представниками різних культур, створення умов для співпраці та взаємодії, а також запобігання культурним конфліктам. Особливу увагу слід приділяти роботі з молоддю, яка є найбільш відкритою до міжкультурного діалогу та здатною стати рушієм змін у суспільстві.

Правова міжкультурна комунікація забезпечує рівність прав для всіх учасників суспільного життя, незалежно від їхнього культурного походження. Вона вимагає від соціальних працівників знань міжнародного та національного законодавства, що регулює права меншин, а також навичок у правовому консультуванні в міжкультурному контексті.

Висновок. Міжкультурна комунікація відіграє важливу роль у сучасному світі, сприяючи інтеграції, взаєморозумінню та гармонії між різними культурами. У сфері соціальної роботи вона є ключовим інструментом для забезпечення ефективної підтримки клієнтів різного етнічного, релігійного чи соціального походження. Володіння міжкультурною компетентністю дозволяє соціальним працівникам долати бар'єри у

спілкуванні, запобігати конфліктам та сприяти культурній інтеграції. Для успішного розвитку цієї компетентності необхідно впроваджувати спеціалізовані освітні програми, практичні тренінги та підходи, орієнтовані на критичне мислення й толерантність. Таким чином, міжкультурна комунікація є невід'ємною складовою професійного підходу до соціальної роботи в умовах глобалізації та культурного різноманіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

2. Загороднова В. Ф. Міжкультурна комунікація як галузь наукового знання і навчальна дисципліна. Лінгвістика. 2018. № 1. С. 174-185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ling_2018_1_20
3. Костик Л. Б., Доскач С. С., Батринчук З. Р., Платаш Л. Б. Міжкультурна комунікація у процесі професійної підготовки майбутніх психологів та педагогів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 76 (2). С. 81-87. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2021_76\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2021_76(2)_16)
4. Культурологія: теорія та історія культури : навч. посіб. Видання 3-тє, перероб. та доп. / За ред. І. І. Тюрменко. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 370 с. URL: <https://tinyurl.com/246lmo7x>
5. Ляшко М. М. Національна меншина як об'єкт соціальної роботи: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2023. Вип. 1. С. 106-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2023_1_22
6. Моргай Л. А. Особливості роботи соціального працівника з мігрантами. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 33(2). С. 98-101. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2021_33\(2\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2021_33(2)_21)

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

N. Maksimova,

*MSc IT, PhD Candidate, Design Automation Department,
Kharkiv National University of Radio Electronics (NURE)
Adjunct Professor, Department of Information Technology and
Digital Forensics, College of Arts and Sciences,
Niagara University, Ontario
nmaximova@hotmail.com*

V.I. Hahanov,

*Chief Researcher, Design Automation Department,
Chairman of the Specialized Academic Council,
Senior Member of IEEE, Doctor of Science, Professor
vladimir.hahanov@nure.ua*

THE REPRESENTATION OF SPACE, TIME, AND PARALLEL PROCESSES THROUGH THE LOGICAL VECTOR GRAPH THEORY FOR MODELING

Introduction Modern science and technology demand new approaches and redefinitions of space, time, and events. Space and time are fundamental categories that describe the structure of reality. Traditionally, space is perceived as a three-dimensional “container” and time as a linear flow.

Space as a Multidimensional Structure

- **Classical Perspective:** From Descartes to Newton, space was considered an absolute, static framework for objects and events.
- **Modern Concepts:** In Einstein’s general relativity, space and time form a unified four-dimensional structure, space-time, which dynamically interacts with matter and energy.
- **Multidimensionality:** String theory and modern physics propose additional dimensions beyond human perception, essential for explaining parallel processes.

Time as a Nonlinear Flow

- **Traditional View:** Classical physics treats time as linear and absolute, moving forward at a constant rate.
- **Relativity and Time:** Einstein demonstrated that time is relative, influenced by an observer’s velocity and gravitational fields. Under specific conditions, time may slow or even “stop.”
- **Digital Time:** In the digital realm, time becomes nonlinear—past, present, and future coexist and are accessible at any moment.

Digital Space Digital environments redefine classical spatial concepts. The internet creates virtual spaces unconstrained by physical limitations, accessible from anywhere.

Graph Theory and Its Role in Modeling Space, Time, and Events

Graph structures are powerful tools for modeling not only space and time but also events that emerge from system state changes. By representing space and time as coordinates, graphs capture system dynamics and event progression.

Intelligent Computational Mechanisms Combining deterministic and probabilistic AI algorithms with graph representation enhances the modeling of event probabilities [19]. For instance, dynamic systems interacting with external environments can be modeled as graphs where nodes represent states at specific times, and edges reflect relationships or transitions based on evolving conditions [3][4].

Contemporary Graph Theories and Their Modeling Potential

1. **Space and Time in Philosophy** In the virtual world, space is a network of data, users, and systems, while time is defined by information processing events rather than physical occurrences. These redefinitions necessitate novel philosophical approaches to cyber-physical spaces.

2. **Dynamic Graphs** Dynamic graphs allow the modeling of systems where interconnections evolve. They find applications in biology, social networks, and real-time scenarios where parameters rapidly change [6][7].

3. **Timestamped Graphs** Timestamped graphs track event evolution, essential for multitasking processes. Each element carries a temporal marker, enabling precise monitoring of system dynamics. Applications range from project management to risk analysis [8][9].

4. **Multidimensional Graphs** These graphs model systems with multiple parameters per element, suitable for decision-making scenarios involving complex interdependencies. They reflect real-world uncertainties and risks, aiding in comprehensive situation analysis [10][11].

5. **Bounded Graphs** Bounded graphs are tailored for systems with constrained state transitions, facilitating analysis in domains like cybersecurity and automated control. These models ensure process consistency and minimize undesired outcomes [12].

6. **Graph Theory in AI and Machine Learning** Graphs support neural network construction, where nodes represent data elements and edges describe interdependencies. They solve tasks from data classification to future event prediction, enabling decision-making in dynamic environments [13][14].

7. **Parallel Modeling and Probabilistic States** Parallel modeling considers simultaneous event developments, essential in real-world scenarios with interacting processes. Probabilistic graphs incorporate uncertainty, supporting risk analysis and decision-making under unpredictable conditions [15][16].

Conclusion Graph theories are robust tools for modeling spatiotemporal processes and events. Advanced modeling methods leverage graph structures to create multidimensional, multitasking models applicable across various domains. These approaches enhance real-time analysis and decision-making capabilities, offering solutions to complex challenges in economics, management, and science.

Key future directions include:

- Parallel modeling in complex systems;
- Utilizing quantum computing to accelerate scenario analysis;
- Applying graph theory across diverse fields;
- Addressing the nonlinear nature of time in digital spaces;
- Philosophical considerations in cybersecurity;
- Graph-based secure system design;
- Tackling global cybersecurity and social transformation challenges.

Keywords: Space, time, cybersecurity, graph structures, modeling, dynamic graphs, cyber threats, risk management, quantum computing, decision-making, AI, neural networks, virtual environments, information processing.

REFERENCES:

1. Компьютерная инженерия и техническая диагностика / В. И. Хаханов и др. // Радиоэлектроника и информатика : науч.-техн. журн. – Х. : Изд-во ХНУРЭ, 2009. – Вып. 3. – С. 38-45.
2. Компьютерная инженерия и техническая диагностика / В. И. Хаханов и др. // Радиоэлектроника и информатика : науч.-техн. журн. – Х. : Изд-во ХНУРЭ, 2009. – Вып. 3. – С. 38-45.
3. Reinhard Diestel, Extremal Graph Theory, Graph Theory, 2017, Volume 173, ISBN : 978-3-662-53621-6. Albert-László Barabási. Albert-László Barabási Network Science. The Scale-Free Property, Network Science. Cambridge University Press, 2016.
4. West, D. B. Introduction to Graph Theory. Prentice Hall, 2001.
5. Gross, J. L., & Yellen, J. Graph Theory and Its Applications. CRC Press, 2018.
6. Stallings, W. Cryptography and Network Security. Pearson, 2017.
7. ISO/IEC 27001:2022.
8. Minsky, M. The Society of Mind. Simon & Schuster, 1986.
9. Kumar, A., & Mallick, P. K. Multidimensional Graphs and Their Applications. Springer, 2018.
10. Goldschmidt, T., & El-Hami, M. Multidimensional Graph Models in Decision Making. Wiley, 2020.
11. Altman, E. Bounded Graphs and Their Applications in Distributed Systems. Journal of Computer Science, 2015.
12. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. Deep Learning. MIT Press, 2016.
13. Bishop, C. M. Pattern Recognition and Machine Learning. Springer, 2006.
14. Amini, M., & Sultana, R. Parallel Simulation of Probabilistic Graph Models. Journal of Computational Science, 2019.
15. Kim, Y. S., & Kim, S. J. Probabilistic Graphical Models for Cybersecurity Applications. Springer, 2020.
16. Zhang, Y. et al. Network Security: Principles and Practice. Wiley, 2017.
17. Gollmann, D. Computer Security. Wiley, 2011.
18. Lyubarsky, M. M., Hahanov, V. I., et al. Quantum-Driven Architectures for Parallel Digital System Design. Radio Electronics and Informatics, 2018.

УДК 663.252.62

Білько Марина Володимирівна,
д.т.н., професор
Ревуцький Юрій Олегович
магістрант
Кучеренко Володимир Михайлович
докторант

Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна
revutskiy.02@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ АЛКОГОЛЬНОГО НАПОЮ НА ОСНОВІ ВОДНО-СПИРТОВОГО ЕКСТРАКТУ ІЗ ВИЧАВКИ ВИНОГРАДУ ІЗАБЕЛЛА

Робота присвячена удосконаленню технології алкогольних напоїв на основі екстракту виноградної вичавки із винограду сорту Ізабелла. Показано, що виноградна вичавка є цінною вторинною сировиною, яка містить багато речовин фенольного походження. Вони мають значні біологічно-активні властивості. Ретельно розглянуто хімічний склад вичавки та можливість її використання в технології соків, безалкогольних, слабоалкогольних та алкогольних напоїв. Встановлено основні органолептичні характеристики вичавки та напоїв на її основі залежно від частки вичавки у купажі та її спиртуозності. Досліджено вміст фенольних, в тому числі і барвних речовин, в екстрактах виноградної вичавки та напоїв на її основі. Обґрунтовано застосування препаратів стабілізуючої дії для надання стабільності напоєм на основі виноградної вичавки. Проведено оптимізацію технологічного процесу, із застосуванням статистичних методів аналізу і розроблено рівняння регресії між дегустаційним балом та часткою екстракту виноградної вичавки у купажі.

Ключові слова: *виноградна вичавка, Ізабелла, екстракт виноградної вичавки, алкогольний напій, фенольні речовини, барвні речовини, дегустаційна оцінка*

Вступ. В умовах розвитку глобальної продовольчої кризи раціональне використання всіх доступних ресурсів набуває особливої актуальності і має першочергове значення для всіх країн. Незважаючи на значні обсяги врожаїв винограду та виробництва вина в Україні, проблема утилізації відходів залишається невирішеною.

Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року ставить за мету оптимізацію використання сировинних ресурсів у харчовій промисловості, що передбачає максимальне збереження біологічно активних речовин у продуктах харчування та мінімізацію відходів шляхом впровадження інноваційних технологій.

Щорічно виноробна галузь України утворює понад 210 тисяч тонн відходів, що становить понад 22 % від загальної маси переробленої сировини. Ці відходи, багаті на цінні речовини, такі як фруктоза та глюкоза, спирт етиловий, біологічно цінні фенольні сполуки, які не знаходять ефективного застосування. Їхнє накопичення не лише призводить до економічних втрат, а й створює й екологічні загрози [1].

Незважаючи на дослідження вітчизняних науковців щодо утилізації відходів та використанні їх в інших технологіях харчової промисловості, ця проблема залишається недостатньо вивченою, існує вузьке коло технологій, де вичавки могли б використовуватися повторно. Існуючі технології, як правило, зводяться до перетворення цінних цукрів на етанол, що не є оптимальним використанням їхнього потенціалу [1].

Відомо, що виноград за вмістом корисних компонентів є найбагатшим представником багаторічних культурних рослин, але при виробництві вин вагома частина цінних компонентів залишається у побічних продуктах, зокрема в шкірці лишається 58,5...63,5 % цінних компонентів.

Питаннями використання виноградних вичавків у виробництві харчових продуктів займалися низка вчених – Хомич Г.П., Левченко Ю.В., Чоні І.В., Дробот В.І. та ін.[2, 3].

Найкращий результат у вилученні цінних речовин з виноградної вичавки дає екстракція водно-спиртовою сумішшю. Аналіз літературних джерел підтверджує ефективність застосування екстрактів виноградних вичавок у виробництві напоїв різних типів [2, 3].

Виробництво алкогольних напоїв на основі екстрактів виноградної вичавки дозволяє використовувати вичавку як вторинний ресурс, дозволяє створити смачний корисний напій з позитивним впливом на організм людини, розширити асортимент алкогольних напоїв [2].

Виноград Ізабелла – це технічний сорт винограду, який відноситься до американських сортів і належить до найстаріших. Ще в минулому столітті його вирощували у промислових масштабах, наразі він лишається доволі популярним сортом і поширений на Закарпатті та холодних регіонах країни [4].

Метою роботи було розроблення технології алкогольного напою на основі екстракту виноградної вичавки із винограду сорту Ізабелла.

Результати досліджень. Виноградна вичавка є цінним вторинним ресурсом, вона багата на біофлаваноїди, развератрол, антоціани та інші речовини, вітаміни (С, групи В) та мінеральні речовини, які у комплексі позитивно впливають на організм людини. Ці речовини знаходяться у значних концентраціях та можуть бути вилучені з вичавки для створення інших біологічно-цінних продуктів та напоїв.

Виявлено, що органолептичні властивості екстракту виноградної вичавки залежать від спиртуозності екстрагенту, який був використаний в його технології. Спиртуозність екстракту більша за 32 % надає крім сортових особливостей винограду сорту Ізабелла специфічного аромату суниці, ще й тони червоних ягід та фруктів і тони прянощів, смак ставав більш збалансованим та гармонійним.

Встановлено, що внесення екстрактів виноградної вичавки із Ізабелли дозволяє збагатити алкогольні напої речовинами фенольного комплексу. Разом з тим, частка екстракту в купажі не повинна перевищувати 23 % згідно результатів органолептичного аналізу. В результаті математичної обробки даних було уточнено залежності між часткою екстракту виноградної вичавки у купажі алкогольного напою, доведено, що оптимальною часткою екстракту в купажі є 18...20 %.

Доведено, що використання комплексного препарату стабілізуючої дії Viniprotect, який включає в себе суміш полівінілполіпіролідону, бентоніту, камеді арабіку та целюлози, дозволяє отримати стабільний напій проти колоїдних помутнень за мінімальних змін у вмісті фенольних та барвних речовин. Вміст фенольних речовин знижувався на 10 %, а барвних – на 17 %.

Створення алкогольних напоїв на основі екстрактів виноградної вичавки відкриває широкі перспективи для розвитку як економіки, так і суспільства в цілому, вони мають значний потенціал для сприяння здоров'ю людини, завдяки високому вмісту речовин фенольного походження, які, в свою чергу, мають потужні антиоксидантні та протизапальні властивості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухенко Ю.Г., Серьогін О.О., Сухенко В.Ю., Рябоконь Н.В. Ресурсозберігаючі технології в харчових і переробних виробництвах: [Підручник]; За ред. проф. О.О.Серьогіна. Київ: ЦП «Компринт», 2016. 338 с.
2. Хомич Г.П., Левченко Ю.В., Чоні, І.В. Комплексна переробка винограду з отриманням алкогольних і безалкогольних напоїв. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Технічні науки. 2022, (1), 55-62.
3. Використання побічних продуктів переробки винограду у функціональній годівлі сільськогосподарських тварин та птиці / Левицький А.П. та ін. Наук. пр. Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса, 2014. Т. 1, вип. 46. С. 51 - 57.
4. Кучеренко В. М., Білько М. В. Щодо кількісного вмісту метанолу у винах ізабельних сортів винограду та його вплив на здоров'я споживачів. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2020. Т. 26 (6). 16-23.

Клязника Тетяна Олександрівна,
викладач спеціальних комп'ютерних дисциплін
Пальчиковський Іван Русланович,
Росінський Максим Юрійович,
здобувачі фахової передвищої освіти,
спеціальність 123 «Комп'ютерна інженерія»

Прилуцький технічний фаховий коледж

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЯК ЗАСІБ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

За сучасних умов розвитку освіти та інформатизації суспільства масово поширеним є впровадження новітніх засобів та технологій під час освітнього процесу. Дані технології дають змогу покращити процес навчання, урізноманітнити його різними засобами наочності, а також дозволяють пов'язати здобутки сучасного суспільства із навчанням, що дуже до вподоби здобувачам освіти нового покоління. Враховуючи це, все більш актуальними стає інтеграція цифрових інновацій в освіті. Так, колись незвичний для суспільства комп'ютер став незамінним засобом навчання, без якого важко уявити здійснення усіх складових освітнього процесу. Одним із прикладів таких технологій є штучний інтелект, який має низку можливостей та напрямів застосування, однак, разом з тим, застосування цієї технології стикається також і з багатьма викликами. Тому важливо розглянути те, як саме у сучасній освіті впроваджується штучний інтелект.

Розглянемо визначення поняття штучного інтелекту. Згідно з визначенням, що надають Ю. В. Подорожнюк та Т. М. Білоусько, штучний інтелект є галуззю комп'ютерних наук, що зосереджена на розробці систем, які здатні виконувати завдання, для виконання яких зазвичай необхідним є людський інтелект, зокрема людські когнітивні здібності, наприклад: розпізнавання мовлення та зображень, аналізування даних, розв'язання проблем та прийняття рішень [1]. А, згідно з В. М. Кузьомко та І. П. Репніковою, штучний інтелект є властивістю машин, комп'ютерних систем та програм, що полягає у їх здатності виконувати інтелектуальні та творчі функції людини, знаходити нові способи вирішення завдань, вміти робити висновки [2, с. 112-118]. Можна сказати, що штучний інтелект є такою галуззю, діяльність яких спрямована на розробку спеціалізованих систем, які здатні виконувати завдання, які могла б виконати людина або таких, які вона виконати не спроможна.

Сучасний освітній процес зазнає значних змін у зв'язку з поширенням технологій штучного інтелекту (ШІ), які відкривають нові можливості для створення адаптивних навчальних програм, здатних підлаштовуватися під індивідуальні особливості кожного здобувача освіти. Персоналізація навчання за допомогою ШІ дозволяє автоматично визначати рівень підготовки здобувача освіти, виявляти його сильні й слабкі сторони, і на основі цих даних індивідуально коригувати навчальний процес. Аналіз успішності здобувачів освіти є необхідною умовою ефективного застосування адаптивного навчання, що сприяє значному підвищенню академічних результатів.

Прикладом ефективного застосування штучного інтелекту в освіті є навчальні платформи та системи, що автоматично адаптуються до індивідуального прогресу здобувачів освіти, створюючи завдання, відеоуроки, практичні матеріали та інші ресурси, які максимально відповідають його потребам. Ці системи використовують алгоритми для виявлення труднощів, з якими стикається кожен здобувач освіти. Наприклад, якщо ІІ помічає, що здобувач освіти не справляється з певними аспектами задачі або потребує додаткових вправ з граматики, то система автоматично підбирає саме ті завдання чи мультимедійні матеріали, які допоможуть заповнити знання та вдосконалити навички.

Такі алгоритми, які часто називають адаптивними освітніми технологіями, працюють як своєрідний «інтелектуальний репетитор». Вони аналізують не лише правильність чи хибність відповідей, а й час, що витрачається на вирішення задачі, послідовність розв'язання, навіть частоту звернення до додаткових матеріалів або прикладів. Ці системи також можуть інтегрувати різні підходи до навчання: якщо здобувач освіти краще сприймає інформацію через зорові образи, йому буде запропоновано більше візуальних пояснень; якщо через слухові канали – аудіоматеріали, такі як подкасти чи інтерактивні лекції. Це дозволяє охопити різні стилі навчання і покращити сприйняття матеріалу.

Дослідження Еллісона та Райс [3, с.205-220] показали, що адаптивне навчання не лише підвищує рівень академічних досягнень, а й сприяє більш глибокому та осмисленому розумінню матеріалу, оскільки здобувачі освіти отримують можливість засвоювати знання у своєму власному темпі, без відчуття тиску чи перевантаження.

Більше того, адаптивні системи також надають зворотний зв'язок для викладачів. Викладачі можуть отримувати звіти про успішність кожного здобувача освіти, що допомагає швидко реагувати на прогалини у знаннях і своєчасно надавати підтримку. Це дозволяє викладачам приділити більше уваги тим здобувачам освіти, які цього потребують, та індивідуалізувати процес навчання навіть у великих групах.

Ще однією суттєвою перевагою застосування штучного інтелекту в освітньому процесі є автоматизовані системи оцінювання, які дозволяють забезпечити швидкий, об'єктивний та персоналізований зворотний зв'язок. Такі системи не лише швидко обробляють відповіді, а й аналізують помилки, надаючи детальні коментарі, які допомагають здобувачам освіти краще зрозуміти свої слабкі сторони та підказують, як уникнути подібних помилок у майбутньому.

Дослідження Вулфсона і Дункана [4, с.101-115] показують, що такий оперативний зворотний зв'язок сприяє не лише підвищенню мотивації, але й розвитку навичок самоконтролю та відповідальності. Здобувачі освіти, які отримують миттєвий зворотний зв'язок, стають більш залученими до процесу навчання, оскільки можуть одразу відреагувати на свої помилки, що значно пришвидшує процес навчання.

Окрім цього, автоматизовані системи оцінювання сприяють об'єктивності в оцінці знань, знижуючи вплив людського фактора. Такі системи дозволяють уникнути упередженості, адже оцінювання здійснюється за заздалегідь визначеними критеріями, що створює рівні умови для всіх здобувачів освіти.

Таким чином, автоматизовані системи оцінювання на основі ІІ сприяють не лише підвищенню ефективності навчання, але й формуванню важливих навчальних компетентностей, таких як самостійність, відповідальність і здатність до саморефлексії, що є необхідними в сучасному світі, орієнтованому на швидкі зміни та постійне вдосконалення знань і навичок.

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в освіту відкриває широкі можливості для оптимізації навчального процесу, але водночас вимагає ретельного обговорення етичних, правових та соціальних викликів. Одним із найважливіших питань є забезпечення конфіденційності й безпеки студентських даних. Оскільки ШІ-системи збирають та обробляють великі обсяги інформації про навчальні досягнення, особисті вподобання та прогрес здобувачів освіти, важливо створити механізми для захисту цих даних від несанкціонованого доступу або використання. У дослідженні Пайн і Гловер [5, с.112-126] підкреслюється, що для збереження довіри до автоматизованих систем навчання конфіденційність інформації має бути першочерговим завданням, адже саме вона є основою безпечного та прозорого освітнього середовища.

Ще однією суттєвою проблемою є підготовка педагогічного персоналу до використання інноваційних інструментів ШІ. Викладачі мають не лише розуміти базові принципи роботи ШІ, але й уміти ефективно інтегрувати його в навчальний процес, зберігаючи баланс між автоматизованим навчанням і особистим підходом до здобувачів освіти. У своїй роботі Гутіррез [6, с.45-60] звертає увагу на необхідність навчання педагогів новим технологічним підходам, підкреслюючи, що без належної підготовки персоналу можливості ШІ можуть бути використані недостатньо ефективно або навіть завдати шкоди навчальному процесу.

Вплив штучного інтелекту на освіту може бути різним. Деякі вважають, що ШІ має потенціал для створення навчального процесу більш орієнтованим на потреби кожного здобувача освіти, але інші не розділяють ентузіазму стосовно можливих наслідків. І ці побоювання не даремні, оскільки ШІ створює чимало проблем та викликів: порушення академічної доброчесності, виникнення етичних проблем, конфіденційність даних здобувача освіти, неточність даних, отриманих за допомогою штучного інтелекту, помилки в результатах дослідження та обчислень тощо [7, с. 96].

Також вкрай важливим є розробка чітких стандартів етичного застосування ШІ у навчальних закладах. Вони повинні регулювати аспекти, що стосуються прав здобувачів, їхньої безпеки та обмежень у застосуванні штучного інтелекту. Наприклад, розробка стандартів може передбачати принципи відповідальності розробників, які створюють освітні технології, а також рекомендації для викладачів щодо безпечного використання цих технологій. Етичні стандарти повинні регулювати не тільки захист даних, але й забезпечувати баланс між автоматизацією і людською участю, що дозволить уникнути втрати важливого емоційного і міжособистісного аспекту навчання.

Таким чином, інтеграція ШІ в освіту є складним процесом, що вимагає виваженого підходу та обліку багатьох факторів, що сприятиме не лише покращенню навчальних результатів, а й формуванню довіри до новітніх технологій серед учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Подорожнюк Ю. В., Білоусько Т. М. Штучний інтелект в маркетингу: реалії та перспективи. 2023.
2. Кузьомко В. М., Репнікова І. П. Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу. Інфраструктура ринку. 2017. №13.
3. Allison, R., & Rice, M. (2018). Adaptive Learning Technologies: Supporting Student Success through Personalization. *Journal of Educational Technology*, 15(3), 205-220.
4. Wolfson, A., & Duncan, R. (2020). Immediate Feedback in Assessment: The Role of

Technology in Learning. International Journal of Educational Research, 98, 101-115.

5. Pine, J., & Glover, T. (2019). Privacy Concerns in Automated Learning Systems: Trust and Data Protection. Educational Technology & Society, 22(4), 112-126.

6. Gutierrez, S. (2021). Ethical Standards for Artificial Intelligence in Education: Protecting Student Rights. Journal of Education and Ethics in Society, 9(2), 45-60.

7. Мельник Ю., Тодорова С., Шевченко Г. Філософія штучного інтелекту у вищій освіті. Humanities Studies. 2024. №19.

С.В. Пузіков,
студент;
К.Г. Сєдачова,
викладач

*ВСП «Фаховий коледж ракетно-космічного машинобудування
Дніпровського національного університету ім. Олесь Гончара»
E-mail: sp309968@gmail.com*

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПІДВОЗУ ПАЛИВА ТА БАТАРЕЙ ДЛЯ ШАТЛІВ ТА МАРСОХОДІВ

Використання безпілотних апаратів (БПА) для підвозу палива та батарей для шатлів, марсоходів, луноходів та супутників може стати важливою частиною космічних досліджень завдяки своїй здатності виконувати автономні завдання в екстремальних умовах космосу. Що дає змогу значно підвищити ефективність і тривалість космічних місій.

Метою є дослідження можливостей використання безпілотних апаратів для транспортування палива та батарей, визначення їхньої ефективності в зонах де людина працювати не зможе, створення приблизного макету БПА (малюнок 1), а також популяризація практичних навичок серед студентів, пов'язаних з використанням безпілотних технологій у космічній сфері.

Малюнок 1 — Макет марсоходу для підвозу батарей

Для досягнення цих цілей використовувалися комп'ютерне моделювання для оцінки ефективності БПА в космосі, лабораторні експерименти з моделюванням вакуумного середовища, аналіз даних з існуючих місій NASA та ESA (Ingenuity, ExoMars rover). Аналіз показав, що БПА можуть успішно виконувати транспортування палива і батарей

на орбіту та до віддалених планет. Використання сонячних панелей та радіоізотопних термоелектричних генераторів (RTG) може забезпечити тривале автономне функціонування апарату.

Використання БПА дозволяє:

1. Знизити навантаження та ризики для екіпажу шатла. Без необхідності транспортування великої кількості палива на борту, зменшується загальна маса космічного апарату, що спрощує запуск і знижує ризик аварій під час злету і посадки.

2. Здатні доставляти паливо та інші ресурси до космічних апаратів, що знаходяться на орбіті або на планетах. Це зменшує необхідність транспортувати великі обсяги палива одним польотом, що знижує ризик аварійних ситуацій під час транспортування.

3. Регулярне підвезення ресурсів за допомогою БПА дозволяє значно продовжити тривалість космічних місій. Марсоходи та інші космічні апарати можуть працювати набагато довше, отримуючи необхідні ресурси по мірі їх витрачання.

Основними проблемами є забезпечення точного транспортування та безпеки при з'єднанні з космічними апаратами або посадки на планети в умовах мікрогравітації, а також розробка надійних систем автономного управління для роботи в екстремальних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

NASA. (2022). Unmanned Aerial Systems for Mars Exploration.

European Space Agency. (2023). The Role of UAVs in Space Missions.

Державний університет "Житомирська політехніка"

ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ МІЖ ТРАДИЦІЙНОЮ ТЕЛЕМЕТРІЄЮ ТА ДЕТАЛЬНИМИ ІНСАЙДАМИ: НОВІТНІ ДОСЯГНЕННЯ OPENTELEMETRY PROFILING

У сучасних розподілених обчислювальних середовищах ефективний моніторинг і аналіз продуктивності та надійності систем стали ключовими викликами для операторів масштабованих хмароорієнтованих інфраструктур. Спостережуваність (observability) — концептуальна основа, що охоплює збір, обробку та інтерпретацію сигналів телеметрії (зокрема метрик, логів та відбитків запитів) — за останні роки перетворилася на ключову дисципліну, що лежить в основі оцінювання продуктивності систем і забезпечення рівня обслуговування [1].

Попри безсумнівну користь наявних сигналів, дедалі більше дослідників і практиків галузі визнають необхідність інтеграції безперервних профільних даних у цю телеметричну систему [2]. Профілювання у своїй класичній формі можна визначити як безперервний систематичний збір детальної інформації про використання ресурсів (наприклад, ЦП, пам'яті чи вводу/виводу) на рівні функцій у програмних процесах. Це дозволяє висвітлити конкретні операції на рівні коду, що спричиняють вузькі місця продуктивності чи пікове споживання ресурсів протягом часу.

Важливо розрізнити профілювання і трасування (збір відбитків запитів), попри їхню концептуальну близькість. У той час як трасування зосереджується насамперед на висвітленні часових і причинно-наслідкових зв'язків між розподіленими транзакціями (наприклад, відстеження життєвого циклу запитів під час їх проходження через кілька сервісів і компонентів), профілювання забезпечує детальніші інсайти про те, як ресурси виділяються й використовуються в межах окремих процесів або сервісів. Це дозволяє напряму пов'язати регресії продуктивності або незвичайні патерни споживання ресурсів із конкретними функціями чи сегментами коду. Такі інсайти зазвичай недоступні за допомогою традиційного трасування, яке часто виявляє лише "де" виникає затримка чи проблема з ресурсами (наприклад, у якому сервісі чи кінцевій точці), але не пояснює "чому" це відбувається на рівні внутрішньої структури коду [3].

Традиційні інструменти профілювання – від вузько-заточених під певні вендори до широко використовуваних мовоспецифічних рішень, таких як `pprof` (інтегрований у середовище виконання Go) або `Java Flight Recorder (JFR)` – довгий час допомагали вивчати внутрішню поведінку додатків у контексті їхньої продуктивності й використання пам'яті. Аналогічно, інструменти на рівні Linux, такі як `perf`, надавали дані на рівні ядра, але зазвичай не мали стандартизованих форматів або абстракцій для плавної інтеграції з високорівневими потребами спостережуваності.

Історично ці техніки профілювання, хоч і корисні, залишалися ізольованими й відокремленими від інших сигналів спостережуваності, що ускладнювало спроби корелювати дані профілювання з відповідними логами, метриками чи трасами.

Нещодавні досягнення в OpenTelemetry, зокрема формалізація моделі даних і протоколу передачі для сигналу профілювання, які, попри перебування на стадії активної розробки та відсутність рекомендацій для використання в продукції, демонструють значний прогрес за останні 6–12 місяців у вирішенні вищезазначених проблем [4, 5].

Спираючись на досвід усталених форматів профілювання, таких як `pprof`, було узгоджено формат представлення “`pprof-extended`”. Ця нова модель даних розроблена для ефективного кодування стеків викликів, символічної інформації та пов’язаних атрибутів, водночас зберігаючи достатню розширюваність для підтримки різноманітних джерел і мов профілювання.

Одним із ключових архітектурних нововведень є прийняття сильно нормалізованого представлення даних, де часто повторювані структури, такі як загальні атрибути або назви функцій, зберігаються в спільних таблицях і посилаються через індекси. Попередні бенчмарки свідчать, що такий підхід суттєво зменшує розмір даних, витрати пам’яті та використання ЦП, необхідні для обробки даних профілювання в масштабованих середовищах [5].

Крім того, специфікація профілювання OpenTelemetry включає таймстемпи, кореляційні ідентифікатори (наприклад, `trace_id` і `span_id`) та інші метадані, що інтегрують дані профілювання з уже корельованими метриками й відбитками запитів. На практиці це дозволяє легко переходити від виявлення аномального споживання ресурсів, вказаного метриками, або відхилень у затримках виконання коду, виявлених трасуванням, до точного визначення місць в коді, які спричинили аномалію.

Ще одним важливим досягненням стало впровадження наданого компонента для профілювання на основі eBPF (розробленого Elastic), який може функціонувати як OpenTelemetry Collector receiver. Ця технологія забезпечує безпосередній збір і передачу профільних даних з робочих машин в уніфікований конвеєр OpenTelemetry.

Інтеграція профілювання як повноцінного сигналу в межах проєкту OpenTelemetry є суттєвим кроком до всебічного і дієвого застосування спостережуваності. Завдяки системній кореляції інсайтів про споживання ресурсів на рівні коду з високорівневими даними телеметрії, ці останні досягнення обіцяють покращити діагностику, спростити аналіз першопричин і вдосконалити планування ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Talaver O. V., Vakaliuk T. A. Dynamic system analysis using telemetry. Proceedings of the 6th Workshop for Young Scientists in Computer Science & Software Engineering (CS&SE@SW 2023), Virtual Event, Kryvyi Rih, Ukraine, February 2, 2024. Edited by Serhiy O. Semerikov, Andrii M. Striuk. CEUR Workshop Proceedings, Vol. 3662, 2024. Pp. 193-209. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-3662/paper01.pdf>
2. Austin P. OpenTelemetry announces support for profiling. 2024. URL: <https://opentelemetry.io/blog/2024/profiling/>
3. Perry R. Propose OpenTelemetry profiling vision. 2024. URL: <https://github.com/open-telemetry/oteps/pull/212/files>
4. Damien M., Pablo B. at al. The State of Profiling. 2024. URL: <https://opentelemetry.io/blog/2024/state-profiling/>
5. Filimonov D. Introduces Profiling Data Model. 2024. URL: <https://github.com/open-telemetry/oteps/pull/237/files>

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Перемислєв Микита Костянтинович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Суровов Олексій Анатолійович
старший викладач кафедри, кандидат педагогічних наук
кафедри теорії та методики фізичного виховання

Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,

СУЧАСНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОЛОВОГО ТРЕНУВАННЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день при такому темпі життя, коли майже всі заклади вищої освіти перейшли на дистанційний формат навчання та все більше часу треба знаходитись біля моніторів комп'ютерів надзвичайно важливо залишатися здоровим. Сидячий спосіб життя, низька фізична активність, відсутність необхідних знань та не виконання фізичного навантаження в повсякденному житті призводять до погіршення здоров'я, зниження працездатності та до поганого психоемоційного стану.

Сучасні складні умови життя диктують більш високі вимоги до біологічного розвитку здобувачів вищої освіти за допомогою фізичного тренування, допомагають зосередити всі внутрішні ресурси організму на досягненні поставленої мети, підвищенні розумової і фізичної працездатності, зміцненні здоров'я, розвантаження нервової системи, що переключає з розумової праці на фізичну.

Основною задачею викладача з фізичного виховання є формування у здобувачів вищої освіти стійкої мотивації до занять фізичними вправами, вмінь та навичок оволодівати здоров'язберезувальними технологіями вивчаючи особливості свого організму, раціонально використовувати свій фізичний потенціал, ведучи здоровий спосіб життя, прилучатись до цінностей цінності фізичної культури.

В системі засобів і методів фізичного виховання велике місце відводиться коловому тренуванню, системі спеціально підібраних фізичних вправ, методичних прийомів для зміцнення здоров'я, гармонійного фізичного розвитку й удосконалення рухових здібностей людини.

Колове тренування, традиційно асоційоване зі спортом, дедалі частіше знаходить своє місце в освітньому процесі. Цей метод, що передбачає послідовне виконання серії вправ з короткими перервами, доводить свою ефективність не лише у фізичному розвитку, а й у стимулюванні когнітивних процесів та підвищенні залученості учнів.

Переваги колового тренування в освіті

- **Фізична активність та здоров'я:** Регулярні фізичні навантаження під час уроків сприяють покращенню здоров'я учнів, підвищують їхню енергійність та концентрацію уваги.

- **Розвиток когнітивних функцій:** Фізична активність стимулює кровообіг до мозку, що позитивно впливає на пам'ять, увагу, швидкість реакції та здатність до навчання.
- **Збільшення залученості:** Динамічний формат занять робить навчання більш цікавим та захопливим, що підвищує мотивацію учнів до навчання.
- **Індивідуалізація навчання:** Кожне коло може бути адаптовано до індивідуальних можливостей та потреб кожного учня.
- **Розвиток соціальних навичок:** Робота в групах під час колового тренування сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та командного духу.

Застосування колового тренування на практиці

Колове тренування може бути інтегровано в різні навчальні дисципліни:

- **Фізична культура:** Очевидний вибір для застосування цього методу.
- **Математика:** Виконання математичних задач у формі змагання або естафети.
- **Мови:** Вивчення лексики та граматики через рухові вправи та ігри.
- **Історія:** Інсценізація історичних подій або створення хронологічних ліній у формі фізичних вправ.
- **Природничі науки:** Проведення експериментів у формі станцій, де учні послідовно виконують різні завдання.

Приклади вправ для колового тренування в освіті

- **Фізичні вправи:** Присідання, віджимання, стрибки, перетягування каната.
- **Інтелектуальні вправи:** Розв'язання математичних задач, переклад слів, складання речень.
- **Творчі вправи:** Малювання, ліплення, конструювання.

Колове тренування є ефективним інструментом для підвищення якості освітнього процесу. Воно дозволяє зробити навчання більш динамічним, цікавим та ефективним. Застосування цього методу сприяє не лише фізичному розвитку учнів, а й розвитку їхніх когнітивних та соціальних навичок.

Незважаючи на всі переваги, застосування колового тренування в освіті пов'язане з певними труднощами:

- **Необхідність додаткового навчання вчителів:** Для ефективного використання цього методу вчителі потребують спеціальної підготовки.
- **Обмеженість простору та обладнання:** Не всі навчальні заклади мають необхідні умови для проведення таких занять.

Перспективи розвитку колового тренування в освіті пов'язані з розробкою нових методик та програм, а також з поширенням досвіду успішної імплементації цього методу в різних навчальних закладах.

Колове тренування – це інноваційний підхід до організації навчального процесу, який має великий потенціал для підвищення ефективності навчання та розвитку особистості кожного учня.

Можливі напрямки подальшого дослідження:

- Вплив колового тренування на академічну успішність учнів.
- Розробка оптимальних програм колового тренування для різних вікових груп та навчальних дисциплін.
- Аналіз досвіду застосування колового тренування в різних країнах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петренко, О. М. (2022). *Фізична культура в сучасній школі*. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
2. Ковальчук, І. В. (2021). Ефективність колового тренування для розвитку фізичних якостей учнів. *Вісник спорту*, 3(12), 45-52.
3. Міністерство освіти і науки України. (2023). *Нові стандарти базової середньої освіти*. URL: <https://mon.gov.ua/> (23.04.2023).

Скляр Владислав Васильович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Суровов Олексій Анатолійович
старший викладач кафедри, кандидат педагогічних наук
кафедри теорії та методики фізичного виховання

Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ СТУДЕНТІВ

У сучасних умовах проводяться різноманітні дослідження питань вдосконалення фізичного виховання студентів у вищих закладах освіти. Ми підкреслюємо, що основна їх спрямованість - оздоровча, за умови раціонального дозування навантажень відповідно до індивідуальних показників фізичного стану.

Процеси державотворення в Україні нерозривно пов'язані з духовним відродженням нації, її ментальності, національної самосвідомості й охоплюють усі сфери життя українського суспільства. Однак передусім це стосується освітянської галузі, яка найтісніше пов'язана з формуванням і розвитком особистості. За роки незалежності зазнали кардинальних змін зміст, система освіти та її структура, методичні засади, відбувся відхід від заідеологізованих трафаретних понять та підходів, які були в радянській педагогіці й фактично унеможливлювали творчий підхід до вирішення проблем освітнього процесу.

Безумовно, система фізичного виховання як один із важливих складників системи освіти також потребувала змін і доповнень, вироблення нової концепції розвитку відповідно до соціальних та економічних змін, умов, які склалися в Україні.

Проблема низького рівня фізичної підготовленості студентської молоді є актуальною для багатьох країн світу, в тому числі й для України. Сидячий спосіб життя, пов'язаний з навчанням та використанням гаджетів, недостатня фізична активність у вільний час призводять до погіршення здоров'я молодих людей, зниження їхньої працездатності та якості життя. Тому питання вдосконалення фізичної підготовленості студентів є надзвичайно важливим для суспільства.

Проблеми фізичної підготовленості студентів

- **Низький рівень мотивації:** Багато студентів не розуміють важливості фізичних вправ для здоров'я та успішного навчання.
- **Нестача часу:** Навчальний процес, додаткові заняття, робота часто забирають весь вільний час студентів, залишаючи мало можливостей для занять спортом.
- **Обмежені можливості для занять спортом:** Не всі навчальні заклади мають добре обладнані спортивні зали та організовують достатню кількість спортивних секцій.

- **Недостатня інформація про здорові способи життя:** Багато студентів не мають достатніх знань про те, як правильно харчуватися, як скласти ефективну програму тренувань та як контролювати своє здоров'я.

- **Вплив сучасних технологій:** Тривале сидіння за комп'ютером, смартфоном негативно впливає на поставу, м'язовий тонус та загальний стан здоров'я.

Напрями вдосконалення фізичної підготовленості студентів

- **Популяризація фізичної культури:** Необхідно проводити різноманітні заходи, спрямовані на популяризацію фізичної культури серед студентської молоді: спортивні фестивалі, конкурси, флешмоби.

- **Створення сприятливих умов для занять спортом:** Оснащення спортивних залів сучасним обладнанням, організація спортивних секцій, проведення спортивних змагань.

- **Інтеграція фізичної активності в навчальний процес:** Включення фізичних вправ у навчальні програми різних дисциплін, проведення фізкультхвилинок під час занять.

- **Розвиток студентського спорту:** Створення студентських спортивних ліг, проведення універсіад та інших змагань.

- **Пропаганда здорового способу життя:** Проведення лекцій, тренінгів, семінарів на тему здорового харчування, відмови від шкідливих звичок, важливості фізичної активності.

- **Співпраця з медичними працівниками:** Організація медичних оглядів студентів, розробка індивідуальних програм фізичної реабілітації для студентів з проблемами зі здоров'ям.

- **Залучення студентів до наукових досліджень у галузі фізичної культури і спорту:** Це дозволить студентам глибше зрозуміти важливість фізичної активності для здоров'я та розробити нові ефективні методи вдосконалення фізичної підготовленості.

Підвищення рівня фізичної підготовленості студентів є комплексною проблемою, яка вимагає спільних зусиль освітян, медиків, тренерів та самих студентів. Запропоновані напрями роботи дозволять значно покращити фізичний стан молоді, зміцнити їхнє здоров'я та підвищити якість їхнього життя.

Можливі напрями подальших досліджень:

- Вивчення впливу різних видів фізичної активності на академічну успішність студентів.
- Розробка ефективних програм фізичного виховання для студентів різних спеціальностей.

- Аналіз мотивації студентів до занять фізичною культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галайтатий Г. Д. Фізіологічна характеристика фізичної і розумової працездатності студентів з різним рейтингом успішності і фізичної підготовленості: автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 1997. 20 с.

2. Кириченко Т. Г. Формування здорового способу життя студентів педагогічного вузу в процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 1998. 16 с.

3. Програма з фізичного виховання для вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. К.: Мін. освіти і науки України, 2003. 20 с

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Вовк Т.П.,
студентка другого курсу
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Романенко Н.В.,
канд. філ. наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ: ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ АСПЕКТИ

Актуальність дослідження військового дискурсу з позиції перекладознавства обумовлена необхідністю забезпечити максимально точний переклад військових текстів, адже від цього залежить ефективність комунікації з міжнародними союзниками, постачання озброєння, навчання військових, реабілітація поранених тощо.

Мета роботи — дослідити лексичні та граматичні особливості англо-українського перекладу військових текстів загалом, і термінології зокрема, та визначити домінуючі способи перекладу.

Матеріалом дослідження є міні-посібник з оборони міст Джона Спенсера «*Mini-manual for the Urban Defender*», який представляє сучасний формальний військовий дискурс, та його український переклад. Цей посібник було обрано через його насиченість спеціалізованою військовою термінологією, структурованість і практичну спрямованість.

Військова термінологія є складною системою, що включає вузькоспеціальні терміни, аббревіатури та складні синтаксичні конструкції, які потребують адаптації до норм цільової мови [2; 4]. Текст посібника насичений різноманітними за будовою термінами, зокрема простими, дво- та трикомпонентними, термінами-аббревіатурами.

Однокомпонентні терміни переважно перекладаються еквівалентним методом (*ambush* — засідка, *checkpoint* — блокпост, *ammunition* — боєприпас, *reconnaissance* — розвідка). У разі відсутності відповідника використовується описовий переклад (*caltrops* — шипи для проколювання шин) або транслітерування (*bunker* — бункер, *maneuver* — маневр).

Для відтворення дво- та трикомпонентних термінів зазвичай використовується калькування (*sniper position* — снайперська позиція, *defensive ring* — оборонне кільце, *mortar fire* — мінометний вогонь, *to conduct military operations* — вести бойові дії, *law of armed conflicts* — закони збройного конфлікту).

Часто переклад дво- та трикомпонентних термінів здійснюють шляхом застосування граматичних перекладацьких трансформацій. Це, передусім трансформація перестановки (*obstacle creation* — створення переешкод, *resupply route* — маршрут постачання, *enemy advances* — просування ворога, *casualty evacuation point* — пункт евакуації поранених).

Іншим типовим способом перекладу є комплексна трансформація перестановки та додавання (*ammunition cache* — схованка з боєприпасами, *supine position* — положення лежачи на спині, *covering fire* — вогонь на прикриття, *top-attack weapons* — зброя для атаки зверху). Елементом, який додається, є зазвичай прийменник.

У посібнику Джона Спенсера використовується значна кількість термінів-аббревіатур, що є характерною рисою військового дискурсу. Для їх перекладу застосовуються експлікація — спосіб перекладу, при якому аббревіатура відтворюється відповідною повною формою (*FOB (Forward Operating Base)* — *передова операційна система*, *AO (Area of Operations)* — *зона операцій*). Подекуди експлікація комбінується з граматичною трансформацією додавання (*GPS (Global Positioning System)* — *глобальна навігаційна супутникова система*) та додавання і перестановки (*combat application tourniquet*) — *турнікет для бойових умов*).

Військовий дискурс характеризується простотою та логічністю викладу. На граматичному рівні переважають прості часові форми дієслів (групи Simple). Теперішній час (Present Simple) використовується для формування інструкцій (*Defenders must secure the perimeter* [6, с. 18] — *Захисники повинні забезпечити периметр* [5, с. 21]); минулий час (Past Simple) — для опису подій (*The defenders held the building for 58 days* [6, с. 27] — *Захисники утримували будівлю 58 днів* [5, с. 30]); і майбутній (Future Simple) для прогнозування (*The attacker will bomb key positions* [6, с. 48] — *Нападник атакуватиме ключові позиції* [5, с. 51]).

При перекладі текстів військового дискурсу виникає необхідність застосування перекладацьких трансформацій. З лексичних трансформацій найактивніше використовується трансформація конкретизації, приміром у реченні «*Block all streets and alleys*» [6, с. 61] — «*Перекривайте всі вулиці та провулки*» дієслово «*block*» [5, с. 64] відтворюється ситуативно доречним «*перекривайте*».

Для досягнення простоти викладу та логічності побудови використовуються різноманітні граматичні трансформації (заміни, перестановки, додавання). Приміром, у реченні «*Strategic positions must be camouflaged to protect from enemy fire*» [6, с. 19] — «*Стратегічні позиції повинні бути масковані для захисту від ворожого вогню*» [5, с. 22] відбувається трансформація заміни дієслово «*to protect*» на іменник «*для захисту*».

Застосування граматичної трансформації перестановки у реченні «*Always be ready for any changes in the enemy's tactics*» [6, с. 39] — «*Завжди будьте готові до будь-яких змін у тактиці ворога*» [5, с. 43] дозволяє досягнути природного звучання українською мовою.

Важливу роль у забезпеченні адекватності перекладу відіграє граматична трансформація додавання, наприклад у перекладі речення «*Be ready for counterattacks from the enemy at any time*» [6, с. 45] з'являється додатковий елемент «з боку», що забезпечує логіку та зрозумілість цільового тексту «*Будьте готові до контратак з боку ворога в будь-який час*» [5, с. 49].

В окремих випадках трансформації використовуються комплексно, наприклад речення «*Roof observations will help you spot the enemy*» [6, с. 48] відтворене шляхом застосування трансформація перестановки та додавання лексичних одиниць - «*Спостереження з дахів допоможе вам побачити ворога*» [5, с. 51].

Таким чином, найефективнішими способами перекладу військової термінології є еквівалентний переклад, калькування та граматичні трансформації перестановки та додавання. Точність передачі змісту військового дискурсу у перекладі забезпечується шляхом активного використання лексичної трансформації конкретизації та граматичних трансформації заміни, перестановки та додавання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акоп'янц Н.М., Ворожбіт М.Ю. Лексико-стилістичні особливості перекладу англомовних текстів ЗМІ на українську мову. Вісник НТУ «ХПІ». 2015. С. 59–63.
2. Бурбело В.Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології. Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія: Іноземна філологія. Київ, 2022. Вип. 32/33. С. 79–84.
3. Коровкін В.П. Основи військової термінології. Навчальний посібник. Київ: Наукова думка, 2005.
4. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Київ: Либідь, 2001.
5. Спенсер Дж. Міні-посібник з оборони міст (Mini-manual for the Urban Defender).
6. United States Army Infantry School. Ranger Handbook (SH 21-76). Fort Benning, Georgia: United States Army Infantry School, 2000.

Лахманова Катерина Юрївна
здобувач вищої освіти
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет
Науковий керівник: **Линтвар Ольга Миколаївна**
к. філол. н., доцент, доцент кафедри англійської
філології і перекладу
Державний університет “Київський авіаційний інститут”
Україна

ВІДТВОРЕННЯ КОНЦЕПТУ “ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ’Я ВИКЛАДАЧІВ ТА СТУДЕНТІВ” В УМОВАХ ВІЙНИ В ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ДОСЛІДЖЕНЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ)

Починаючи з подій 2014 року, а відтак з початком повномасштабних воєнних дій 2022 року, українці зазнають неабиякий негативний вплив на психіку. В сучасній Україні все більш актуальним постає питання дослідження психічного та психологічного здоров’я. За словами першої леді О. Зеленської, внаслідок війни 40-50% населення потребуватиме психологічної допомоги.

Особливу увагу дослідників привертає професійне здоров’я (стан мотивованості, продуктивності та креативності в спеціальних умовах фахової діяльності, нерозривно пов’язаний з фізичним, психологічним і соціальним благополуччям людини), а саме психологічне здоров’я студентів та викладачів. Дослідження психологічного здоров’я студентів, проведене науковцями кафедри загальної психології Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка, виявило вагомі негативні зміни між показниками психологічного здоров’я першокурсників 2017 та 2022 років вступу, що зумовлені як загальним психоемоційним станом студентів, так і форматом їхнього навчання, що стає більш ненормованим та включає у т.ч. дистанційну форму. Однак, якщо психологічне здоров’я перших студентів активно обговорюється та досліджується, психологічне здоров’я викладачів залишається без належної уваги, що впливає на психоемоційну атмосферу у закладі освіти загалом та психологічний стан студентів зокрема. Дослідниця Г. Ю. Микитюк зауважує, що не менш важливим фактором динаміки психологічного здоров’я викладачів та студентів є не тільки їхні окремі показники, а характер їх взаємовідносин між собою.

Через кризовий стан країни та специфічні акценти в діяльності влади, значну роль у підтримці психологічного здоров’я виконують структури громадянського суспільства, а саме неурядові організації.

Внаслідок проведеного аналізу матеріалів досліджень низки неурядових організацій виявлено ключову роль комунікації як фактору впливу на емоційний стан учасників освітнього процесу в умовах війни. З точки зору лексико-семантики, матеріали НУО демонструють багатий та різномірний лексичний арсенал, з точки зору стилістики, ці

тексти характеризуються прагматичним і спонукальним характером та широким використанням метафоричних конструкцій, з точки зору психолінгвістики, ці матеріали виконують як інформаційну, так і терапевтичну функцію.

Однак, при аналізі матеріалів із англомовних джерел, помічено суттєву проблему співвідношення понять “психічне” та “психологічне здоров’я”. В сучасній літературі основна різниця між цими поняттями полягає в характеристиці суб’єкта, якого стосується термін: “психічне/ментальне здоров’я” зазвичай використовується по відношенню до людей із певними порушеннями психіки, тоді як “психологічне здоров’я” навпаки — до людей психічно “здорових”. Варто зауважити, що останні роки термін “ментальне здоров’я” (як аналог до англ. *mental health*) починає зустрічатися частіше за термін “психічне здоров’я”. Проте, якщо деякі перекладачі адаптують поняття “*mental health*” як “психічне здоров’я” (наприклад, сайт “*Mental Health for Ukraine*” перекладено як “Психічне здоров’я для України”), іноді воно адаптується і як “психологічне здоров’я” (у монографії Т.М. Титаренко “Психологічне здоров’я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої самотравматизації” “*concept of mental health*” перекладено як “поняття психологічного здоров’я”).

Однак варто зауважити, що останні роки термін “ментальне здоров’я” починає зустрічатися частіше за термін “психічне здоров’я” (наприклад, тема саміту перших леді та джентльменів “*Mental Health: Resilience and Vulnerability of the Future*”, що відбувся у 2023 році, була перекладена як “Ментальне здоров’я: крихкість і стійкість майбутнього”).

Враховуючи вищенаведені визначення термінів “психічне”, “психологічне” та “ментальне здоров’я”, єдиним правильним варіантом перекладу терміну “*mental health*”, за умови використання його в контексті людей завідомо “здорових” (у нашому випадку студентів та викладачів), є український аналог “психологічне здоров’я”.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що концепт “психологічне здоров’я” загалом та концепт “психологічне здоров’я викладачів та студентів” зокрема відіграє суттєву роль в сучасних українських реаліях, проте сучасним дослідникам цього питання варто акцентувати на використанні саме терміну “психологічне здоров’я” на противагу терміну “психічне/ментальне здоров’я”, враховуючи їх першопочаткове значення в англомовних дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підтримка ментального здоров’я в часи війни. Національний інститут стратегічних досліджень - 2023.
2. О.В. Завгородня. Стратегія психологічного впливу учителя: особистісний аспект // Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ - Київ, 2022.
3. Г.Ю. Микитюк. Взаємини викладачів і студентів як чинник становлення особистості майбутнього вчителя // НПУ ім. Драгоманова - Київ, 2003.
4. Г.К. Юрчинська, І.В. Бахвалова. Особливості психологічного здоров’я студентів у процесі адаптації до навчання в умовах повномасштабної війни // Український психологічний журнал, №2 (20) - Київ, 2023.
5. І.В. Євтушенко. Психологічне здоров’я: поняття, критерії та рівні // Вісник післядипломної освіти. Вип. 25(54). Серія «Соціальні та поведінкові науки»; Серія «Управління та адміністрування» (психол. 053, екон. 051, держ. управ. 281) - Київ, 2023.

Юлія ШАКУРА,
канд.філол.наук, доц. кафедри
іноземної філології та освітніх технологій

Національного університету
"Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ДО СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

У статті розглядаються сучасні методи викладання історії зарубіжної літератури в контексті традиційних та інноваційних підходів у вищій освіті. Авторка аналізує традиційні й новітні педагогічні методи, такі як інтерактивне навчання, мультимедійні технології, метод проєктів, кроскультурний метод та метод перевернутого навчання, демонструє їх ефективність для глибокого розуміння літературних творів, розвитку критичного мислення та комунікативних навичок студентів.

Ключові слова: методи викладання, історія зарубіжної літератури, інноваційні підходи, інтерактивне навчання, метод проєктів, перевернуте навчання, міждисциплінарні підходи, креативність, вища освіта.

The article examines contemporary methods of teaching the history of foreign literature in the context of traditional and innovative approaches in higher education. The author analyzes both traditional and modern pedagogical methods, such as interactive learning, multimedia technologies, project-based learning, the discussion method, and the flipped classroom approach, demonstrating their effectiveness in fostering a deep understanding of literary works, developing critical thinking, and enhancing communication skills in students.

Keywords: teaching methods, history of foreign literature, innovative approaches, interactive learning, project-based learning, flipped classroom, interdisciplinary approaches, creativity, higher education.

Зміни в освітній системі та потреби сучасного студента вимагають від викладачів застосування нових підходів до навчання, включаючи використання інноваційних методів і технологій. Використання сучасних методів дозволяє студентам краще розуміти різні культурні контексти, застосування міждисциплінарних підходів та інтерактивних методів дає змогу краще орієнтуватися в багатогранному культурному просторі, зрозуміти значення літературних творів у їхньому історичному та соціальному контекстах. Однак традиційні методи, такі як лекції, аналіз текстів і семінарські заняття, все ще залишаються важливою частиною навчального процесу.

Тому **актуальність** вивчення методів викладання історії зарубіжної літератури полягає в пошуку оптимального балансу між традицією та інноваціями.

Вивченням традиційних та сучасних методів викладання історії зарубіжної літератури займались І. Ребров, Н. Дубровіна, Ю. Лимаренко, В. Матвєєва, О. Орлова, О. Федоров, Г. Петров, К. Севрук.

Серед зарубіжних науковців значну увагу вивченню методів викладання історії зарубіжної літератури приділили Л. Мельник, Г. Мюллер, Дж. Келлер, Р. Ашер, Е. Бенсон, Т. Лейк, К. Бендер та інші.

Використання різних методів викладання на заняттях із історії зарубіжної літератури у закладах вищої освіти є важливим для забезпечення глибокого розуміння студентами предмета, розвитку аналітичних та комунікаційних компетентностей, критичного та творчого мислення. Завдяки різноманіттю підходів, навчальний процес стає багатограним, адаптованим до потреб студентів із різним рівнем підготовки та стилями навчання. Саме тому сучасний викладач повинен мати в своєму арсеналі набір дійєвих, ефективних методів навчання та вдало їх поєднувати під час викладання дисципліни «історія зарубіжної літератури». Адже його основна задача навчити студентів серед різноманіття епох, культур, традицій, жанрів, стилів та авторів аналізувати твори з різних точок зору, сформулювати цілісне уявлення про літературні процеси, розвинути навички аргументації та логічного мислення, критичного оцінювання літературних текстів, загальну ерудованість, комунікаційну та культурну компетентності тощо.

Так, серед традиційних методів навчання основним та найбільш ефективним є лекційний метод.

Він використовується для подання узагальненої інформації про літературні епохи, напрямки, жанри, стилі та ключових авторів. Під час використання цього методу викладач звертає увагу на зв'язок між літературою та історичним контекстом, передає знання у логічно структурованій формі, поєднуючи інформативність із елементами мотивації та інтересу.

Серед традиційних видів науковці виділяють: інформаційну (традиційну), вступну, оглядову, проблемну, інтегровану лекції; тоді як серед сучасних популярними є: лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція-консультація, лекція з демонстрацією, інтерактивна лекція та ін. [3]. Використання різних видів лекцій дозволяє урізноманітнити навчальний процес до потреб студентів і специфіки навчального матеріалу.

Перевагами використання лекційного методу на заняттях з історії зарубіжної літератури є: систематичне подання великих обсягів інформації, структурування матеріалу, розвиток академічного мислення та стимулювання інтересу до літератури через історико-культурний контекст. Однак деякі види лекцій створюють умови до пасивності студентів та складнощів у засвоєнні великого обсягу інформації. Саме тому, варто лекційний метод подачі інформації комбінувати з дискусійним методом, який сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей.

Цей метод базується на обміні думками, ідеями, аргументами, обговоренні літературних творів, напрямків чи проблем під керівництвом викладача [1, с. 48]. Тут викладач виступає модератором, який спрямовує обговорення, формулює проблемні запитання, сприяє активній участі всіх студентів і забезпечує конструктивний характер дискусії.

Серед видів дискусій можна виокремити: обговорення за темою твору (наприклад: *дискусія на тему: «Що керувало Клайдом Гріфінсом, героєм роману Т. Драйзера «Американська трагедія», де учасники обговорюють мотиви, конфлікти й основні теми*); порівняльна дискусія (наприклад: *«Чи можна порівняти образ Фауста у Гете та образ доктора Фауста у Марло?»*). Тут варто обговорити схожі риси та відмінності між авторами чи літературними напрямками); інтерпретаційна дискусія (наприклад: *«Що символізує «зелений ліхтар» у творі Ф. Фіцджеральда «Великий Гетсбі?»*); проблемна дискусія (наприклад: *вирішення проблеми «Чи варто розглядати античну літературу як основу для сучасних моральних цінностей?»*); рольова дискусія

(наприклад: діалог Мобі Діка та Старбека у романі Г. Мелвілла «Мобі Дік», де студенти ілюструють зіткнення двох світоглядів).

Дискусійний метод потребує ґрунтовнішої підготовки, адже передбачає підбір цікавої, дискусійної та повчальної теми або проблеми для обговорення, формулювання проблемних запитань, залучення студентів до аргументованих висловлювань із зазначеної теми, об'єктивну модерацію з боку викладача, а також використання різних прийомів таких як: відкриті запитання, цитування тексту, суперечливі твердження, позиційна гра тощо.

Крім того, що дискусійний метод розвиває аналітичне та критичне мислення, учить аргументувати думки, формує навички командної роботи, підтримує інтерес до літератури та її проблематики, він також допомагає розвивати комунікативні навички та формує самостійність.

Дискусійний метод є потужним засобом для розкриття літературних творів та їхніх смислів, якщо викладач використовує його правильно та адаптує до рівня й інтересів студентів [1, с. 52].

Це одним важливим методом вивчення історії зарубіжної літератури, який базується на аналізі схожих та відмінних рис між літературними напрямками, творами різних епох або культур є метод порівняння. Цей метод є одним із найбільш ефективних способів глибокого аналізу матеріалу і дозволяє виявити зв'язки між різними епохами, культурами та авторами, розвиваючи у студентів аналітичне мислення й уміння проводити паралелі. Він передбачає аналіз літературних явищ через зіставлення спільних і відмінних рис. Порівняння може проводитися: між творами одного автора або творами різних авторів (наприклад: порівняння образу Дон Кіхота у М. де Сервантеса з образом Грегора Замзи у Ф. Кафки, де обидва герої є вигнанцями, але їхні конфлікти принципово різні), літературними епохами, стилями чи напрямками (наприклад: порівняння романтизму в європейській та американській літературі: як по-різному відображаються ідеали свободи й природи у творах У. Вордсворта та У. Вітмена), персонажами одного чи різних творів (наприклад: порівняння Гамлета з Принцом Данським у різних культурних інтерпретаціях), творами та явищами інших мистецтв (живопис, музика, театр, кіно), оригіналом і перекладом або адаптацією тощо.

Метод порівняння на заняттях з історії зарубіжної літератури може використовуватись у формі: дискусії (наприклад: «Чи є Яго з «Отелло» Шекспіра схожим на Макбета як трагічний антигерой?»), таблиці порівняння (наприклад: створюється порівняльна таблиця, в яку вносяться характеристики творів чи персонажів), творчого порівняльного аналізу, у формі есе або реферату, інтегрованого проєкту (наприклад: створення групового проєкту, що порівнює твори та їхній вплив на сучасність (фільми, адаптації, театр).

Метод порівняння розвиває аналітичні здібності, оскільки студенти вчаться виявляти ключові особливості творів і робити узагальнення, формує системне мислення - допомагає побачити літературу не як ізольовані твори, а як частину загального культурного контексту, дає поглиблене розуміння літературних явищ та актуалізує раніше засвоєний матеріал.

Потужним інструментом для розуміння літературних творів у контексті їхніх зв'язків із іншими текстами, культурними традиціями, міфами та художніми явищами є метод інтертекстуального аналізу [2, с. 87]. Він базується на концепції інтертекстуальності, яка

вказує на те, що будь-який текст завжди перебуває у діалозі з іншими текстами, запозичуючи, переосмислюючи чи пародіюючи їх.

Інтертекстуальність передбачає, що жоден літературний твір не існує ізольовано: він обов'язково взаємодіє з попередніми текстами або культурними явищами. Вона може проявлятися через прямі цитати або алюзії на інші тексти, переосмислення традиційних сюжетів чи міфів, пародіювання або іронію, запозичення образів, тем, мотивів чи символів (наприклад: *«Міф про Сізіфа» А. Камю є переінтерпретацією стародавнього грецького міфа*).

Інтертекстуальний аналіз дає можливість виявити зв'язки між текстами та культурними явищами, розширити контекст розуміння студентами твору через аналіз його взаємодії з іншими джерелами, зрозуміти авторські наміри: чому автор посилається на певні тексти або переосмислює традиційні сюжети, поглибити розуміння художнього змісту твору через аналіз його культурного контексту.

Особливостями цього методу є фокусування на діалозі текстів через дослідження того, як один текст перегукується з іншим (цитати, алюзії, ремінісценції, пародії), аналіз підтекстів через переосмислення або запозичення з інших творів, залучення міждисциплінарного підходу через вивчення зв'язків із міфологією, історією, філософією, живописом, музикою чи іншими формами мистецтва.

Прийомами інтертекстуального аналізу є виявлення алюзій (наприклад: аналіз алюзії на античний міф у творчості Т. Манна (*«Смерть у Венеції»*), порівняння текстів (наприклад: як образ Дон Жуана змінюється у творах Тірсо де Моліни, Мольєра та Байрона), деконструкція тексту (наприклад: розгляд прихованих підтекстів, запозичених із інших джерел), інтердисциплінарний підхід (наприклад: аналіз твору через призму міфології, музики чи філософії у романі Т. Манна *«Доктор Фаустус»*).

Перевагами методу інтертекстуального аналізу є поглиблення розуміння твору через його взаємозв'язок із традиціями та культурою, розвиток аналітичного мислення, коли студенти вчать розглядати текст як багаторівневий і багатогранний, формування широкої літературної компетентності через знайомство з великою кількістю текстів і контекстів, актуалізація класики, оскільки сучасні алюзії на класичні сюжети допомагають зробити їх цікавими для молодого покоління. Інтертекстуальний аналіз дає можливість побачити, як література поєднується з минулим і сьогоденням, розкриваючи глибокі культурні зв'язки між епохами та традиціями.

Одним із ключових традиційних методів у вивченні історії зарубіжної літератури, який дозволяє розглядати художні твори у контексті історичних, соціальних, культурних, філософських та політичних умов, за яких вони були створені є історико-культурний метод [2]. Він дозволяє глибше зрозуміти, як література відображає, реагує на свій час та взаємодіє з іншими сферами культури, підкреслює, що художній твір відображає дух часу — ідеї, настрої, цінності епохи, реагує на історичні події, суспільні явища чи філософські концепції, взаємодіє з іншими видами мистецтва, науки та ідеологіями, формує суспільну думку і впливає на культурний розвиток.

Основними завданнями історико-культурного методу є визначення історичного контексту створення літературного твору, біографічних факторів впливу на формування автора (наприклад: еміграція Данте і політичні події в Італії знайшли відображення у *«Божественній комедії»*), впливу жанрової та стильової традиції на текст (наприклад: роман *«Дон Кіхот»* М. де Сервантеса пародіює лицарський роман, характерний для

попередніх епох), виявлення впливу соціальних та культурних умов, філософських ідей, мистецьких напрямів та передумов на зміст, жанр і стиль тексту (наприклад: у романі В. Гюго «Знедолені» висвітлюються теми революції та соціальної несправедливості) та аналіз актуальних проблем епохи (наприклад: як творчість Ч. Діккенса відображає соціальні проблеми індустріальної Англії XIX століття).

Прикладами використання історико-культурного методу може бути аналіз середньовічної літератури (наприклад: «Пісня про Роланда» чи «Божественна комедія» розглядаються через призму феодалного ладу, хрестових походів та релігійного світогляду), літератури епохи Просвітництва (наприклад: твори Вольтера чи Ж.-Ж. Руссо аналізуються у контексті боротьби за свободу, раціоналізм), романтизму і його зв'язок із революційними настроями (наприклад: твори Дж. Байрона чи П. Шеллі відображають індивідуалізм, протест проти соціальної несправедливості, ідеї свободи), модернізму та впливу Першої світової війни (наприклад: твори Т. Еліота «Безплідна земля» чи В. Вулф «Хвили» відображають кризу ідентичності, розпад традиційних цінностей), тоталітаризму і літератури XX століття (наприклад: романи Дж. Орвелла «1984» та А. Камю «Чума» аналізуються у контексті політичних і філософських катаклізмів епохи).

У порівнянні з інтертекстуальним методом, історико-культурний метод більше акцентує увагу на історичних умовах, ніж на текстуальних зв'язках. Він не фокусується на внутрішньому світі автора чи персонажів, а досліджує зовнішні обставини. Історико-культурний метод дозволяє побачити літературу як дзеркало свого часу і водночас як активний інструмент впливу на суспільство та культуру. Це робить літературний аналіз багатограним і глибоким.

Ще одним методом викладання історії зарубіжної літератури, який спрямований на розвиток креативного мислення студентів, уяви, здатності до художньої інтерпретації та нестандартного підходу до аналізу літературних творів є творчий метод. Він робить навчальний процес динамічним і захоплюючим, дозволяючи студентам активно брати участь у створенні нових смислів, занурюючись у літературний текст і його контекст [4, с. 72].

Творчий метод передбачає залучення студентів до активної взаємодії з текстом через різноманітні форми діяльності, що виходять за рамки звичайного аналізу. Важливим є емоційне, асоціативне та інтуїтивне сприйняття тексту, яке поєднується з інтелектуальною роботою.

Студенти стають не лише читачами, а й інтерпретаторами, авторами чи навіть співтворцями тексту, що сприяє глибшому розумінню і розвитку їхніх творчих здібностей.

Формами реалізації творчого методу може бути написання творчих робіт (наприклад: написати есе на тему, пов'язану з твором чи його ідеями, написати свій фінал твору або описати розвиток подій в іншій історичній чи культурній епосі), створення новел, поезій, художня інтерпретація через створення художніх портретів персонажів, використання технік колажу для відображення основних ідей або тем твору, створення мультимедійних презентацій (відео, аудіо, слайд-шоу), які візуалізують головні ідеї твору чи показують історико-культурний контекст його створення, підготовка художніх альбомів чи інтерактивних виставок, присвячених епосі, в якій жив автор, проведення творчих дискусій, під час яких студенти діляться власними інтерпретаціями образів або подій, використання сучасних технологій через створення подкастів, в яких студенти розповідають про твори від імені їхніх персонажів, розробка інтерактивних карт чи

віртуальних турів, асоціативний аналіз твору через використання музики, живопису чи кінематографу, які можуть доповнювати або переосмислювати літературний твір.

Творчий метод формує у студентів здатність до генерації ідей, пошуку оригінальних рішень, створення нових інтерпретацій, емоційно залучає до занурення в текст, що допомагає відчувати ідеї твору на особистому рівні, формує індивідуальний підхід до літератури через створення власних інтерпретацій, особистий досвід, знання та уяву, допомагає осмислити зв'язки між літературою, різними видами мистецтва, історією та сучасністю, розвиває комунікативні навички.

Прикладами застосування творчого методу може бути вивчення трагедії У. Шекспіра «Гамлет» (наприклад: написання монологу Гамлета у сучасному контексті, створення короткометражного фільму, що переосмислює ключові сцени п'єси), аналіз твору «Фауст» Гете (наприклад: через інсценізацію діалогу Фауста і Мефістофеля, створення артбуку, що ілюструє філософські ідеї твору) або роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» (наприклад: дослідження архітектурних мотивів у літературі через ілюстрацію собору, написання есе на тему: «Чи актуальні ідеї Гюго в сучасному суспільстві?»).

Цей метод допомагає зробити процес навчання цікавим, багатограним і глибоко персоналізованим, розвиваючи як емоційний, так і інтелектуальний потенціал студентів. Через творчі завдання студенти не лише краще засвоюють матеріал, а й набувають універсальних компетентностей, що залишаються з ними після закінчення навчання.

Сучасні методи викладання історії зарубіжної літератури у закладах вищої освіти відображають тенденції інтеграції нових технологій, мультимедійних засобів, міждисциплінарних підходів та активних форм навчання. Ці методи спрямовані на покращення ефективності навчання, підвищення мотивації студентів та забезпечення глибшого розуміння літературних текстів через різноманітні інноваційні підходи.

Серед сучасних методів викладання історії зарубіжної літератури одним з найефективніших є метод проєктів [4]. Він заохочує студентів до самостійної роботи, розвиває дослідницьку активність, креативність і здатність до колективної співпраці. Цей метод передбачає створення студентами проєктів, пов'язаних з темами курсу, де вони активно шукають, аналізують і систематизують інформацію, застосовують на практиці набуті знання та презентують результати.

Метод проєктів передбачає залучення студентів до активної діяльності, де вони не лише отримують знання, але й самі їх створюють, розвиваючи навички самостійної роботи та дослідження. Багато проєктів передбачають групову діяльність, що стимулює до взаємодії, обміну думками, ідей та спільного вирішення проблем. Це сприяє розвитку комунікативних навичок і вміння працювати в команді.

Також проєкти часто об'єднують кілька аспектів курсу, дозволяючи студентам поглиблено вивчати літературні твори, пов'язані з історичним, культурним та соціальним контекстами їхнього створення. Це дозволяє побачити ширшу картину літературних процесів. Студенти самостійно проводять дослідження, що включає аналіз літературних текстів, наукових статей, історичних документів, використовуючи бібліографічні та електронні ресурси.

Прикладами застосування методу проєктів на практиці може бути вивчення епохи Відродження. Студенти можуть створити мультимедійний проєкт, у якому проаналізують важливих авторів і твори цієї епохи (наприклад: Данте, Петрарка, Боккаччо), описати її вплив на розвиток літератури, поєднавши літературний аналіз з

культурним і соціальним контекстом. Або група студентів під час вивчення літератури епохи Просвітництва може створити презентацію, яка включає аналіз основних ідей Просвітництва через твори Вольтера і Ж.-Ж. Руссо, порівняння їхнього ставлення до релігії, держави, громадянських прав та свобод. Вони також можуть представити ці ідеї через візуальні матеріали, цитати, короткі відео.

Під час вивчення перекладів та адаптацій класичних творів студенти можуть вибрати класичний літературний твір (наприклад: *«Іліада» Гомера*) і проаналізувати різні переклади. Вони можуть порівняти переклади, проаналізувати мовні, культурні й стилістичні особливості кожного, а також представити свою інтерпретацію через творчі роботи (наприклад: графіку, відео).

Цей метод розвиває дослідницькі та критичні навички, студенти вчаться працювати з літературними джерелами, проводити власне дослідження, аналізувати та синтезувати інформацію. Поглиблене вивчення конкретних аспектів літературних творів, історичних періодів чи авторів через власне дослідження дає студентам змогу зрозуміти більше, ніж просто стандартний аналіз текстів. Метод проєктів сприяє розвитку креативного мислення та здатності представити результати в незвичній формі, що може бути корисно для майбутніх наукових та професійних діяльностей студентів.

Групова робота над проєктами сприяє розвитку навичок співпраці, управління часом та розподілу ролей. Проєкт також може включати міждисциплінарний підхід, де студенти використовують знання з історії, філософії, мистецтва для створення комплексних робіт.

Серед сучасних методів навчання, який ґрунтується на активній участі студентів у процесі викладання та навчання варто виділити інтерактивний метод. Використання інтерактивних технологій, таких як інтернет-ресурси, онлайн-курси, віртуальні симуляції або платформ для колективної роботи, сприяє залученню студентів до дослідження літературних тем через інтерактивні форми, що стимулює їхній інтерес до предмету. Цей метод дозволяє створити динамічне навчальне середовище, розвиває критичне мислення, комунікативні навички та здатність до аналізу літературних творів у ширшому культурному і філософському контексті.

Прикладами використання інтерактивних методів можуть бути інтерактивні лекції з використанням цифрових інструментів (наприклад: використання вікторин, інтерактивних презентацій через Kahoot або Mentimeter, інтеграція мультимедійних матеріалів, таких як екранізації, документальні фільми, карти епохи, аудіозаписи тощо).

Інтерактивні методи є ефективним способом зробити навчання більш цікавим і продуктивним, розвиваючи як академічні знання, так і практичні навички студентів (наприклад: використання платформи Moodle для створення інтерактивних тестів та форумів для обговорення прочитаних творів, віртуальні бібліотеки та електронні архіви для доступу до рідкісних або класичних текстів).

Сучасним педагогічним методом науковці називають метод “перевернутого класу”. Цей метод змінює традиційний підхід до організації навчального процесу. Студенти самостійно готуються до заняття за запропонованою викладачем заздалегідь темою, переглядаючи відео лекції або читаючи матеріали, а в аудиторії проводяться дискусії, групові обговорення або рішення завдань.

Перевагами такого методу є активізація навчання, оскільки студенти більше залучені в процес через інтерактивні та практичні заняття. Робота в аудиторії сприяє розумінню

складних теоретичних концептів завдяки спільному обговоренню. Студенти також мають змогу самостійно контролювати час та темп опрацювання матеріалу вдома. І основне - аналіз текстів і дискусії в аудиторії допомагають формувати критичне мислення у студентів.

Метод перевернутого класу дозволяє зробити заняття з історії зарубіжної літератури динамічними та інтерактивними. Його успішне впровадження залежить від якісної підготовки матеріалів, мотивації студентів та активної участі викладача в організації практичної частини заняття.

Кроскультурний метод вивчення історії зарубіжної літератури спрямований на порівняльний аналіз літературних явищ, творів і тенденцій у контексті різних культур, епох і національних традицій. Цей метод дозволяє студентам не лише зрозуміти специфіку окремих літературних традицій, але й побачити взаємодію та взаємовплив культур у світовому літературному процесі [6].

Основними принципами кроскультурного методу є порівняльний аналіз (*наприклад: вивчення літературних творів різних національних літератур через зіставлення тем, мотивів, образів, стилістичних прийомів, як-от, порівняння трагедій У. Шекспіра та П. Корнеля*), контекстуальність (*наприклад: розгляд літератури у зв'язку з історичними, соціальними, релігійними, філософськими та культурними умовами, які впливали на її розвиток*), діалог культур (*наприклад: вивчення впливів і запозичень між літературами різних країн, а також глобальних літературних явищ: романтизм чи модернізм*).

Прикладами кроскультурного методу може бути аналіз епохи Відродження або романтизму в літературах різних країн, таких як Англія, Німеччина та Франція (*наприклад: архетип "вічного мандрівника" у різних культурах світу*), вивчення творів у контексті національної культури та епохи їх створення. Перевагами кроскультурного методу є розвиток міжкультурної компетентності, розвиток критичного мислення, спостережливості та аналізу, глибше розуміння літератури в світовому культурному контексті.

Трансформація методів викладання історії зарубіжної літератури від традиційних до сучасних підходів відображає еволюцію освіти, орієнтовану на розвиток критичного мислення, творчої активності студентів та інтеграцію новітніх технологій у навчальний процес.

Традиційні методи, зокрема лекції та відтворення інформації, поступово змінюються на інноваційні, такі як перевернутий клас, кроскультурний підхід та інтерактивні технології. Вони дозволяють не тільки поглибити розуміння літературних явищ, але й розвивати навички аналізу, порівняння та дослідження літературних творів в контексті культурних, історичних та соціальних процесів. Використання сучасних методів створює можливості для більш активної та самостійної роботи студентів, що є важливим кроком на шляху до формування ерудованих, критичних та інноваційних мислителів.

Сучасні методи викладання історії зарубіжної літератури відображають тенденції інтеграції новітніх технологій, підходів до навчання та міждисциплінарності. Вони орієнтовані на підвищення інтересу студентів до предмета історія зарубіжної літератури, активну участь у процесі навчання та розвитку творчих, аналітичних і критичних навичок. Ці методи дозволяють глибше розуміти літературні твори, враховуючи не лише їхній зміст, але й культурні, історичні та соціальні контексти, що забезпечує повноцінне усвідомлення значення зарубіжної літератури в глобальному вимірі.

Тому перехід до нових методичних підходів у навчанні зарубіжної літератури є необхідним для адаптації освіти до викликів сучасного світу та потреб студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дубровіна Н. Сучасні методи викладання літератури у вищій школі: [підручник] / Н. А. Дубровіна. Харків: ХНУ, 2020. 280 с.
2. Лимаренко Ю. Інтерактивні методи навчання в історії зарубіжної літератури: [монографія] / Ю. М. Лимаренко. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 220 с.
3. Матвєєва В. Використання мультимедійних технологій у викладанні зарубіжної літератури: [посібник] / В. П. Матвєєва. Одеса: ОНУ, 2021. 195 с.
4. Петров Г. Проектні методи в навчанні зарубіжної літератури: [монографія] / Г. А. Петров. Київ: Наукова думка, 2022. 180 с.
5. Ребров І. Методика викладання зарубіжної літератури у вищій школі: [монографія] / І. І. Ребров. Київ: Видавництво «Освіта», 2018. 256 с.
6. Орлова О. Методика навчання зарубіжної літератури: навч.-метод. посіб. для підготовки здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» філологічних спеціальностей педагогічних закладів освіти. Полтава: ПНПУ, 2021. 109 с.
7. Keller, J. K. Interactive Learning in the Literature Classroom / J. K. Keller. New York: Oxford University Press, 2020. 320 p.
8. Asher, R. E. Gamification and Literature Education / R. E. Asher. Journal of Modern Education, 2021. Vol. 45, Issue 3. P. 88-102.

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

*Ашомка А.П.,
студент ФІОТ КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник: **Наталія ФРАНКО**,
викладач, КПІ ім. Ігоря СІКОРСЬКОГО*

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ У СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ПІДХОДАХ

На початку XXI століття філософські дискусії щодо природи людини стали надзвичайно актуальними та багатограними. Від класичних метафізичних концепцій до новітніх теоретичних конструкцій, філософи знову звертаються до осмислення сутності людини, її ролі в сучасному світі та взаємодії з навколишнім середовищем. У сучасному філософському контексті важливими є питання не лише метафізичної природи людського існування, але й моральної психології, етики та соціальних змін. Підхід до людини як розумної істоти, яка живе в контексті глобалізації, технологічного прогресу і швидкоплинних соціокультурних трансформацій, стає необхідним для глибшого розуміння сучасних викликів і проблем.

Виокремимо ключові сучасні філософські підходи, які стосуються розгляду проблеми існування і розвитку людини [1]. Одним із основних напрямків, який визначає нові підходи до проблеми людини в XXI столітті, є зміни в сприйнятті людини через технологічну призму. Філософія тіла та медіа (philosophy of body and media) зосереджена на впливі новітніх медіа-технологій, таких як Інтернет, соціальні мережі та віртуальна реальність, на ідентичність людини. У цьому контексті людська природа постає як взаємодія між тілесною реальністю та віртуальними конструкціями, що суттєво змінює спосіб сприйняття себе та світу. Технології формують нові форми соціальних відносин, що, в свою чергу, модифікують людські моральні уявлення та поведінку.

Одним із найактуальніших напрямків сучасної філософії є феміністична філософія, яка звертає увагу на гендерні аспекти людського буття та роль гендеру в суспільстві. Феміністичні дослідження не лише аналізують історію та соціокультурні конструкції, але й активно формують нові способи осмислення людини через призму рівності та справедливості. Важливим аспектом є дослідження питання, як гендер впливає на особистість, ідентичність та соціальні практики, а також як на сучасну філософію впливають рухи за права жінок та ЛГБТ+ спільноти.

У контексті постмодерністських течій існування людини здобуває новий вимір через питання екзистенціальної філософії. Це не лише питання сенсу життя, але й прагнення до свободи та відповідальності, розуміння буття в умовах непередбачуваності і відносності. Запитання, пов'язані з відчуттям безпорадності і необхідністю знайти новий сенс у світі, що вже не відповідає традиційним уявленням про мету життя, є центральними у сучасних екзистенціальних роздумах. Філософи цієї течії акцентують увагу на важливості індивідуального вибору, самовизначення та внутрішнього розвитку особистості в умовах змінного та фрагментованого сучасного світу.

Екологічна філософія стає ще одним важливим аспектом розуміння людини в сучасному світі. Вона акцентує увагу на взаємодії людини з природою та постійно ставить питання про етику нашого відношення до екологічних проблем, таких як зміни клімату, збереження біорізноманіття та стале використання природних ресурсів. Цей напрямок філософії піднімає питання відповідальності людини за свою діяльність і її наслідки для природи. Екологічна філософія, зокрема, вимагає перегляду антропоцентричної парадигми, яка ставить людину в центр всесвіту, і акцентує на важливості взаємодії з іншими живими істотами та екосистемами.

Одним із важливих аспектів сучасної філософії є вивчення політичних проблем, що відображають складність сучасних соціальних відносин. Політична філософія звертається до питань справедливості, влади та прав людини, досліджуючи механізми соціальної нерівності, демократії та правової системи. У постколоніальний контекст філософи звертаються до спадщини колоніалізму і імперіалізму, розглядаючи їх вплив на формування людської ідентичності та культури. Це підкреслює важливість справедливості, рівності та прав людини як основи для побудови гармонійного суспільства.

Окремої уваги заслуговує концепція технологічної філософії, яка займається вивченням взаємодії людини з новітніми технологіями, такими як штучний інтелект, біотехнології та кібернетика. В цьому контексті розглядаються питання етики використання технологій, їх впливу на людське життя та на розвиток соціальних і культурних практик. Проблеми, пов'язані з автоматизацією праці, біоетикою, а також можливими ризиками від розвитку штучного інтелекту, поставили нові виклики перед філософією, яка повинна знайти шляхи збереження людяності в умовах технологічних трансформацій.

Далі здійснимо аналіз класичних та сучасних підходів, які були описані вище, що дозволяє виокремити ключові відмінності та зрушення у філософському осмисленні людини, що відображають зміни у соціокультурних, наукових та технологічних контекстах [2, 3].

Однією з основних відмінностей між класичними і сучасними підходами є метафізичне осмислення сутності людини. У класичній філософії, що включає таких мислителів як Платон та Аристотель, людина розглядалася через призму універсальних та вічних категорій. Платон, наприклад, вважав, що людське буття визначається за допомогою абстрактних ідей та форм, що мають загальнолюдське значення. Аристотель акцентував на сутності людини як раціональної істоти, здатної до логічного мислення і досягнення доброчесності через етику та політику. У сучасній філософії, зокрема у роботах Джона С. Смарта та Девіда Чалмерса, акцент робиться на конкретних феноменах свідомості, сприйняття та індивідуальності. Філософи сучасності, як правило, орієнтуються на більш емпіричний підхід, намагаючись дослідити механізми, через які ми пізнаємо світ та самих себе, що включає дослідження свідомості та її відносин до фізіології мозку. Це свідчить про відхід від абстрактних концепцій до конкретних явищ.

Екзистенціальний підхід також зазнав значних змін у період між класичними та сучасними філософами. Якщо класичні екзистенціалісти, такі як Сєрен К'єркегор та Жан-Поль Сартр, зосереджувалися на внутрішньому переживанні людиною своєї свободи та відповідальності за власне існування, то сучасні підходи, зокрема у роботах Ганса-Йорга Гадамера, акцентують на більш глобальних аспектах екзистенції, таких як роль людини у глобалізованому світі, в умовах технологічного прогресу та змін у соціальних структурах. Гадамер, порівняно з класичними екзистенціалістами, додає нову глибину розуміння існування людини в контексті культури, мови та історії, що змінюється. Тому

сучасна екзистенційна філософія фокусується на тому, як людина адаптується до технологічних та соціальних змін і як це визначає її існування та свободу вибору.

Суттєвим є також розвиток гендерної філософії. Класичні філософи, такі як Сімон де Бовуар, зосереджували увагу на соціокультурних конструкціях гендеру та їх впливі на людську ідентичність. У своїй знаменитій роботі «Друга стаття» Бовуар розглядала жіночність як результат соціальних і культурних практик, а не як природну сутність. Сучасні філософи, зокрема Донна Гарревей та Джудіт Батлер, значно розширили це розуміння, підкреслюючи багатоманітність гендерних ролей у сучасному світі. Вони не лише аналізують бінарність гендеру, а й досліджують нові гендерні ідентичності, зокрема в контексті кіберпростору та технологічних інновацій. Батлер, наприклад, акцентує на тому, як цифрові технології та інтернет-культури дозволяють створювати нові форми гендерної ідентичності, що відображає складність сучасних соціокультурних процесів.

Екологічний підхід до проблеми людини також зазнав трансформації. У класичних філософських системах, таких як у Джона Мьюра, природа сприймалася як ресурс, який людина повинна використовувати для свого розвитку та добробуту. У сучасній екологічній філософії, зокрема у роботах Вандани Шіви, людина розглядається не як пануюча істота, а як частина природного середовища, що взаємодіє з іншими елементами екосистеми. В екологічній етиці важливим є не тільки використання ресурсів, а й відповідальність за збереження природного середовища та сталий розвиток. Цей підхід вимагає перегляду традиційного антропоцентризму та розгляду людини як частини більшої екологічної системи.

Політичний підхід у філософії також зазнав змін від класичних до сучасних теорій. Класичні філософи, такі як Джон Локк, досліджували питання людини через призму її відносин з державою та суспільством, ставлячи акцент на природні права та свободи індивіда. Сучасні філософи, серед яких Мішель Фуко та Джудіт Батлер, зосереджуються на більш складних аспектах влади, ідентичності та справедливості. Фуко, зокрема, аналізує не тільки політичну владу, але й мікроформи владарювання, які пронизують повсякденне життя людей. У сучасній політичній філософії важливим є також питання інклюзивності та прав людини, що стосуються не лише окремих осіб, а й цілих соціальних груп.

І, нарешті, технофілософія є тим напрямком, де класичні філософи, такі як Мартін Гайдеггер та Маршал Маклюен, не мали змоги досліджувати вплив технологій на людину в сучасному розумінні. Гайдеггер акцентував увагу на тому, як технології змінюють наше сприйняття світу, а Маклюен вивчав медіа як засіб, що формує людське мислення. Сучасні філософи, такі як Донна Харауей та Нік Бостром, досліджують вплив таких технологій, як штучний інтелект, віртуальна реальність та біотехнології, на людську ідентичність. Вони розглядають ці новітні технології не тільки як інструменти, але й як фактори, що глибоко змінюють людське буття і суспільні відносини.

Отже, сучасні філософські підходи до осмислення проблеми людини підкреслюють важливість інтеграції традиційних концепцій з новими, що враховують сучасні технологічні, соціальні та екологічні реалії. Від феміністичної та екзистенційної філософії до технофілософії та політичної теорії, ці підходи намагаються розкрити глибину людської природи в контексті сучасних змін. Вони ставлять важливі питання про роль людини у світі, її взаємодію з іншими живими істотами, її моральні уявлення та відповідальність за майбутнє. Порівняння класичних і сучасних підходів до проблеми

людини в філософії виявляє значні зміни у фокусі досліджень, методах аналізу та контекстах, в яких ці проблеми постають. Сучасні філософи все більше орієнтуються на конкретні соціокультурні, екологічні та технологічні аспекти, що відображають складність і множинність сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bhat R., Sillalee A., Kandasamy L. S. Concepts and Contexts: The Interplay of Philosophy and History in Understanding Human Society. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research*. 2023. № 2.6. P. 2581-2590.
2. Whistler D., Sinclair M. *The Oxford Handbook of Modern French Philosophy*. Oxford University Press. 2024. 728 p.
3. Gjesdal K., Nassar D. *The Oxford Handbook of Nineteenth-Century Women Philosophers in the German Tradition*. Oxford University Press. 2024. 795 p.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Денисюк Катерина Анатоліївна
здобувачка фахової передвищої освіти
Науковий керівник: Бадунь Григорій Дмитрович
викладач основ правознавства та історії України

Вінницький технічний фаховий коледж

КІБЕРЗЛОЧИННИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ЦИФРОВИМИ ЗАГРОЗАМИ

Розвиток інформаційних технологій сприяє прогресу суспільства, але водночас створює нові виклики у вигляді кіберзлочинів. Актуальність боротьби з цифровими загрозами зумовлена зростанням кількості злочинів у кіберпросторі, що порушують права громадян, завдають шкоди економіці та національній безпеці.

Кіберзлочинність – незаконні дії, які здійснюються людьми, що використовують інформаційні технології для злочинних цілей. Серед основних видів кіберзлочинності виділяють поширення шкідливих програм, злом паролів, крадіжку номерів кредитних карт і інших банківських реквізитів, а також поширення протиправної інформації через Інтернет.[1]

Види кіберзлочинів:

- *Фішинг*. Обман користувачів для отримання конфіденційних даних.
- *Витік персональних даних*. GDPR (Загальний регламент захисту даних, затверджений ЄС у 2016 році, працює у межах ЄС та ЄЕЗ) визначає витік як порушення безпеки, що призводить до випадкового або незаконного знищення, втрати, зміни, несанкціонованого розкриття або доступу до персональних даних, що передаються, зберігаються та обробляються іншим способом.
- *Кібертероризм*. Атаки на критичну інфраструктуру з метою створення паніки або порушення функціонування державних систем.
- *Комп'ютерні шахрайства*. Незаконне отримання коштів або майна через маніпуляції з інформаційними системами. [2]

Міжнародні стандарти боротьби з кіберзлочинністю:

Головним документом, що регулює боротьбу і попередження кіберзлочинності, є конвенція «Про кіберзлочинність», ратифікована у 2005 р. державами Ради Європи та іншими державами. [3]

В Україні ми маємо такі правові регулювання:

- **Кримінальний кодекс України.**
- **Закон України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах".**
- **Національна стратегія кібербезпеки.** [4]

Основні проблеми правового регулювання:

Відсутність ефективного правового регулювання інтернет-відносин в даних сферах призводить до виникнення маси спірних питань в сфері такої форми відносин. Виникнення суперечок знижує ефективність діяльності юридичних і фізичних осіб. [5]

- **Юрисдикційні питання.** Складність визначення правового статусу кіберзлочинців через їх транснаціональний характер.

- **Технологічний розрив.** Стрімкий розвиток технологій випереджає законодавчі ініціативи.

- **Недостатня міжнародна координація.** Необхідність розширення співпраці між державами.

Законодавство України про кібербезпеку встановлює ефективні механізми реагування на кіберзагрози та кіберінциденти, які закріплюються у нормативно-правових документах та становлять основу правового забезпечення кібербезпеки відповідно до міжнародного права. Співпраця України з міжнародними партнерами, підписання нових домовленостей та угод, що регулюють питання кібербезпеки, зобов'язують нашу країну виконувати їхні норми та стандарти, що стане кроком, який сприятиме виходу України на рівень світових держав з високими показниками кібербезпеки. [6]

Висновок. Боротьба з кіберзлочинами потребує комплексного підходу, який передбачає вдосконалення правових норм, міжнародне співробітництво та посилення технічних засобів захисту. Лише за умови активної взаємодії держав, організацій та громадян можна забезпечити безпеку у сучасному цифровому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://core.ac.uk/download/pdf/84825482.pdf>
2. <https://speka.media/visim-naipopulyarnisix-form-kiberzlociniv-u-interneti-pyweo9>
3. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/74.pdf>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
5. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12a96db8-4401-413c-a587-bc4a1abaae7e/content>
6. <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2024/may/34615/sirovatchenko41.pdf>

Конончук Богданна Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету

*Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Розвиток сучасної української правової системи за складних політичних і соціально-економічних обставин загострює необхідність забезпечити досконалість її джерельної бази. У цій системі серед джерел права за значущістю для правового регулювання суспільних відносин перше місце посідає нормативно-правовий акт. Отож, якщо вести мову про основні напрями удосконалення права у нашій державі, то це має здійснюватись насамперед шляхом формування досконалих НПА. В останні роки створюється (а ще більше змінюється) вельми значна кількість різноманітних НПА; однак кількісні досягнення не завжди супроводжуються належними якісними показниками [1, с. 1].

Вітчизняна історія пам'ятає принаймні декілька спроб масштабної систематизації української нормативно-правової бази. В усіх випадках головною метою було уніфікувати чинне законодавство, привести його до єдиної узгодженої системи шляхом забезпечення одноманітного правового регулювання та усунення можливих прогалин та розбіжностей у текстах правових документів.

Відтак, розвиток вітчизняного законодавства України відбувається настільки динамічно, що воно потребує нагальної систематизації.

Аналізуючи систематизацію загалом, А.І. Граціанов зазначив: «Щоб визначитися з поняттям систематизації, необхідно насамперед виявити, що підлягає систематизації. Предметом систематизації законодавства є юридичні нормативні акти, тобто акти, які містять норми права. Сама по собі назва акта (указ, постанова тощо) ще не визначає його нормативності, оскільки в акті можуть міститися ненормативні положення (декларації, вказівки про мету акта, індивідуальні розпорядження тощо). Тому обов'язковою умовою систематизації є встановлення нормативності актів, так само як і відокремлення нормативних положень, що містяться в цих актах, від приписів і положень, які мають ненормативний характер і не підлягають систематизації. Систематизувати можна правові норми, закони та підзаконні нормативно-правові акти» [2, с. 15].

Основними результатами процесу систематизації є такі:

- 1) правове регулювання широкого спектру нормативно-правових актів, урахування їх специфіки й особливостей упорядкування;
- 2) виключення або принаймні обмеження дублювання норм різними галузями законодавства;
- 3) усунення прогалин;
- 4) подолання колізій у законодавстві;
- 5) створення умов відповідної юридичної кваліфікації.

Тож систематизація законодавства є передумовою досягнення ефективності чинного законодавства, усунення суперечностей і прогалин, а також застарілих норм у праві. У результаті систематизації законодавство стає більш зручним і доступним для користування, сприяє зміцненню законності в регулюванні суспільних відносин [3, с. 9-10]. Отже, необхідність систематизації обумовлюється такими постійно діючими процесами:

- 1) виданням нових нормативно-правових актів;
- 2) утратою юридичної сили деякими нормативно-правовими актами;
- 3) застаріванням деяких нормативно-правових актів;
- 4) накопиченням суперечностей між юридичними приписами тощо.

В умовах сьогодення систематизація законодавства є вкрай необхідним заходом на шляху до європейської інтеграції нашої країни [4, с. 103]. Саме систематизація дає змогу вдосконалити та впорядкувати законодавство для зручності його застосування та ефективної реалізації на практиці. Окрім того, роль систематизації законодавства полягає в тому, щоб створити всі необхідні умови для його подальшого розвитку, позбутися в ньому прогалин та недоліків і забезпечити його внутрішню єдність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Косович В.М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів: Автореферат дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.01. Львів. 2015. 41 с.
2. Граціанов А.І. Процес систематизації та уніфікації законодавства і розвиток правової системи України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». К., 2004. 185 с.
3. Сивицький В.А. Проблеми систематизації правових норм. М.: Формула права, 2007. 140 с.
4. Обушенко Н. Суть і значення систематизації законодавства в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 4. 2020. С. 101-106.

Костюченко Н.Д.,
студентка юридичного факультету
Науковий керівник: **Апанасенко К.І.,**
д.ю.н., доцент

Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВІДКРИТІСТЬ (ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ) СУДОВОГО ПРОЦЕСУ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Відкритість судового процесу є однією з ключових ознак демократичного суспільства, адже вона гарантує довіру громадськості до правосуддя та забезпечує дотримання принципу верховенства права. В умовах сучасних викликів, таких як інформаційна глобалізація, військові конфлікти та пандемії, питання транспарентності судочинства набувають ще більшої актуальності. Відкритість передбачає як фізичний доступ громадян до судових засідань, так і забезпечення прозорості ухвалення судових рішень через медіа або онлайн-платформи. Проте баланс між відкритістю та іншими правами, такими як конфіденційність учасників процесу, збереження державної таємниці або захист суспільної моралі, залишається складним завданням для багатьох судових систем.

Актуальність цієї теми зростає ще й через те, що в Україні судова система перебуває на етапі реформування, а забезпечення прозорості судових процесів є важливою складовою цих реформ. Проблеми із доступом до правосуддя, а також питання якості й обґрунтованості судових рішень часто ставлять під сумнів суспільну довіру до судової влади. Водночас практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) показує, що відкритість судових процесів тісно пов'язана із захистом основоположних прав людини, зокрема права на справедливий суд.

В українській судовій системі принцип відкритості судового процесу є важливим інструментом забезпечення громадської довіри та справедливості. Проте сучасні виклики, такі як військовий стан або пандемія COVID-19, створили нові обставини, за яких судова влада була змушена адаптувати свої підходи до забезпечення транспарентності.

Одним із прикладів обмеження доступу до судових засідань стало рішення судів щодо закритих засідань у зв'язку з військовим станом, введеним після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. У таких справах, як, наприклад, розгляд обвинувачень у державній зраді або участі в терористичних організаціях, суди часто закривали доступ до процесу, мотивуючи це необхідністю захисту державної безпеки або конфіденційності доказів. До таких справ належить, наприклад, справа про спробу одержання хабаря працівником патологоанатомічного відділення під час передачі тіла загиблого військовослужбовця. У справі вказані конкретні місця дислокації військових, подробиці проведення бойових завдань, які на період розгляду підпали під категорію державної таємниці [1].

Інший важливий приклад — забезпечення відкритих трансляцій у справах, що становлять значний суспільний інтерес. Зокрема, у справі щодо розстрілів на Майдані у 2014 році судові засідання трансливалися в режимі онлайн, що дало змогу широкий

аудиторії, включаючи постраждалих і журналістів, стежити за перебігом процесу. Це стало важливим прецедентом, який засвідчив можливість поєднання відкритості та технічних інновацій [2]. Під час пандемії COVID-19, коли фізична присутність у залах судових засідань була обмежена, суди почали активно використовувати відеоконференції. Також Рада суддів України на своєму сайті оприлюднила рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, де зазначила про можливість розгляду справ в режимі відеоконференції у зв'язку з воєнними діями [3].

Українська судова система, попри виклики, прагне знайти баланс між відкритістю судового процесу та забезпеченням інших важливих інтересів, таких як безпека чи захист здоров'я населення. Це свідчить про поступовий перехід до сучасних європейських стандартів прозорості правосуддя.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) надає ключові орієнтири для забезпечення принципу відкритості судового процесу, наголошуючи на його важливості у підтримці довіри до судової влади та захисті права на справедливий суд.

У справі *«Лучанінова проти України» (Luchaninova v. Ukraine)* ЄСПЛ 9 червня 2011 року розглянув скаргу заявниці щодо відсутності публічності судового засідання. Суд підтвердив, що публічність розгляду є основним принципом за статтею 6 Конвенції, але допускається обмеження. Хоча доступ до судового засідання не був формально обмежений, обставини, зокрема проведення засідання в диспансері з обмеженим доступом, заборона на вхід сторонніх осіб і відсутність публічної інформації про дату та місце засідання, ускладнили публічність процесу. Суд зазначив, що заходи, до яких вдався суд, не були «суворо необхідні» для забезпечення проведення засідання, що призвело до порушення права на публічний розгляд справи [4].

Серед новітніх справ, які стосуються транспарентності при ухваленні судових рішень, варто відзначити справу *Lorenzetti v. Italia*, що підкреслює важливість принципу публічності судових засідань, закріпленого в статті 6 § 1 Європейської конвенції з прав людини. Зокрема, Суд виявив порушення цього принципу, оскільки заявник не мав можливості вимагати проведення публічного засідання в суді апеляційної інстанції. Це порушило право заявника на публічний судовий процес, який є одним із основних елементів для забезпечення прозорості та легітимності судових рішень. Суд заявив, що відсутність публічності в процесі стала порушенням Конвенції, підтвердивши важливість гарантування громадянам доступу до процесу, який має бути видимим і прозорим для суспільства [5].

Ці приклади демонструють, як ЄСПЛ трактує принцип відкритості судового процесу та акцентує на необхідності його забезпечення навіть у складних та конфліктних умовах. Рішення Суду слугують взірцем для національних юрисдикцій, наголошуючи на важливості балансу між прозорістю, правами учасників процесу та потребами суспільства.

Забезпечення відкритості судового процесу супроводжується низкою викликів та обмежень, які виникають через необхідність балансувати між різними правами учасників процесу, а також технічними й інституційними обставинами. Ключовою проблемою залишається пошук рівноваги між принципом відкритості та захистом інших прав, таких як право на приватність чи безпеку.

Баланс між відкритістю та правом на приватність є особливо актуальним у справах, де розглядаються чутливі питання, наприклад, у сімейних чи кримінальних справах, пов'язаних із насильством. У таких випадках публічний доступ до деталей може завдати шкоди учасникам, особливо жертвам. Подібний підхід застосовується і в практиці ЄСПЛ,

де наголошується, що відкритість не повинна ставити під загрозу право на повагу до приватного життя.

Технічні та інституційні виклики також суттєво впливають на забезпечення транспарентності судочинства. Під час пандемії COVID-19 багато судів в Україні та інших країнах почали впроваджувати онлайн-трансляції судових засідань, але цей підхід виявив низку проблем. У деяких випадках онлайн-розгляд ставав недоступним через технічні збої, недостатню пропускну здатність інтернет-мережі або відсутність належного обладнання. Ще одним викликом є забезпечення конфіденційності даних під час онлайн-розглядів. Використання відеоконференцій часто супроводжується ризиками витоку особистої інформації.

Таким чином, забезпечення відкритості судового процесу є багатогранним завданням, яке вимагає врахування різних правових, технічних та організаційних аспектів. Подолання цих викликів можливе через вдосконалення нормативно-правової бази, інвестиції в технічну інфраструктуру та впровадження ефективних процедур захисту конфіденційності даних. Це дозволить забезпечити баланс між прозорістю судочинства та захистом інтересів усіх учасників процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ухвала Держинського районного суду м. Харкова від 03 січня 2023 року у справі № 638/25/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108231063> (дата звернення: 09.12.2024).
2. Вже 9 років судова влада демонструє відкритість, забезпечуючи онлайн трансляції судових засідань. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1633448/> (дата звернення: 09.12.2024).
3. Усім судам України! PCY опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 09.12.2024).
4. Справа «Luchaninova v. Ukraine», № 16347/02. Рішення Європейського суду з прав людини від 09.06.2011 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104913%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104913%22]}) (дата звернення: 09.12.2024).
5. Справа «Lorenzetti c. Italia», № 32075/09. Рішення Європейського суду з прав людини від 10.04.2012 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146323%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146323%22]}) (дата звернення: 09.12.2024).

Костюченко Н.Д.,
студентка 1 курсу магістратури,
Звенигородський О.М.,
к.ю.н, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ, ЯК АЛЬТЕРНАТИВА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОСУДДЮ

Сучасні глобальні процеси трансформації суспільств, що пережили масштабні конфлікти, збройні протистояння або системні порушення прав людини, актуалізують пошук ефективних механізмів відновлення соціальної справедливості та примирення. Традиційна модель кримінального правосуддя, яка зосереджується переважно на покаранні та встановленні індивідуальної кримінальної відповідальності, часто виявляється неефективною. Правосуддя перехідного періоду являє собою унікальну стратегію подолання наслідків масових порушень прав людини, яка передбачає не лише юридичну, але й соціальну, психологічну та морально-етичну реабілітацію постраждалих.

Актуальність дослідження цього підходу набуває особливого значення в контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій, зокрема в країнах, що долають наслідки збройних конфліктів, авторитарних режимів або масових репресій. Україна, яка нині перебуває в умовах війни та потенційної постконфліктної реконструкції, є яскравим прикладом суспільства, якому може бути корисним впровадження механізмів перехідного правосуддя.

Перехідне правосуддя виходить далеко за межі суто судових механізмів і являє собою комплексний підхід до відновлення соціальної справедливості. Так, для прикладу, у доповіді Генерального секретаря ООН правосуддя перехідного періоду трактується як комплекс процесів і механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжку спадщину масштабних порушень законності у минулому, з метою забезпечити підзвітність, справедливість та примирення. До них відносяться як судові, так і несудові механізми з різним ступенем міжнародної участі (або взагалі без такої), а також окремі дії по судовому переслідуванню, відшкодуванню шкоди, встановленню фактів, інституційній реформі [1]. На думку Блага А. та Мартиненко О., перехідне правосуддя можна розуміти як концепцію не лише процесу правосуддя під час перехідного періоду, а й справедливого ставлення (justice) з боку закону до всіх учасників конфліктних процесів у суспільстві [2, с. 31].

З вищезазначеного слід зробити висновок, що правосуддя перехідного періоду – це комплексний, багатовимірний механізм соціально-правової трансформації, спрямований на відновлення справедливості, подолання наслідків масштабних суспільних конфліктів та системних порушень прав людини через поєднання юридичних, психологічних, морально-етичних та комунікативних інструментів.

Варто зауважити, що перехідне правосуддя – це не тільки юридична процедура, а й складний соціально-психологічний та моральний процес відновлення справедливості та

суспільної єдності. Погоджуємося з думкою Христової Г., що модель перехідного правосуддя не можна трактувати тільки як механізм чи процес здійснення правосуддя в постконфліктний період, оскільки це, насамперед, концепція справедливого ставлення до закону для всіх учасників конфліктних процесів у суспільстві [3].

Міжнародний досвід правового врегулювання постконфліктних ситуацій сформував розуміння, що подолання кризи повинно враховувати ключові аспекти моделі перехідного правосуддя. Безпосередньо, до основних складових перехідного періоду можна віднести, по-перше, встановлення істини щодо подій минулого. Встановлення істини, яке передбачає всебічну, неупереджену та об'єктивну реконструкцію подій минулих конфліктів, є ключовим елементом процесу подолання наслідків кризи. Цей процес охоплює розсекречення архівних матеріалів, що містять важливі дані про події, їх учасників та наслідки, а також створення національного архіву, який включає систематизовану фото- та відеодокументацію. Його інтеграція у законодавчо закріплену версію минулого забезпечить правову визначеність, сприятиме відновленню довіри суспільства та зміцненню демократичних цінностей.

По-друге, впровадження інституційних реформ, як гарантія неможливості повторення конфліктів. Ця модель включає в себе перевірку державних службовців чи кандидатів на посаду для того, щоб визначити, чи були вони залучені до порушення прав людини під час конфлікту; реформи сектору безпеки, правоохоронних органів, судового сектору, секторів освіти та засобів масової інформації [4, с. 9].

Наступною складовою є репарації, тобто відшкодування жертвам порушень завданої їм шкоди і забезпечення їх засобами правового захисту. Репарації охоплюють компенсації постраждалим, зокрема у формі матеріальних виплат, а також створення дієвих державних механізмів для відшкодування фізичних і психологічних страждань, покриття завданих збитків і відновлення порушених прав жертв конфлікту. Крім того, вони включають надання якісної медичної та психологічної допомоги, правових консультацій і соціальних послуг.

Як елемент моделі перехідного періоду, слід виокремити кримінальне переслідування, що є важливим інструментом відновлення справедливості та подолання наслідків збройних конфліктів. Воно передбачає системний підхід притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших грубих порушень прав людини.

Ключовим аспектом є удосконалення національного законодавства для його гармонізації з міжнародними стандартами, зокрема нормами міжнародного гуманітарного права та прав людини. Це включає реформування судової системи, підвищення професійного рівня суддів і слідчих, впровадження сучасних методів розслідування злочинів та забезпечення їх прозорості й об'єктивності. Кримінальне переслідування також має запобіжний характер, оскільки його ефективне здійснення формує прецеденти, які сигналізують про неминучість покарання за злочини, та сприяє зміцненню суспільного порядку й запобіганню повторенню порушень у майбутньому.

Щодо України, то розроблення концепції перехідного періоду розпочалося нещодавно. Так, у 2016 році Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка заснував Центр постконфліктного врегулювання, який досліджував перехідне правосуддя як підхід до подолання збройного конфлікту та притягнення воєнних злочинців до відповідальності. Водночас Український католицький

університет заснував проєкт «Перехідне правосуддя та примирення в Україні», метою якого стало створення платформи для професійного обговорення шляхів переходу від війни до миру та інструментів соціального примирення.

Важливим кроком до впровадження правосуддя перехідного періоду стала розробка законопроекту «Про засади державної політики перехідного періоду». Вищезазначений законопроект встановлює чіткі принципи та механізми для забезпечення правосуддя у перехідний період після завершення збройної агресії проти України та деокупації тимчасово окупованих територій. Серед ключових положень виділяється важливість перехідної юстиції, що охоплює правові, адміністративні та соціальні заходи. Зокрема, це розслідування воєнних злочинів, притягнення до відповідальності винних, амністія для осіб, що не причетні до вчинення тяжких злочинів, компенсація шкоди постраждалим, а також гарантії неповторення окупації.

Процес розвитку правосуддя перехідного періоду у зазначеному законопроекті також передбачає особливий підхід до створення механізмів для вирішення гуманітарних проблем, відновлення інфраструктури, документування шкоди та забезпечення доступу громадян до правової і соціальної допомоги. Законопроект акцентує увагу на посиленні співпраці з міжнародними організаціями, судами і партнерами для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини проти людяності та порушували права людини [5].

Отже, правосуддя перехідного періоду є комплексною та багатовимірною концепцією, яка поєднує юридичні, соціальні, психологічні й морально-етичні аспекти для подолання наслідків збройних конфліктів і масових порушень прав людини. Його основною метою є забезпечення справедливості, встановлення істини, відшкодування шкоди постраждалим особам, впровадження реформ, що гарантують запобігання повторенню конфліктів, і сприяння соціальному примиренню.

Таким чином, правосуддя перехідного періоду виступає важливим інструментом не лише для подолання наслідків збройної агресії, але й для зміцнення демократичних основ держави, відновлення суспільної єдності та сталого миру. Його впровадження є ключовим елементом стратегії України на шляху до відновлення територіальної цілісності та захисту прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Доповідь Генерального Секретаря з питань верховенства права та перехідного правосуддя у конфліктних та постконфліктних суспільствах. UN Doc. № S/2004/616. URL: <https://undocs.org/ru/S/2004/616> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Блага А., Мартиненко О. Концепція перехідного правосуддя в Україні: введення у площину юридичної науки. Юридичний вісник. 2019. № 4. С. 30-35.
3. Застосування конституції в умовах перехідного правосуддя: до постановки проблеми в українських реаліях. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Khrystova_TJ_VC_Ukr.pdf (дата звернення 10.12.2024).
4. Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства: наук.-практ. вид. Київ, 2020. С. 84. URL: <file:///C:/Users/123/Downloads/amensty2020.pdf> (дата звернення 10.12.2024).
5. Проєкт Закону про засади державної політики перехідного періоду. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625 (дата звернення 10.12.2024).

Лугина Є.Ю.

студентка 3 курсу, юридичний факультет

Керноз Н.Є.

старший викладач кафедри публічного та приватного права

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ ЩОДО СУДОВОГО ЗБОРУ: ПРОБЛЕМНІСТЬ

Судові витрати є не лише правовим інститутом, але й фінансовим, який має безпосередній зв'язок з судовою процедурою і його важливим значенням в реалізації доступу особи до правосуддя. Правове регулювання судового збору в Україні залишається одним із проблемних та актуальних питань.

Увагу слід приділити саме судовому збору, який входить до складу судових витрат згідно із Законом України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI (далі – Закон № 3674-VI) [1], що є спеціальним нормативно-правовим актом, положеннями якого визначено правові засади, порядок, умови справляння судового збору, платників об'єкти, розмір його ставок, пільги щодо сплати тощо. Хоча протягом 2024 року до нього регулярно вносилися зміни, деякі з них є досить суперечливими та недосконалими. Тому зважаючи на те, що судовий збір впливає на механізм реалізації права особи на доступ до правосуддя та судовий захист, слід проаналізувати останні зміни законодавства, що стосуються пільг для платників судового збору та диференціації його ставок.

14.11.2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у зв'язку з рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року №6-р(П)/2024 щодо забезпечення принципу обов'язковості судового рішення» № 4056-IX від 31.10.2024 року(далі – Закон № 4056-IX) [2]. Наскільки законодавчі зміни сприяли усуненню правових прогалин в досліджуваному питанні та приведенню положень самого Закону й процесуальних кодексів України в узгодженості, однозначності їх розуміння, уніфікованості вжитої в них термінології.

По-перше, у п. 1 ч. 2 ст. 3 Закону України № 4056-IX законодавець замінює назву «Верховний Суд України» на «Верховний Суд». З одного боку, таке формулювання відповідає положенням ч. 3 ст. 125 Конституції України. Проте, в абз. 3 ч. 1 ст. 3 Закону № 3674-VI досі до об'єктів справляння судового збору віднесені заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України. Тобто, з метою виконання рішення КСУ законодавець приділив увагу лише тим нормам, яких стосувалася конституційна скарга у справі № 3-187/2023(351/23) без логічного узгодження їх з іншими нормами цього ж Закону, що є неприпустимим.

По-друге, раніше, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій», що набув чинності 18.05.2022 р., ч. 2 ст. 3 Закону № 3674-VI було доповнено нормою про несплату судового збору за подання позовної заяви, апеляційної скарги про заборону політичної партії, анулювання

реєстраційного свідоцтва політичної партії [3]. Відповідно до Закону України № 4056-IX це положення залишилося без змін, не враховуючи зміну номера пункту «19» на «17».

Однак, з 15.11.2024 року, тобто через день від набуття чинності Законом України № 4056-IX, згідно із Законом України «Про внесення до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру» були зміни у Законі України «Про політичні партії в Україні» та Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС): конструкцію «анулювання реєстраційного свідоцтва» в контексті регулювання припинення діяльності політичної партії було замінено на «скасування реєстрації» [4]. Тобто, положення п. 17 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» вже не відповідають КАС України та Закону України «Про політичні партії в Україні», а тому дану норму слід викласти в такій редакції: «17) позовної заяви, апеляційної скарги у справах про заборону політичної партії, скасування реєстрації політичної партії».

По-третє, слід підкреслити, що попри використання в Законі України «Про судовий збір» різних термінологічних оборотів щодо пільг, зокрема «не справляється» (ч. 2 ст. 3), «звільняються» (ст. 5), «відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати» (ст. 8), водночас у всіх національних процесуальних Кодексах з 08.02.2020 року згідно із Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» від 15.01.2020 № 460-IX було закріплено однакову за змістом норму: «За подання і розгляд заяви про перегляд судового рішення за виключними обставинами судовий збір не сплачується» [5], про що в спеціальному Законі взагалі жодного разу не згадується. На нашу думку, у законодавчому регулюванні судового збору слід надати перевагу уніфікації термінів щодо пільг положення щодо яких містяться в ч.2 ст. 3, ст. 5, ст. 8 Закону № 3674-VI, що ускладнює правозастосування через розгалуженість норм.

Здійснюючи загальний аналіз положень Закону України «Про судовий збір» щодо «не справляння судового збору» (ч. 2 ст. 3) та порівнюючи їх з назвою ст. 5 «Пільги щодо сплати судового збору» і навантаженням на її зміст, що зведений до звільнення від їх сплати в усіх судових інстанціях за різних диференційованих обставин, умов, суб'єктів, справ (ч. 1 ст. 5), виникає питання про їх розмежування й доцільність такого законодавчого підходу: обидві статті закріплюють випадки за яких фактично відбувається звільнення від сплати судового збору. Різниця лише в тому, що ч. 2 ст. 3 Закону № 3674-VI містить перелік «об'єктів», тобто тих заяв та скарг, за подання яких учасники судового процесу не мають сплачувати судовий збір, а ч. 1 ст. 5 цього ж Закону – фізичних та юридичних осіб, які за певних обставин чи залежно від справи не несуть цей вид судових витрат. Деякі норми Закону № 3674-VI дублюються, зокрема положення щодо не справляння чи звільнення «позовних заяв та заяв Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у період дії воєнного стану в Україні» (п. 18 ч. 2 ст. 3 та п. 26 ч. 1 ст. 5) [1].

На основі зазначеного вище можна зробити висновок, що зміст Закону України «Про судовий збір» не відповідає концепції «якості закону», яка неодноразово зазначається у правових висновках ЄСПЛ, зокрема у справі «Щокін проти України» (Заяви № 23759/03 та № 37943/06), відповідно до якої: закон має бути доступним, чітким та передбачуваним

у своєму застосуванні [6]. У наведеному нами прикладі видно, що законодавець відступає від критерію «якості закону», що ускладнює розуміння змісту закону та створює ряд колізій. Тому, з точки зору міжнародних стандартів, необхідним рішенням для усунення таких недоліків є приєднання ч. 2 ст. 3 до ст. 5 Закону, що сприятиме однозначності їх розуміння і полегшення правозастосування.

При цьому, використання терміну «пільги» в назві статті 5 щодо сплати судового збору слід визнати недоречним. Зважаючи на його застосування в законодавстві України, пільги встановлюються для окремих категорій осіб, наділених спеціальним правовим статусом, наприклад ветеранів війни, осіб з інвалідністю, інших вразливих груп, із метою надання їм соціального захисту, підтримки тощо. Але відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону № 3674-VI від сплати судового збору звільняються не лише пільгові категорії осіб, а така можливість надається також залежно від наявності інших визначених законом умов: конкретного предмета спору (стягнення заробітної плати та поновлення на роботі, стягнення аліментів та ін.); процесуального статусу особи (громадяни, що звернулися до суду із заявою щодо захисту прав та інтересів інших осіб у визначених законом випадках; громадяни, які належать до 1 та 2 категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, якщо вони є позивачами); наявності особливого правового режиму в країні (п. 26 ч. 1 ст. 5 Закону). Тому, окрім приєднання положень ч. 2 ст. 3 до ст. 5 Закону, пропонуємо змінити назву статті в новій редакції на: «Звільнення від сплати судового збору».

Отже, чинне законодавство України у сфері регулювання механізму судових витрат є динамічним, зазнає змін та нововведень, але попри це не вирішуються колізії норм процесуальних кодексів та спеціальних законів. Умови та розміри ставок судового збору як частина судових витрат має узгоджуватися з інтересами не лише держави, але й осіб, які прагнуть реалізувати своє право на судовий захист. Тому чинне законодавство України потребує вдосконалення у сфері судових витрат при якому має бути дотримано баланс між суспільними та державними інтересами. Зокрема, слід виділити окрему норму, присвячену підставам звільнення від сплати судового збору, уникати термінів, які не відповідають змісту та сфері застосування Закону України «Про судовий збір», привести його у відповідність з Основним Законом, міжнародними стандартами, нормами процесуальних Кодексів та інших нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. Дата оновлення: 21.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року № 6-п(П)/2024 щодо забезпечення принципу обов'язковості судового рішення: Закон України від 31.10.2024 № 4056-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4056-20#Text> (дата звернення: 10.12.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій: Закон України від 03.05.2022 № 2243-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n7> (дата звернення: 10.12.2024).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру»: Закон України від 10.10.2024 № 4017-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-IX#Text> (дата звернення: 10.12.2024).

5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ: Закон України від 15.01.2020 № 460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-20#Text> (дата звернення 10.12.2024).

6. Справа «Щокін проти України» (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) : Рішення Європейського Суду з прав людини від 14.10.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text (дата звернення: 10.12.2024).

Меркулов С.О.,
студент 1 курсу магістратури
юридичного факультету
Науковий керівник: професор, д.ю.н. Патерило І.В.,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

З метою забезпечення дотримання уповноваженими установами валютного законодавства та встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству України Національний банк України (далі - НБУ) здійснює на ними валютний нагляд. Уповноважені установи, в свою чергу, є агентами валютного нагляду, підзвітними Національному банку України, які здійснюють безпосередній нагляд за виконанням вимог валютного законодавства резидентами (крім інших уповноважених установ) та нерезидентами, що здійснюють валютні операції через ці установи. Поряд з банками, філіями іноземних банків, операторами поштового зв'язку, які отримали ліцензії НБУ, згідно з п.14 ч.1 ст.1 Закону України «Про валюту і валютні операції» до уповноважених установ також належать небанківські фінансові установи (ломбарди, страхові компанії, мікрофінансові організації тощо). У разі виявлення Національним банком України в процесі валютного нагляду порушення небанківської фінансовою установою вимог валютного законодавства, остання притягується до відповідальності шляхом застосування до неї певних заходів впливу.

Метою доповіді є огляд українського законодавства щодо видів заходів впливу до небанківських фінансових установ за порушення вимог валютного законодавства, а також підстав та порядку їх застосування.

Так, відповідно до п.2 ч.1 ст.14 Закону України «Про валюту і валютні операції» від 21.06.2018 № 2473-VIII можуть бути застосовані наступні заходи впливу:

- а) письмове застереження;
- б) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів валютних операцій;
- в) штрафні санкції;
- г) зупинення або відкликання (анулювання) ліцензії на здійснення валютних операцій [1].

Механізм застосування Національним банком до уповноважених установ, зокрема небанківських фінансових установ, заходів впливу за порушення вимог валютного законодавства встановлюється Положенням про валютний нагляд, затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 03.01.2019 № 13 (далі – Положення).

Згідно зі ст.15 Закону України «Про валюту і валютні операції» та п.9 Положення про валютний нагляд, Національний банк України застосовує до установ за порушення вимог валютного законодавства заходи впливу протягом 6 місяців із дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через 3 роки з дня його вчинення. За кожне порушення вимог валютного законодавства може бути застосований тільки один із заходів впливу, передбачений законом.

Підставами застосування заходів впливу можуть бути:

1) результати (матеріали) проведених Національним банком виїзних перевірок та безвиїзного нагляду;

2) інші документи/копії документів, уключаючи складені структурними підрозділами Національного банку документи (їх копії), в яких зафіксовано/які можуть свідчити про порушення установою (її структурними підрозділами) вимог валютного законодавства.

Заходи впливу, що застосовуються до небанківських фінансових установ, мають бути адекватними конкретним порушенням, які ними були допущені. Для цього НБУ враховує характер та кількість виявлених порушень, а також причини, які зумовили виникнення виявлених порушень (п.12 Положення). Далі вид обраного заходу впливу, що застосовується до установ, разом з описом порушень (із зазначенням норм валютного законодавства, які порушені) зазначається у відповідному Рішенні Національного банку, про прийняття якого небанківська фінансова установа повідомляється письмово (або засобами електронного зв'язку) не пізніше 5 робочих днів із дня прийняття такого рішення.

Тепер, розглянувши загальний порядок застосування заходів впливу до уповноважених установ, слід звернути увагу на те, у яких випадках має застосовуватися кожен із визначених заходів у порядку зростання їх ступеня тяжкості.

Найлегшим заходом впливу є письмове застереження. Цей захід застосовується в тому разі, якщо небанківська фінансова установа у своїй діяльності викликає в НБУ занепокоєння щодо виконання нею вимог нормативно-правових актів Національного банку з питань валютного регулювання та валютного нагляду, допускаючи такі порушення та недоліки в роботі, які безпосередньо ще не призвели до нездійснення/неналежного здійснення установою валютного нагляду. Протягом п'яти робочих днів із дати отримання письмового застереження установа зобов'язана подати відповідь НБУ із зазначенням строку, протягом якого вона зобов'язується вирішити виявлені проблеми та усунути порушення та/або вжити заходів щодо недопущення таких порушень у подальшій діяльності. У разі невиконання установою вимог щодо усунення зазначених у письмовому застереженні порушень в установлені строки або неврахування зауважень, що можуть бути надані Національним банком протягом 20 календарних днів із дня отримання зобов'язань установи, НБУ розглядає питання щодо застосування до установи іншого заходу впливу, наприклад обмеження, зупинення чи припинення здійснення установою окремих видів валютних операцій.

Відповідно до п.25 Положення, Національний банк України має право прийняти рішення про обмеження, зупинення чи припинення здійснення установою окремих видів валютних операцій або зупинення ліцензії в разі:

1) недотримання, порушення установою вимог, установлених нормативно-правовим актом Національного банку з питань ліцензування валютних операцій;

2) наявності суттєвих порушень вимог валютного законодавства після застосування до установи протягом двох останніх років заходів впливу у вигляді штрафних санкцій;

3) невиконання в установлений строк вимог Національного банку щодо усунення порушень у діяльності установи.

Як наслідок, установа з моменту отримання рішення про обмеження здійснення установою окремих видів валютних операцій протягом визначеного строку укладає договори та здійснює валютні операції з урахуванням установлених обмежень. Якщо установа отримала рішення про зупинення здійснення окремих видів валютних операцій або про зупинення ліцензії, то вона на визначений у рішенні строк втрачає право одночасно на здійснення таких валютних операцій у визначеній рішенням та укладання нових договорів щодо проведення валютних операцій, які зупинені. А у випадку отримання рішення НБУ про припинення здійснення окремих видів валютних операцій, небанківська фінансова установа втрачає право на їх здійснення взагалі. У разі ж порушення установою умов обмеження/зупинення (тобто установа не вживає заходів щодо усунення порушень валютного законодавства та/або недопущення таких порушень у подальшій діяльності), НБУ має право прийняти рішення або про продовження строку дії заходу впливу, визначеного рішенням, умови якого не дотримані, або перейти до застосування до установи іншого, більш суворого заходу впливу.

Наступним таким заходом впливу можуть бути штрафні санкції. Згідно з п.42 Положення, штраф застосовується у разі порушення небанківською фінансовою установою вимог законодавства щодо порядку проведення розрахунків за валютними операціями, порядку торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України, порядку проведення платіжних операцій з переказу валютних цінностей, здійснення валютних операцій без ліцензії, порядку подання інформації (статистичної звітності) про валютні операції, допущення суттєвих помилок в інформації (статистичній звітності) про валютні операції, невиконання/неналежне виконання рішення Національного банку про застосування попереднього заходу впливу тощо. Залежно від виду порушення розмір штрафу може коливатися від 0,1 до 20% від розміру власного капіталу установи за кожен вид порушення. Рішення Національного банку про застосування до установи заходу впливу у вигляді штрафу (далі - рішення про застосування штрафу) є виконавчим документом і набирає законної сили з дати його прийняття. Штраф нараховується та сплачується у національній валюті.

Рішення НБУ про застосування заходу впливу у вигляді відкликання ліцензії вважається найсуворішим і у випадку його прийняття небанківська фінансова установа зобов'язана:

- припинити здійснення всіх валютних операцій, передбачених ліцензії, в строк, визначений нормативно-правовим актом Національного банку з питань ліцензування валютних операцій, - у разі прийняття Національним банком рішення про відкликання ліцензії;
- ужити заходів щодо припинення здійснення валютних операцій структурними підрозділами установи;
- забезпечити повернення коштів, залучених в іноземній валюті, їх власникам - клієнтам установи. Установа має право повертати зазначені кошти як в іноземній валюті, в якій вони були залучені, так і в національній валюті за бажанням клієнтів установи;
- ужити заходів щодо погашення заборгованості в іноземній валюті;
- ужити заходів щодо погашення заборгованості перед нерезидентами в національній валюті [2].

Отже, застосування Національним банком України заходів впливу до уповноважених установ, зокрема небанківських фінансових установ, є важливим механізмом

забезпечення дотримання валютного законодавства. Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» та Положення про валютний нагляд, до таких установ можуть застосовуватися заходи впливу різного ступеня тяжкості: письмове застереження, обмеження чи зупинення окремих операцій, штрафні санкції та відкликання ліцензії. Кожен із цих заходів застосовується залежно від характеру і масштабів порушень, враховуючи причини їх виникнення. Найбільш суворим заходом є відкликання ліцензії, що передбачає повне припинення діяльності установи у сфері валютних операцій. Такий підхід спрямований на підвищення відповідальності уповноважених установ за дотримання законодавства, запобігання новим порушенням, а також забезпечення прозорості та стабільності валютного ринку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1) Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#n2> (дата звернення: 20.12.2024).

2) Положення про валютний нагляд: Постанова Правління Національного банку України від 03.01.2019 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#n17> (дата звернення: 20.12.2024).

Серемчук Каріна Володимирівна
курсант факультету підготовки фахівців підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України,
Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Зростання організованої злочинності викликає серйозні труднощі у роботі правоохоронних органів, зокрема під час виявлення та розслідування правопорушень, що робить необхідним застосування спеціальних методів, серед яких важливу роль відіграють негласні слідчі (розшукові) дії (НС(Р)Д). Відповідно до положень ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, основним завданням кримінального провадження є не лише покарання винних, але й захист прав, свобод та законних інтересів всіх учасників процесу. Однак використання даних, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, вимагає детального юридичного аналізу через наявність складних етичних та правових питань, пов'язаних із законністю таких заходів та дотриманням прав людини в процесі розслідування [1, с.112].

Згідно з ч. 1 ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, кожна особа має право на захист свого приватного та сімейного життя, а також на недоторканність свого житла та кореспонденції. Цей принцип є однією з основ прав людини і охоплює широкий спектр прав, що стосуються приватності особистості, однак його тлумачення залишається досить широким і іноді не до кінця врегульованим. Ст. 8 конвенції не забороняє державі втручатися у ці права, але встановлює певні обмеження, що дозволяють таке втручання лише у виняткових випадках, коли це є необхідним для захисту національної безпеки, запобігання злочинам або інших важливих суспільних інтересів [2, с.77].

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Раманаускас проти Литви», застосування спеціальних методів розслідування, таких як негласні слідчі дії, може бути допустимим, але лише за умови наявності чітких і адекватних гарантій проти можливих зловживань. Європейський суд підкреслює, що для таких заходів має бути передбачена ясна та передсказувана процедура санкціонування, яка забезпечує законність і контроль з боку судових органів.

Зокрема, у випадках, що стосуються використання негласних методів розслідування, Європейський суд наголошує на необхідності дотримання принципу законності та

пропорційності при здійсненні таких дій. Судовий контроль виступає важливим елементом, який гарантує, що заходи, що стосуються приватного життя, не будуть перевищувати меж, необхідних для досягнення легітимних цілей, таких як боротьба з організованою злочинністю або захист національної безпеки [3, с.395].

Кримінальний процесуальний кодекс України чітко визначає види негласних слідчих (розшукових) дій НС(Р)Д та регламентує їх застосування, спрямоване на забезпечення справедливого і законного використання таких методів. Ці дії повинні проводитись за чітко визначеними правилами, що дозволяють знизити кількість випадків зловживань з боку правоохоронних органів. Важливо, щоб сторона обвинувачення ретельно дотримувалася всіх законодавчих вимог, використовуючи доступні можливості для забезпечення прав учасників кримінального процесу, зокрема прав на таємницю спілкування та захист приватного життя. Це дозволяє не лише виконувати завдання розслідування, але й зберігати основні права громадян [4].

Негласні слідчі (розшукові) дії є важливим інструментом у кримінальному процесі для збору доказів у випадках, коли інші методи не можуть бути застосовані або виявлення інформації потребує підвищеної конфіденційності. Однак їх застосування потребує особливої уваги до потенційних порушень прав людини, зокрема права на повагу до приватного життя, що є основним компонентом прав людини [1, с.114].

Нормативне регулювання застосування негласних слідчих дій повинно передбачати чіткі процедури санкціонування таких дій, що забезпечують правомірність їх застосування. Без наявності передбачуваних і прозорих правил можливе зловживання такими методами з боку правоохоронних органів, що, у свою чергу, може призвести до порушення конституційних прав громадян.

Основною проблемою в цій сфері є відсутність чітких нормативних визначень і регулювань, які б узгоджували застосування негласних слідчих дій з принципами верховенства права. Без визначення конкретних меж використання таких методів можуть виникати ситуації, коли їх застосування може бути оскаржено через неясність правил. Необхідно посилити законодавчу базу та розробити чіткі критерії для таких дій [5, с.24].

Отже, використання інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні, є важливим інструментом для забезпечення ефективності боротьби з організованою злочинністю, однак воно супроводжується низкою проблемних аспектів, що стосуються законності та етики таких дій. Зокрема, існує ризик порушення прав людини, зокрема права на приватність, якщо ці методи не будуть чітко регламентовані та контролювані. Для мінімізації зловживань необхідно розробити чіткі правові процедури санкціонування та посилити судовий контроль, що забезпечить баланс між ефективністю розслідування і дотриманням конституційних прав громадян. Тільки за умови належного правового контролю та дотримання правових норм застосування негласних дій може бути визнано законним і доцільним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вінчук В.В. Проблеми використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій та матеріалів оперативно-розшукових заходів. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Харків, 25 листоп. 2022 року). Харків ХНУВС, 2022. С. 112-115.

2. Крикун В.В. Проблемні аспекти співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій у протидії колабораціонізму. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023р. 76-81с.

3. Первій В. Ю. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби збирання доказів при розслідуванні злочинів, пов'язаних із зловживанням владою або службовим становищем. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 3. С. 393-398.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI, редакція від 11 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>(дата звернення 26.1.2024).

5. Дрозд В. Г. Судова практика щодо допустимості доказів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій. 2020. С. 49.

Серемчук Каріна Володимирівна
курсант факультету підготовки фахівців підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України,
Копилов Едуард Володимирович
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України

Дніпровський державний університет
внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ТЕХНІКИ В ПРОТИДІЇ РОЗБІЙНИМ НАПАДАМ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану важливим завданням правоохоронних органів є забезпечення безпеки громадян та ефективна протидія кримінальним правопорушенням, зокрема розбійним нападам. У цьому контексті оперативна техніка виступає ключовим інструментом, який сприяє отриманню фактичних даних про протиправну діяльність осіб та організованих груп. Використання сучасних технічних засобів дає змогу не лише виявляти злочинців, а й збирати необхідні докази для подальшого їх притягнення до відповідальності.

Технічні засоби зв'язку, такі як таємні радіостанції, активно застосовуються для координації дій оперативних підрозділів у реальному часі. Це особливо важливо в ситуаціях, коли злочинці можуть використовувати складні плани для нападу на об'єкти чи громадян. Технічні засоби пошуку, як-от металопрошукачі, тепловізори та експрес-тести, допомагають оперативно виявляти знаряддя злочинів, приховані цінності, викрадені речі, а також затримувати осіб, що переходять від правосуддя [1, с.136].

В умовах обмеженої видимості, наприклад у нічний час, використовуються технічні засоби оперативного спостереження, такі як прилади нічного бачення чи ендоскопи. Це значно розширює можливості спостереження за потенційними злочинцями, дозволяючи уникнути втрати важливих доказів. Для документування дій злочинців застосовуються засоби фіксації інформації – відеокамери, диктофони та інші пристрої. Отримані записи можуть стати основою для складання обвинувального висновку [2].

Особливо важливим у протидії розбійним нападам є використання технічних засобів візуального та аудіального контролю. Біноклі, мікрофони та лазерні системи дозволяють правоохоронцям спостерігати за об'єктами навіть на великій відстані, що сприяє запобіганню нападам. Таким чином, оперативна техніка, зокрема в умовах воєнного стану, є невід'ємним елементом забезпечення правопорядку та захисту громадян від небезпеки.

Використання оперативної техніки в протидії розбійним нападам під час воєнного стану є важливою складовою забезпечення громадської безпеки. Проте ця сфера стикається з низкою проблем, які ускладнюють ефективність застосування технічних засобів [3, с.37].

Під час воєнного стану ресурси правоохоронних органів часто перенаправляються на військові потреби, що зменшує фінансування на оновлення та підтримку оперативної техніки. Це призводить до використання застарілого обладнання, яке не завжди здатне ефективно виявляти чи документувати злочинну діяльність у складних умовах.

Використання оперативної техніки, зокрема засобів прихованого аудіо- та відеоспостереження, може викликати занепокоєння щодо захисту прав людини. Умови воєнного стану, хоча і послаблюють деякі юридичні обмеження, все ж вимагають чітких рамок для запобігання порушенням конфіденційності та зловживанням повноваженнями [4].

Сучасні злочинні групи мають доступ до технічних засобів, які дозволяють виявляти або обходити оперативну техніку, наприклад, системи для виявлення прихованих камер чи засобів аудіоконтролю. Це вимагає постійного вдосконалення технічного обладнання, але такий процес часто затримується через бюрократичні та фінансові перешкоди.

Ефективне використання оперативної техніки потребує висококваліфікованих фахівців. Проте навчання нових кадрів та підвищення кваліфікації діючих співробітників ускладнюється обмеженнями, пов'язаними з війною, зокрема мобілізацією та ротацією персоналу [5, с.233].

Хоча Україна має доступ до передових засобів, таких як дрони, тепловізори та системи аналітики, їх впровадження у практичну діяльність часто затягується. Це зумовлено необхідністю адаптації техніки до умов воєнного стану та оперативної роботи, а також недостатнім рівнем координації між відомствами.

Розв'язання цих проблем вимагає збалансованого підходу, що включає вдосконалення нормативної бази, збільшення фінансування, розвиток технічної інфраструктури та підвищення рівня підготовки персоналу. Це дозволить забезпечити ефективну протидію розбійним нападам і підтримувати безпеку громадян навіть у складних умовах війни [6, с.67].

Отже, у зв'язку з проблемами, які виникають при використанні оперативної техніки в протидії розбійним нападам в умовах воєнного стану, можна зробити висновок, що ефективність застосування технічних засобів обмежується кількома факторами. Серед основних проблем є недостатнє фінансування оновлення та підтримки техніки, правові обмеження, технічна уразливість обладнання, кадрові труднощі та затримки в інтеграції новітніх технологій. Однак для покращення ситуації необхідно здійснити комплексний підхід, включаючи удосконалення нормативної бази, посилення співпраці між державними структурами, збільшення фінансування та підготовку фахівців для забезпечення стабільної та ефективної роботи правоохоронних органів у складних умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оперативно-розшукова діяльність: посібник для вищих навчальних закладів за заг. редакцією С.М. Князева; академіка Академії Наук Вищої школи України, доктора юридичних наук, професора А. М. Кислого. Київ: «Видавництво Людмила», 2019. 240 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 25.11.2024).
3. Полякова Ю.В., Карповський С.В. Поняття та види засобів оперативно-розшукової діяльності. правова основа використання оперативних засобів. Матеріали конференцій МЦНД 09.09. 2022; Рівне, Україна. 2022. С. 37-38.

4. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2022 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 25.11.2024).

5. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. / С. В. Албул С. О. Єгоров Є. В. Поляков, Т. Г. Щурат; за заг. ред. проф. С.В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2023. 375 с.

6. Крамаренко Ю.М., Конспект лекцій з дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність», ДДУВС. Дніпро, 2020. 103 с.

Сизоненко Владислав Юрійович
*курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України*
Телійчук Володимир Григорович
*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України*
*кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник*

*Дніпровський державний університет
внутрішніх справ*

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням є ключовою складовою сучасної правоохоронної системи особливості, в умовах воєнного стану. Забезпечення безпеки громадян та збереження правопорядку вимагає постійного удосконалення методів та підходів до оперативної роботи. Принципи оперативно-розшукової діяльності (ОРД) є основоположними ідеями, що визначають її зміст, характер і спрямованість [4, с. 437].

Одним із важливих аспектів теорії ОРД є питання класифікації принципів. Класифікація принципів цієї діяльності є необхідним етапом для розуміння та оптимізації процесів оперативно-розшукового запобігання злочинів.

Оперативно-розшукова діяльність включає у себе дії державних органів, що мають владу в законодавчій, виконавчій та судовій сферах, а також оперативних підрозділів, які в рамках своєї компетенції виконують завдання з пошуку та реєстрації фактів протиправної діяльності окремих осіб та груп. Також вони ведуть контроль за розвідувально-підривною діяльністю спецслужб іноземних держав та організацій з метою запобігання правопорушень і захисту інтересів кримінального судочинства, а також для отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [2, с. 40-42].

Оперативно-розшукова діяльність представляє собою діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої і судової влади та оперативних підрозділів у межах їх компетенції по виконанню покладених на них обов'язків по пошуку й фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5, с. 28].

Важливо відзначити, що принципи оперативно-розшукової діяльності взагалі утворюють складну і динамічну систему нормативних вимог та вказівок, взаємозв'язків і відносин. Ця система визначається оптимальним співвідношенням і взаємозв'язком, які

мають ключове, принципове значення для проведення оперативно-розшукової діяльності. У цьому контексті слід розглядати систему принципів оперативно-розшукової діяльності як набір незалежних, але однаково важливих принципів, що впливають з основної конституційної норми в Україні - визнання людини, її життя та здоров'я, гідності та недоторканості, найвищою соціальною цінністю.

Слід наголосити, що в юридичній літературі існує класифікація принципів на: а) загальні й інституційні (спеціальні), б) конституційні і законодавчі, в) матеріальні і процесуальні, г) організаційні і функціональні [152, с.12].

На сьогоднішній день серед науковців із вивчення принципів оперативно-розшукової діяльності не існує загальної згоди щодо системи принципів і критеріїв їх класифікації. Багато з принципів відображають аспекти, що мають значення для досягнення завдань оперативно-розшукової діяльності, але вони не є основними або обов'язковими. Важливо відзначити, що принципи оперативно-розшукової діяльності повинні визначати основні закономірності такої діяльності та слугувати настановою для практичних дій.

Таким чином, в теорії оперативно-розшукової діяльності вирізняють наступні критерії структури принципів ОРД: 1) за ступенем конкретизації розрізняють принципи, які сформульовані у практиці оперативного розшуку та визначені законодавством (включені безпосередньо в оперативно-розшукове законодавство або впливають із його норм); 2) за широтою поширення виділяють принципи оперативно-розшукової діяльності, які є характерними для: – всієї правової діяльності (законність, гуманізм, захист прав людини та громадянина, рівність перед законом, позавідомчий контроль); – боротьби зі злочинністю (оперативність, всебічність, повнота та об'єктивність проведення справ, участь уповноважених суб'єктів, поєднання прозорості та конфіденційності); – пошукової діяльності (конспіративність, використання інформаторів, відповідальний підхід до оперативно-розшукової реакції) [3, с. 252-258].

Класифікація принципів оперативно-розшукового запобігання злочинів може бути проведена на основі різних аспектів та напрямків діяльності правоохоронних органів. Існують і інші точки зору щодо класифікації принципів ОРД за такими групами) [4, с. 217-222]:

Юридичні принципи: принцип законності: Забезпечення виконання всіх оперативно-розшукових заходів в рамках чинного законодавства та правових норм; принцип прав і свобод людини: Захист прав та свобод громадян під час проведення оперативно-розшукових заходів, врахування принципу пропорційності.

Організаційні принципи: принцип системності: Оптимальне використання ресурсів та забезпечення координації дій різних підрозділів правоохоронних органів; принцип конфіденційності: Збереження та захист конфіденційної інформації в ході розслідування.

Технічні принципи: принцип використання сучасних технічних засобів: Використання передових технологій для ефективного розслідування та протидії злочинам; принцип інноваційності: Застосування новаторських методів та технік у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Міжнародні принципи: принцип міжнародної співпраці: Співпраця з правоохоронними органами інших країн для боротьби з транскордонною злочинністю. принцип взаємодії та обміну інформацією: Встановлення ефективного механізму обміну інформацією між правоохоронними структурами різних країн.

Дослідження принципів оперативно-розшукового запобігання злочинів є актуальним завданням в умовах зростання складності та масштабів сучасної злочинності.

Класифікація принципів, яка враховує різноманітні аспекти оперативно-розшукової діяльності, сприятиме створенню систематизованого підходу до розробки стратегій та тактик протидії злочинності. Налагодження взаємодії між правоохоронними органами, ефективне використання технічних засобів та дотримання принципів етики сприятимуть оптимізації роботи оперативних служб.

Важливим елементом подальших досліджень є визначення взаємодії між окремими принципами та їх вплив на загальний успіх оперативно-розшукового запобігання. Також слід акцентувати увагу на вдосконаленні законодавчої бази, що регулює діяльність правоохоронних органів, для забезпечення їхньої ефективності та відповідності вимогам прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Принципи оперативно-розшукового запобігання злочинам. Монографія / О. В. Кириченко, В. В. Хмеленко. – Київ: Центр учбової літератури, 2020. – 160 с.
2. Семенишин М.О. Щодо удосконалення оперативно-розшукового законодавства в частині проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 березня 2017 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 40–42.
3. Хмеленко В.В. Сучасні погляди на визначення оперативнорозшукового запобігання злочинам // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 3. С. 252–258.
4. Телійчук В. Г. Оперативно-розшукове запобігання розбійним нападам // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. С. 435 – 441.
5. Телійчук В. Г., Кафаров Є. С. Деякі проблемні аспекти дотримання конспірації при здійсненні оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання й розкриття корисливо-насильницьких злочинів // «Colloquium-journal» #21(180), 2023. С. 26 – 30.

Сизоненко Владислав Юрійович
*курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України*

Телійчук Володимир Григорович
*професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції Національної поліції України*
*кандидат юридичних наук,
доцент, старший науковий співробітник*

*Дніпровський державний університет
внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Взаємодія підрозділів кримінальної поліції з органами досудового розслідування є широко визнаною і поширеною практикою в цивілізованому світі. Найвищих результатів у будь-якій діяльності можна досягти через координацію зусиль зацікавлених сторін, які мають спільні цілі або завдання. У цьому випадку група, що складається з колективних учасників, посилюється не лише завдяки збільшенню людських і матеріально-технічних ресурсів, але й завдяки спеціалізації та професійним навичкам окремих учасників у певній сфері діяльності.

В умовах воєнного стану, особливо важливою є взаємодія підрозділів кримінальної поліції з органами досудового розслідування під час документування кримінальних правопорушень, оскільки це супроводжується значними ризиками, які зумовлені специфікою діяльності цих органів.

По-перше, існує ризик розкриття державної таємниці, зокрема щодо проведення оперативно-розшукових заходів і таємниці слідства.

По-друге, оперативно-розшукові заходи часто передбачають обмеження конституційних прав людини.

По-третє, існують ризики для життя та здоров'я, пов'язані з професійною діяльністю працівників правоохоронних органів.

Відтак, дослідження проблеми взаємодії підрозділів кримінальної поліції з органами досудового розслідування під час документування кримінальних правопорушень залишається актуальним через зазначені ризики та є важливим для досягнення ефективності кримінального правосуддя.

Слід погодитись з позицією Гринюк В. про те що, обшук та вилучення доказів є одними з найважливіших процесуальних дій у кримінальному провадженні, які спрямовані на виявлення і фіксацію доказів, що можуть мати суттєве значення для розкриття злочину та притягнення винних до відповідальності [1, с.144]. Взаємодія між кримінальною поліцією та слідчими підрозділами у цьому контексті є надзвичайно

важливою, оскільки потребує чіткого дотримання правових норм, злагодженості дій і координації зусиль. Це зумовлено як юридичними, так і організаційними аспектами, які визначають порядок і механізми такої співпраці.

На думки деяких авторів [2, с.45]. Правова основа взаємодії кримінальної поліції та слідчих підрозділів під час проведення обшуків та вилучення доказів регулюється національним законодавством, зокрема Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК) та Законом України "Про Національну поліцію". Відповідно до статей КПК, обшук проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді, яка має бути чітко обґрунтованою і містити вказівки щодо місця, об'єкта обшуку, а також підстави для його проведення і ми згодні з данною думкою.

Кримінальна поліція, у свою чергу, забезпечує оперативно-розшукову діяльність, збір і надання інформації, яка може використовуватися для обґрунтування підстав обшуку або вилучення доказів. Важливою є участь співробітників поліції безпосередньо під час проведення обшуків, оскільки вони можуть надавати підтримку у вигляді фізичної охорони місця обшуку, ідентифікації осіб та об'єктів, а також виявлення прихованих доказів.

Під час проведення обшуків обидві сторони зобов'язані дотримуватися прав людини та гарантій, передбачених законодавством, зокрема права на недоторканність житла, право на адвокатську допомогу та право на захист приватної власності. Всі дії під час обшуку мають бути задокументовані, а вилучені докази повинні бути детально описані та зафіксовані в протоколі.

Організаційні аспекти взаємодії між кримінальною поліцією та слідчими підрозділами під час обшуків та вилучення доказів полягають у розробці та реалізації спільних оперативних планів, які визначають порядок проведення обшуку, розподіл обов'язків між учасниками та координацію їхніх дій. Ефективність такої взаємодії значною мірою залежить від належної підготовки учасників, які мають чітко розуміти свою роль і функції під час проведення слідчої дії.

Ключовою умовою організаційної взаємодії є налагодження системи комунікації та обміну інформацією між слідчими та працівниками кримінальної поліції. Це включає не лише передачу оперативних даних, але й аналіз ризиків, планування заходів безпеки та вирішення можливих правових колізій. Ретельне планування та координація дозволяють уникнути непорозумінь, неефективності або навіть порушення прав учасників процесу.

Крім того, слід враховувати необхідність взаємодії з іншими органами державної влади, зокрема з судовими органами, прокуратурою та спеціалізованими експертними установами, які можуть бути залучені до процесу документування та експертизи вилучених доказів [3, с.67].

Отже, на сьогодні, однією із серйозних проблем нашого суспільства є зростання злочинності в умовах воєнного стану, що негативно впливає на внутрішню економічну та соціальну стабільність держави. Протидія злочинності в умовах воєнного стану вважається одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку Української держави, адже відомо, що безупинно зростаючі темпи поширення наркозалежності, формування спеціалізованих організованих злочинних угруповань, які займаються наркобізнесом, значне збільшення кількості злочинних діянь, учинених під впливом наркотичного сп'яніння чи у сфері обігу наркотичних речовин, становлять загрозу для безпеки та здоров'я всього суспільства. [4, с. 322]

Незважаючи на законодавчо визначені рамки, взаємодія між кримінальною поліцією та слідчими підрозділами під час проведення обшуків та вилучення доказів стикається з певними викликами. Серед них – проблема недостатньої координації, розбіжності у пріоритетах або тактичних підходах, а також ризики порушення прав людини.

Для покращення взаємодії необхідно забезпечити постійне навчання працівників щодо дотримання правових норм та стандартів, покращення комунікаційних технологій та обміну інформацією, а також розробку єдиних методологій для проведення слідчих дій. Важливою є також співпраця з міжнародними партнерами для обміну досвідом і впровадження кращих практик.

Отже, правові та організаційні аспекти взаємодії кримінальної поліції та слідчих підрозділів під час проведення обшуків та вилучення доказів є критичними для забезпечення ефективності кримінального правосуддя. Взаємодія має ґрунтуватися на чіткому дотриманні законодавства, забезпеченні прав людини та належному плануванні, що дозволить знизити ризики та підвищити результативність розслідування злочинів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Гринюк В. Отримання доказів стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні: деякі проблемні питання. *Право України*. 2015. № 1. С. 143-152.
2. Благута Р.І., Кунтій А.І., Хитра А.Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування. Львів: ЛьвДУВС. 2018. 204 с.
3. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посіб. / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
4. Телійчук В. Г., М'яло А. О. Щодо питання удосконалення оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану // *MODERN SCIENCE: INNOVATIONS AND PROSPECTS* 18-20 September 2022. С. 320 – 327.

Струнь Анастасія Олегівна
*здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету*

*Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Термін "самовільне зайняття земельної ділянки", закріплений у ст. 1 Законом України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», хоча й має чітке визначення в межах цього нормативно-правового акту, є дещо неоднозначним та штучно обмежує розуміння цього складного соціально-правового феномену.

Самовільне зайняття земельної ділянки – це протиправне діяння, яке полягає у фактичному заволодінні або використанні чужої земельної ділянки без наявності правових підстав, що підтверджуються відповідними документами. Такий вчинок суперечить чинному законодавству та порушує права власника або іншого законного користувача землі.

Самовільне зайняття земельних ділянок характеризується такими особливостями: протиправна поведінка, що суперечить суспільним інтересам; свідоме порушення земельно-правових норм; вольовий характер дій, тобто вчинення їх свідомо і цілеспрямовано. Таке правопорушення є підставою для притягнення винного до відповідальності та інших негативних наслідків.

Окрім самовільного використання земельних ділянок, Земельний кодекс України визначає як окреме правопорушення невчасне повернення земель, які тимчасово надавалися у користування. Щоб відрізнити ці два правопорушення, необхідно враховувати способи обчислення збитків, хто саме вчинив правопорушення, а також які негативні наслідки воно мало.

Згідно зі статтею 212 Земельного кодексу України, самовільне зайняття земельної ділянки має серйозні правові наслідки. Незалежно від того, чи було порушника притягнуто до адміністративної або кримінальної відповідальності, земельна ділянка має бути повернена законному власнику або користувачу.

Недотримання встановлених строків повернення тимчасово наданої земельної ділянки зовнішньо схоже на незаконне заволодіння нею. Разом з тим, ці правопорушення мають суттєві відмінності, зокрема, суб'єктний склад. Так, порушити строки повернення може лише суб'єкт, який отримав право на тимчасове користування землею, наприклад, для геологорозвідки. А самовільно зайняти землю може будь-яка особа, яка безпідставно захопила чужу власність.

Не вважається самовільним зайняттям земельної ділянки, коли особа: а) користується землею на підставі старих прав, які перестали діяти згідно з новим Земельним кодексом; б) законно набуває ділянку разом з нерухомістю на ній, навіть без офіційної реєстрації

права на землю; в) користується землею за рішенням державних органів або на підставі укладеної угоди, але ще не зареєструвала свої права

Серед правових наслідків самовільного використання земельних ділянок можна виділити як різні види юридичної відповідальності, що належать до різних галузей права, так і спеціально передбачені земельно-правові наслідки. Мета останніх – відновити попередній стан незаконно зайнятої земельної ділянки та забезпечити можливість законному власнику користуватися нею.

Юридична відповідальність, що виникає внаслідок незаконного заволодіння земельною ділянкою, є особливим видом правових відносин. Вона передбачає примусове накладення державою на винну особу додаткових обмежень або позбавлення її певної частини прав як покарання за скоєний проступок.

Охорону та відновлення порушених прав власності на земельну ділянку, спричинених самовільним захопленням, слід здійснювати через звернення потерпілого до суду з позовом про усунення перешкод у використанні земельної ділянки. Це особливо актуально в контексті введення державного реєстру прав на нерухомість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сидоренко В.В. До питання про відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок – С. 88-93.
2. Сидоренко В.В. Відмежування самовільного зайняття земельної ділянки від інших порушень земельного законодавства 2013. № 2
3. Земельний кодекс України Кодекс від 25.10.2001 № 2768-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Про державний контроль за використанням та охороною земель Закон України від 19.06.2003 № 963-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>

Трегуб Олександр,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу господарсько-правових досліджень
проблем економічної безпеки

Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0660-5783>

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНЕ РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ЕКОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР

Розмінування деокупованих територій є безумовним пріоритетом і уможливорює подальше відновлення України від наслідків російської збройної агресії, однак навіть це не знімає необхідності належним чином враховувати та мінімізувати екологічні наслідки від здійснення самих операцій з розмінування. Можна стверджувати, що таке врахування є важливим показником наближення до високих стандартів соціально відповідального розмінування, концепція якого з певними особливостями і застереженнями ґрунтується на загальних підходах до розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні. Одним із очікуваних результатів від впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р, є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, зниження рівня енергоспоживання та зменшення обсягу викидів, зниження впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище та збереження біорізноманіття шляхом здійснення суб'єктами господарювання екологічних інновацій та створення системи екологічного менеджменту [1].

У листопаді 2022 р. міжнародна правозахисна організація «Екологія-Право-Людина» звертала увагу на те, що багато операцій з гуманітарного розмінування здійснюються у спосіб, що спричиняє деградацію та завдає незворотної шкоди навколишньому середовищу. Окремі методи видалення та знешкодження мін можуть завдавати непоправної шкоди якості та структурі ґрунту, рослинному покриву, тваринному світу та іншим компонентам довкілля. До того ж присутність людини в зонах мінування залишає відчутний «слід» через появу небезпечних відходів, будівництво тимчасових споруд, прокладені під'їзні шляхи тощо. У дослідженні окремо наголошується, що серйозна шкода якості та структурі ґрунту є критичною для місцевих громад, особливо тих, виживання яких залежать від землі. Не менш гострим є питання пом'якшення впливу операцій з розмінування на рослинність, адже невибіркове очищення від рослинності загрожує зниженням продовольчої безпеки та екологічної стійкості відповідних територій загалом [2].

Така позиція відповідає Національній стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року, яка була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 616-р. Згідно з цією Стратегією, роботи з розмінування характеризуються високим ступенем інвазивності (втручання) в екосистему, що може включати

пошкодження і знищення рослинності на території ведення робіт, орання поверхневого шару ґрунту або його ущільнення внаслідок здійснення високого тиску, що окремо та в цілому справляє негативний вплив на навколишнє природне середовище [3].

Ще до прийняття Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року Національний університет біоресурсів і природокористування України вказував на відповідальність організацій протимінної діяльності за те, щоб їх діяльність не завдавала шкоди довкіллю та джерелам існування людей, за попередження вразливості постраждалих громад у довгостроковій перспективі [4]. Крім того, на початку березня 2023 р. європейські та українські громадські об'єднання (PAX, Conflict and Environment Observatory, Zoï Environment Network, NGO «Ukrainian Nature Conservation Group», DIXI Group та ін.) зверталися до міжнародної спільноти із заявою, у якій пропонували враховувати екологічні ризики у діяльності організацій з розмінування [5].

Окреслена вище проблема підкреслюється і в звіті «Екологічний договір для України. Зелене майбутнє: Рекомендації щодо відповідальності та відновлення», який був підготовлений Робочою групою високого рівня з питань екологічних наслідків війни в лютому 2024 р. Як випливає зі звіту, «у сільськогосподарських районах слід ретельно аналізувати ризик утворення кратерів і забруднюючих речовин, що вивільняються в результаті підриву мін на місці. Інтеграція екологічних міркувань в усі заходи з розмінування має вирішальне значення...». У звіті містяться рекомендації щодо реєстрації та акредитації операторів протимінної діяльності з дотриманням екологічних гарантій, кращої координації дій організацій екологічного профілю і організацій, що займаються очищенням від мін [6].

У чинному законодавстві про протимінну діяльність містяться переважно декларативні норми щодо екологічної спрямованості зазначеної діяльності. Як визначено Законом України «Про протимінну діяльність в Україні», заходи протимінної діяльності проводяться з метою забезпечення національної безпеки та спрямовані на зменшення не лише соціального й економічного, але й екологічного впливу вибухонебезпечних предметів на життя та діяльність населення. У ст. 3 цього Закону стверджується пріоритетність захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини, довкілля при здійсненні протимінної діяльності.

Певні екологічні вимоги до здійснення протимінної діяльності присутні у Національному стандарті України ДСТУ 8820:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення», зокрема в підпункті 11.2.9 «Екологічні вимоги» пункту 11.2 «Розмінування з використанням машин і механізмів», підпунктах 12.6.3 «Знешкодження (знищення) мін/вибухонебезпечних залишків війни», 12.6.5 «Утилізування сміття», 12.6.6 «Утилізування токсичних і небезпечних відходів», 12.6.7 «Завади на водних шляхах», 12.6.8 «Погіршення якості повітря», 12.6.9 «Випалювання рослинності» пункту 12.6 «Довкілля, здоров'я та безпека» та у деяких інших положеннях ДСТУ 8820:2023 [7]. Однак ці положення не є достатніми для побудови ефективної системи екологічного управління у сфері протимінної діяльності.

Одним із шляхів розв'язання окресленої проблеми є прийняття окремого національного стандарту протимінної діяльності, метою якого є встановлення систематизованих вимог до екологічного управління у цій сфері. Такий стандарт може бути розроблений на базі наявних міжнародних стандартів, зокрема IMAS 07.13 «Environmental management and climate change in mine action» (Second edition). IMAS 07.13 встановлює мінімальні вимоги

до управління навколишнім середовищем під час здійснення операцій протимінної діяльності, охоплює обов'язки національних органів та залучених операторів протимінної діяльності стосовно забезпечення того, щоб навколишнє середовище не погіршувалося у процесі здійснення робіт із протимінної діяльності, а земля поверталася у стані, який є придатним для безпечного та сталого використання [8].

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про протимінну діяльність в Україні», національні стандарти, що розробляються з урахуванням положень міжнародних стандартів протимінної діяльності та чинного законодавства, є обов'язковими в ході виконання заходів з протимінної діяльності. Для забезпечення адаптації суб'єктів господарювання, що є операторами протимінної діяльності, до вимог нового національного стандарту, доцільно встановити виняток із наведеного правила і дозволити протягом перехідного періоду (наприклад, два або три роки) застосовувати цей стандарт на добровільній основі. Водночас суб'єктам господарювання, які добровільно візьмуть на себе зобов'язання щодо застосування відповідного стандарту, пропонується надати податкові та інші пільги. Додатковим способом стимулювання впровадження національного стандарту протимінної діяльності щодо системи екологічного управління у цій сфері може бути використання механізму компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення [9]. Сільськогосподарські товаровиробники отримуватимуть компенсацію 100 відсотків вартості послуг з розмінування земельних ділянок сільськогосподарського призначення лише у разі, якщо відповідні послуги надавалися операторами протимінної діяльності, сертифікованими відповідно до національного стандарту протимінної діяльності щодо системи екологічного управління у цій сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 18.12.2024)
2. Розмінування та довілля. Офіційний сайт МБО «Екологія-Право-Людина». 17.11.2022. URL: <https://epl.org.ua/announces/rozminuvannya-ta-dovkillya/> (дата звернення 18.12.2024)
3. Про схвалення Національної стратегії протимінної діяльності на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 - 2026 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.12.2024)
4. Постконфліктні протимінні дії. Офіційний сайт Національного університету біоресурсів і природокористування України. URL: <https://nubip.edu.ua/node/107513> (дата звернення: 18.12.2024)
5. 10 років для зменшення нищівного впливу війни на довкілля України. Офіційний сайт Дунайсько-Карпатської Програми. URL: <http://www.natureexperts.org/10-kroktiv-dlya-zmenshennya-nyshhivnogo-vplyvu-vijny-na-dovkillya-ukrayiny/> (дата звернення: 18.12.2024)
6. Звіт «Екологічний договір для України. Зелене майбутнє: Рекомендації щодо відповідальності та відновлення». Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/24/65/148029c127aa3b2a3fe9f482f9226118_1707492894.pdf (дата звернення: 18.12.2024)

7. Національний стандарт України ДСТУ 8820:2023 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення»: прийнято та надано чинності наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 13.03.2023 № 27. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=102147 (дата звернення: 18.12.2024)

8. IMAS 07.13 «Environmental management and climate change in mine action». IMAS. URL: https://www.mineactionstandards.org/fileadmin/uploads/imas/Standards/English/IMAS_07.13_Ed.2.pdf (дата звернення: 18.12.2024)

9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення компенсації витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2024 № 284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2024)

Чумаченко В.Ю.,
студентка 1 курсу магістратури,
Науковий керівник: **Звенигородський О.М.,**
к.ю.н, доцент,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адаптація кримінального законодавства України щодо корупційних злочинів до права Європейського Союзу (далі - ЄС) обумовлена необхідністю виконання зобов'язань у рамках євроінтеграції, забезпечення відповідності українського законодавства європейським стандартам, підвищення ефективності боротьби з корупцією та зміцнення верховенства права. У контексті повоєнного відновлення держави це сприятиме створенню прозорих умов для інвесторів, покращенню інституційної спроможності та зміцненню довіри громадян до правової системи.

Вищезначене завдання адаптації варто розглянути у контексті змісту основних законодавчих актів ЄС щодо боротьби з корупцією. Конвенція про боротьбу з корупцією, що стосується посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС від 26 травня 1997 року вперше ввела поняття активної та пасивної корупції, визначає суб'єктний склад корупційного діяння, включаючи службовців європейських співтовариств і державних службовців держав-членів ЄС [1]. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року, визначає корупцію як загрозу правопорядку, демократії, правам людини, належному управлінню, соціальній справедливості, конкуренції та економічному розвитку. У цьому документі передбачено необхідність кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від корупції [2]. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи від 4 листопада 1999 року розглядає корупцію як прямі або опосередковані дії, що порушують належне виконання обов'язків [3].

Адаптація кримінального законодавства України щодо корупційних злочинів до права ЄС є важливим кроком на шляху євроінтеграції, проте процес супроводжується низкою проблемних питань, що уповільнюють його ефективну реалізацію. Одним із ключових аспектів є необхідність врахування зарубіжного досвіду побудови нормативного матеріалу, який широко використовується в правових системах держав-членів ЄС. Ухвалення законодавства, узгодженого з правом ЄС, не гарантує належного функціонування правових механізмів без одночасної адаптації існуючих нормативно-правових актів. Процес гармонізації вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади та врахування широкого кола питань, пов'язаних із правовими основами функціонування державної влади, а також забезпечення прав і свобод громадян.

На сьогодні в законодавстві України залишаються недостатньо врегульованими питання щодо впорядкування адміністративних процедур, встановлення механізмів вирішення конфліктів інтересів, а також притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення осіб із особливим порядком притягнення до відповідальності. Вітчизняне антикорупційне законодавство все ще є незавершеним і потребує глибшого реформування. Зокрема, воно майже не містить правових засобів, спрямованих на усунення причин та умов виникнення

корупційних ризиків у професійній службовій діяльності та публічній службі. У зв'язку з цим реформування інституту державної служби з урахуванням стандартів ЄС повинно стати важливим елементом антикорупційних реформ. Ефективність державної служби залежить від законодавчих гарантій відокремлення політичних і адміністративних функцій, реального розмежування суспільних, державних та комерційних інтересів, а також впровадження системи ротації кадрів на посади із підвищеними корупційними ризиками. Важливими кроками є підвищення рівня соціального захисту державних службовців і поширення принципів державної служби на всіх публічних службовців.

Особливе місце в адаптації займає реформування правової бази діяльності правоохоронних органів з урахуванням європейських критеріїв. Слід включити приведення адміністративного законодавства і судочинства у відповідність із стандартами Ради Європи, оптимізацію структури правоохоронних органів відповідно до потреб національної антикорупційної політики та економічних можливостей держави, усунення дублювання функцій у сфері запобігання корупції, а також підвищення професіоналізму й відповідальності правоохоронців. Важливим аспектом є впровадження демократичних світових стандартів у діяльність правоохоронних органів [3, с. 64–68].

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України необхідно реалізовувати практичні кроки з реформування законодавства, зокрема: реформувати державну службу для модернізації адміністративного апарату і запобігання саботажу реформ; удосконалювати антикорупційне законодавство для усунення корупційних умов, забезпечення невідворотності покарання та обмеження впливу приватного капіталу на політику; проводити дерегуляційну реформу для покращення бізнес-клімату; здійснювати податкову реформу для спрощення адміністрування податків у повоєнний період.

Отже, в Україні триває процес інтеграції в європейський правовий простір та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, що супроводжується адаптацією законодавства до норм ЄС і правовою реформою. Однак чинне законодавство залишається нестабільним і суперечливим, що впливає на його якість, яка є ключовою вимогою ЄС. Адаптація нормативно-правових актів потребує врахування економічних, політичних та соціальних наслідків. Особливого значення на сучасному етапі набувають практичні рішення у сфері протидії корупції, які базуються на досвіді держав-членів ЄС, де рівень корупції низький завдяки ефективним механізмам боротьби з цим явищем. Запозичення та впровадження таких механізмів покращить правове забезпечення антикорупційної діяльності в Україні. Подальше реформування законодавства має бути спрямоване не лише на його відповідність міжнародним стандартам, але й на розвиток міжнародного співробітництва, яке сприятиме гармонізації українського права з правом ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенції про боротьбу з корупцією, яка торкається посадових осіб європейських співтовариств або посадових осіб держав-членів ЄС: Міжнародний документ від 26.05.1997 р. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT.7> (дата звернення: 07.12.2024)
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) Ради Європи: Міжнародний документ від 27.01.1999 р. ратифікована Україною 18.10.2006 р. URL: https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101.8 (дата звернення: 07.12.2024)
3. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи: Міжнародний документ від 04.11.1999 р. ратифікована Україною 16.03.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 07.12.2024)
4. Баюрка Д. С. Генеза становлення правового механізму боротьби із корупцією в ЄС / Баюрка Д. С., Білоусов Є. М. Право та інновації. 2023. № 2 (42). С. 63–70.